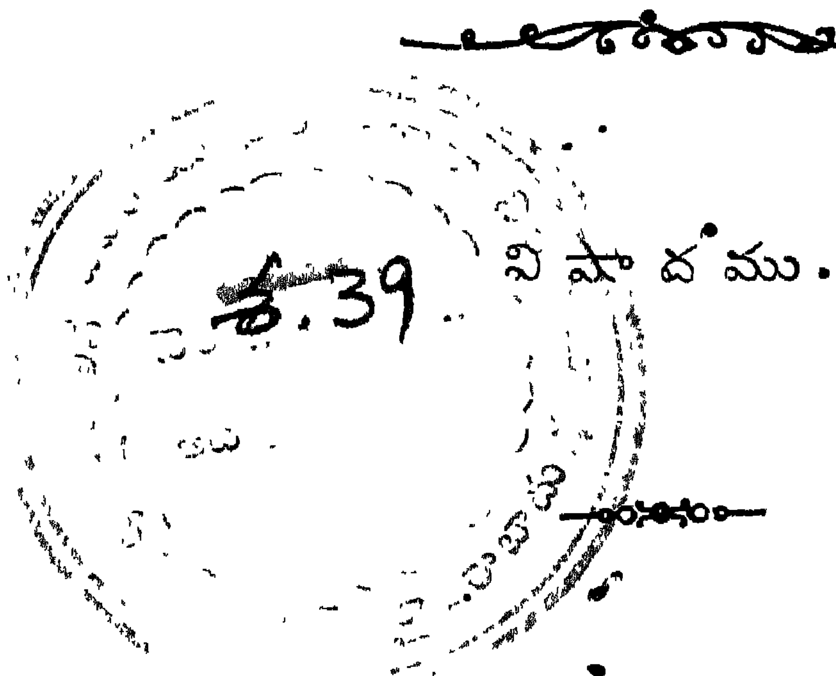
PULINDA SUSILAM

OTHELLO

పుళిందాసుశీలము.

ఆంగ్లేయ కవిశేఖరుండగు షేక్స్పియరుయొక్క అత్యుత్తమ నాటకంబగు

ఒథెల్లో.

చి. శ్రీనివాసరావుచే ఆంధ్రీకరింపఁబడి ప్రచురింపఁబడెను.

PRINTED AT THE PROGRESSIVE PRESS,
MADRAS.

కాపీ రైటు.] 1909. [వెల 0-12-0.

విలియం షేక్స్పియరుయొక్క జీవితము.

విలియంషేక్స్పియరు యొక్క పూర్వికులను గూర్చి స్పష్టముగ తెలిసి కొనుటకు ఆధారములు లేవు. ఈతని యొక్క వంశము ఇంగ్లాండులోని వార్విక్‌షైరు యొక్క కృషీవలుల దని మాత్రము మనకు తెలియును. ఇతని తండ్రి జానుషేక్స్పియరు, పూర్వార్జితమగు కొంచెము భూమికి దగ్గర నుండు ఆవనునదీ తీరముననున్న స్ట్రాటుఫోర్డు నందు, నివాసమేర్పరచుకొని తోళ్లు, ఉన్ని, మాంసము, ధాన్యము మొదలైన వాని వ్యాపారముచేసికొను చుండెడి వాడు. ఈతని యొక్క తల్లి విద్యావంతురాలు కాదుకాని, భర్తకంటె మార్దవగుణంబులు కలిగి యుండి స్ట్రాటుఫోర్డునందు ఆమె మెట్టి నింటికి, పరుషహృదయండై లౌకికవ్యవహారము లందు మునిగి తేలుచుండు భర్తయొసంగఁ జాలని ధీరదయారసంబులను కొని తెచ్చి నట్టుల నామె కుమారుని నాటకంబులు చదివిన వానికి తేటపడఁ గలదు.

మన దేశమున, సంస్కృత నాటకరచనంబున నఖండవిఖ్యాతి గాంచిన కాళిదాసు జీవించిన కాలమునకు సుమారు 1100 సంవత్సరములకు పిమ్మట నీషేక్స్పియరు కవి వరుండు క్రీ. శ 1564 సం॥ ఏప్రిలు మాసములో స్ట్రాటుఫోర్డుగ్రామ మందు జనన మొందెను. ఇతడు ఏడవ యేట నాయూరిలో కృషీవలుల పుత్రుల కుచితంబుగ విద్య గఱపఁబడు శాలకుపంపఁ బడెను. ఇచ్చట నా కాలములో ముఖ్యముగ లాటినుభాష నేర్పఁబడు చుండెను. ఇంగ్లీషు విద్యార్థులు పాఠశాల యందు కూర్చొని నేర్చుగొను విద్య స్వల్పము. చిన్నతనమందు బడిలో అల్లరి చేయుటయు, చదువు కట్టిపెట్టి పాటి పోవుటయు మొదలగు చిన్నతనపు చేష్టలతో కాలము గడుపుట ప్రసిద్ధము. ఆటల యందును, పాటలయందును, పెద్దవాండ్రను చూచి యట్లు నడుచుకొనుటయందును లభించు ప్రపంచవ్యవహార సంబంధమగు విశాలవిద్యయే చిన్నపిల్లలకు లభించును. కావున కేవలము అధ్యాపకుడు బోధించు పుస్తక సంబంధ మగు విద్య మనస్సునందు వారికి నాటుచుండదు. షేక్స్పియరును అదేవిధముగ విద్య నప్పుడు గఱచి యుండును. కాని సృష్టిచిత్రములయొక్క పరిశీలనాశక్తియు, ప్రాపంచిక అనుభవజ్ఞానమును చిన్నతనము నుండియు నతని మనసున ముద్రితంబై యుండ వచ్చును.

ఇతడు పాఠశాల నెప్పుడు వదలి పెట్టినదియు, యౌవనమం జే వృత్తి నవలంబించినదియు స్పష్టముగ తెలియదు, తండ్రియొక్కకుటుంబ మెక్కువగుచు, రాబడి

తక్కువగుచు వచ్చి నందువలన నితడు కేవలము ఉద్యోగములేక తిరుగ నియ్యఁ బడె నటుల తోచదు. ఇతడు కొన్ని దినములు కటికవానికి సహాయకుడుగ నుండి నటులను, ప్లీడరు గుమస్తాగ నుండి నటులను, వైద్యుని వద్ద నౌకరుగ నుండి నటులను, పల్లెటూరి అధ్యాపకుడుగ నుండి నటులను, తండ్రికి సహాయ భూతుడుగ నుండి నటులను చెప్పఁబడు నను శ్రుతముగ వచ్చు కథ యెంత వరకు విశ్వాస నీయములో తెలియదు. ఇతడు, సామాన్యముగ జవ్వను లకు దురదృష్టము వలనలభించెడు సాహవాసమున చేసి, అభిజనుల కా కాలములో నుండుచు వచ్చిన యుద్యాన వనంబులలోని లేళ్లు మొదలైన వాని నపహరించు దుష్ప్రవర్తనమున మెలఁగి నటుల నొక చరిత్రకారుడు చెప్పుచున్నాడు. స్ట్రాటుఫోర్డు దగ్గర సర్ తామస్ లూసే యొక్క యుద్యానవనమందు లేళ్లు నపహరించి నందుకు ఆ అభిజనునిచే దోషారోపణ చేయఁబడి శిక్షింపఁ బడెను. ఇతఁడు కా యభిజనునిపై నాగ్రహము నొంది యతనిపై నొక ప్రహసన కావ్యమును వ్రాసెను. ఇందు వలన నతనిపై నింకను ఎక్కువ కఠిన చర్యల నా యభిజనుడు జరిపించెను. ఈ బాధ పడలేక అతడు తన కుటుంబమును విడిచి లండనుబోయి యొక్కడును నివసించెను.

ఇతడు చిన్నతనము నుండియు తన గ్రామమున కప్పుడప్పుడు వచ్చి ప్రదర్శించు వారి నాటకములను చూచు చుండెడివాడు. ఇతడు లండను వచ్చిన తరువాత నక్కడి నాటకులతో పరిచయము చేసికొని యందు తన యభిరుచిని వాసించుచు క్రమక్రమముగ తద్వ్యాపారమున నభివృద్ధికి వచ్చెను. 1585, 1592 సం॥ల మధ్య నితడు తన నాటక జీవితము నారంభించెను. 1592 సం॥ నకు నాటక రచన యందును పాత్రప్రదర్శనము నందును కొంత ప్రసిద్ధిని సంపాదించెను.

1593—1597 సం॥ ముల మధ్య సౌతాప్టను ప్రభువు, లీసెస్టరు, డెర్బీ, చాంబర్లెయిన్ ప్రభువుల యొక్క పోషణక్రింద షేక్స్పియరు యొక్క నాటక కంపెనీ గణ్యతకెక్కి తక్కిన కంపెనీల నెల్ల మించి యుండెను. 1592 సం॥ మునకు పూర్వము ఇతని కంపెనీ లండను పట్టణము యొక్క బాహ్యాంతిర సీమ నీశాన్యమూల నున్న 'ది థియేటర్' అను నాటక శాల యందుండెను. 1592 సం॥ మున ఈ నాటక కంపెనీ థేమ్సు నదికి దక్షిణ తీరమున నున్న 'గ్లోబు థియేటర్' అను శాలకు మార్చఁబడెను. 1599 సం॥ ములో ఆ తావుననే 'దిగ్లోబు థియేటర్' అను చోటికని మార్చఁబడెను. సెలవు దినములలో ఎలిజెబెతు రాణియొక్క భవనములలో ననేక స్థలముల యందు వీరి నాటకములు ప్రదర్శింపఁ బడుచు వచ్చెను. 'ఇన్సు ఆఫ్ కోర్టు' కూడనాకాలములో నాటకప్రదర్శనలవలన కాలక్షేపమును పొందుచుండెడిది,

ఇతడు రాజువేషములను అత్యుత్తమముగ కాకపోయినను ఎక్కువ సమర్థతతో నిర్వహించుచుండెడువాడు. ఏటులైనను, షేక్స్పియరు వేషములు వేయుట కంటె నాటకములను వ్రాయుటయందే యెక్కువఖ్యాతిని సంపాదించెను. సంవత్సరమునకు రెండు మూడు మంచి నాటకములను తయారుచేసి ఇతడు కంపెనీ కిచ్చుచుండెడివాడు. రాణి సముఖమున చాంబర్లెయిన్ సేవకులచే ప్రదర్శింపబడిన 28 నాటకములలో 20 నాటకములు షేక్స్పియరుచే వ్రాయబడినవే.

ఆకాలములలో మంచి వేషధారియొక్క రాబడి చాల యుండెడిది. ఆకాలములో నాటకుల పోషకులుగ నుండుట గొప్పతనముగ నెంచబడుట
1597–1611 వలన సౌతాంప్టను ప్రభువు మొదలైనవారిచే ధనసహాయము చేయబడుచు నీ కవివేషధారి చాలభాగ్యవంతుడయ్యెను. ఇతడు 1596 సం॥ములో నిల్లువదలిపెట్టిన తరువాత ప్రథమపర్యాయము మరల నింటికేగెను. స్వగ్రామములో బీదస్థితిలోనున్న తనకుటుంబమును తనదగ్గరనున్న ధనముతో మంచిస్థితిలో ప్రవేశపెట్టెను. తండ్రియగు జాన్ షేక్స్పియరు, కొడుకు సంపాదించిన ధనముతో గొప్పవాడై సజ్జనులలో పరిగణింపబడుటకు దరఖాస్తు చేసికొనెను. 1597 సం॥ లో నీ కవి స్ట్రాట్ఫోర్డులోకెల్ల పెద్దగృహమగు న్యూప్లేసును కొనెను. స్ట్రాట్ఫోర్డులోను లండనులోకూడ నిప్పుడితడు ఆస్తికలవాడయ్యెను.

జేమ్సు I సింహాసనాసీనుడైన తరువాత, షేక్స్పియరుయొక్క కంపెనీని తన పోషణక్రిందకు తీసికొని 'రాజుయొక్క నాటకులు' అను పేరును వారిని ధరింపనిచ్చెను. ఈక్రొత్త రాజుయొక్క పరిపాలన కాలములో సుమారు 10 సం॥ ల వరకు షేక్స్పియరు లండను నాటకరంగముతో సంబంధమును కలిగియుండెను. 1604 సం॥ము పిమ్మట ఇతడు అరుదుగ వేషములను వేయుచుండెడువాడు. కాని ఈకాలములో నతని గొప్పనాటకములు వ్రాయబడియుండెను. ఇతడు చాలధనాధికుడగుటచే స్ట్రాట్ఫోర్డులో తనయొక్క వ్యవహారముల నెక్కువగ చూచుకొనవలసిన వాడయ్యెను. ఇతనియొక్క తండ్రి 1601 సం॥ మున చనిపోయెను. 1607 లో వేషధారియైన యితనితోకూడ లండనులోనున్న ఎడ్మండు షేక్స్పియరు పరలోకగతుండయ్యెను. ఆ సంవత్సరమే కుమార్తెయగు సుశాన్నా, జాన్ హాలు అనునొక వైద్యుని పెండ్లియాడెను. 1608 లో తల్లి లోకాంతరగతురాలయ్యెను.

షేక్స్పియరుయొక్క జీవితముయొక్క కడపటిభాగము 1611 సం॥ నుండి ప్రారంభమయ్యెను. ఆ సంవత్సరములో నితనికి గ్లోబు థియేటరులోనున్న భాగము

నితడమ్మివేసెను. అప్పుడే ఇతడు లండను పట్టణమును విడచిపెట్టి స్ట్రాట్ఫోర్డునకు విశ్రాంతికై పోయెను. అప్పుడప్పుడు ఇతడు లండనువచ్చి తన
1611–1616 పూర్వమిత్రులను చూచుచుండెడివాడు కాని నాటకరంగముతో సంబంధమును పూర్తిగవిడచిపెట్టెను. 1613 సం॥ములో నితడు బ్లాక్‌ఫ్రయర్సు థియేటరువద్ద నొక గొప్ప భవనమును కొనెను గాని యతడు తన్మనమే దాని నద్దెకిచ్చివేసెను. తరువాత కొలది కాలమునకు గ్లోబు థియేటరు హెన్రీ VIII నాటకము నాడుచుండగ నగ్ని దగ్ధమై పోయెను. కాని తిరుగ నది 1614 సం॥ లో కట్టఁబడెను. షేక్స్పియరు మాత్రమే సంబంధమును మరలపెట్టుకొనలేదు. 1613 సం॥ము నుండి షేక్స్పియరు స్ట్రాట్ఫోర్డునే తన స్థిరనివాసమును చేసికొనెను. 1616 సం॥ ఫిబ్రేవరిలో నితని రెండవ కుమార్తె ఆమె కంటె నాలుగేండ్లు చిన్న వయసు గల వరుని పెండ్లియాడెను. ఆ సం॥ ము మార్చి నెలలో షేక్స్పియరు జబ్బుపడి తన మరణశాసనమును వ్రాసెను. అతని ఆస్తిలో చాల భాగము పెద్దకుమార్తె కియ్యఁబడెను. భార్యయు, రెండవకుమార్తెయు, సోదరియు, ఆమె పిల్లలును, స్ట్రాట్ఫోర్డులోని పేదవాండ్రును, అతని నాటకస్నేహితులును ఉచితరీతిని సత్కరింపఁ బడిరి. ఏప్రిలు 23 వ తారీఖున నితడు స్వర్గస్థుడయ్యెను. ఇతడు పాతి పెట్టఁబడిన స్మశానమునకు సంబంధించిన చర్చియొక్క గోడమీద నొకస్మారకచిహ్నము నుంచఁ బడెను. అందులో చాలభాగము కవి యొక్క యూర్ధ్వకాయము యొక్క రూపము. అతని యొక్క రూపము యొక్క సరియైన ప్రదర్శనము మన కిప్పుడు లభించిన దదియే. 1670 సం॥ లో షేక్స్పియరు యొక్క కడపటి సంతానము చనిపోయెను.

షేక్స్పియరు కాలమునకు పూర్వము ఇంగ్లీషు నాటకరీతి.

ఇంగ్లాండులో మొట్టమొదట బైబిలులో నుండి తీయఁబడిన మతసంబంధమైన కథలు, ఇంకను భక్తులు మహాత్ములు మొదలైనవారిగూర్చి అనుక్రమముగ వచ్చిన కథలు, మహాత్మ్యములను పేరున నాటకములు ప్రదర్శింపఁబడుచు వచ్చెను. ఇవి సామాన్యముగ విద్యాగంధములేని జనులకు మతసంబధమైన విషయములను బోధచుటకుగాను మతాచార్యులచే ప్రదర్శింపఁబడుచువచ్చెను. క్రమక్రమముగ నిందు చూపింపఁబడు పౌరాణికపాత్రలు తొలగింపఁబడి స్వభావసిద్ధమైన పాత్రలు ప్రయోగింపఁబడుచుఁ మొరాలిటీసు! అనగా 'నీతికథలు' నాటకములలో వాడుకకు వచ్చెను. ఇట్లు అమానుషమైన పాత్రలును తత్సంబంధమైన సామగ్రులును నాటకరంగమునుండి లేచిపోయిన తరువాత నాటకులకును విషయము విశాలమగుట వలన నెక్కువ రంజకముగ ప్రదర్శింప ననుకూల మయ్యెను. ప్రేక్షకులకును వానియందు ప్రేమయతిశయిల్లెను.

హెన్రీ VIII కాలములో సతని యాడంబరమునకును, ప్రమోదాసక్తికిని ఇంకొక విధమైన నాటక శక్తి బయలు దేరవలసి వచ్చెను. ఆకాలములో జనులు పనులులేక కాలక్షేపము చేయువారలై యుండుట వలన, సంతోషమున సుద్దుల ప్రొద్దు పుచ్చుట కనేక యావశ్యకము లుండుచువచ్చెను. భోజనకాలమందును, భోజనానంతరమును కాలక్షేపమునకు ప్రహసనములు జరుగుచువచ్చెను. ఈప్రహసనములు కేవలము 'నీతికథలు' కాకపోయినను, యేదియొక నీతిని కడపటను బోధించునవిగా నుండుటవలన నివికూడ యీ నీతికథానాటకముల నుండియే యుద్భవించి యుండవచ్చును. ఇట్లుప్రహసనములనాడు నాటకులను రాజుగారు పోషించుచుండుటచే తక్కినసామంతులందఱును ప్రత్యేకముగ తమపోషణక్రింద నాటకబృందముల నుంచుకొనుచువచ్చిరి. ఇట్లు కేవలము నాటకవృత్తి నవలంబించిన తెగలవారు కొందఱు సంఘమునందు ఏర్పడిరి.

హెన్రీ VIII రాజ్యమైన తరువాత ఎలిజబెతు రాణి కాలములో విద్యావ్యాపక మెక్కువయయ్యెను. లాటిన్ నాటకములు విస్తారముగ చదువఁబడుచువచ్చెను. ప్రాచీనకాలపు నాటకముల నాడుట విద్యాధిక్యతకు సూచనయయ్యెను. అట్లు మొదట లాటిను నాటకములును, తరువాత వాని భాషాంతరీకరణములును ప్రదర్శింపఁబడుట ఆరంభమయ్యెను. గ్రీకు నాటకులయొక్క నియమములు ఇంగ్లీషు నాటకులకు నిర్బంధము లయ్యెను. సర్వకలాశాలలయందును విద్యాలయములందును ప్రాచీన గ్రీకురోమను నాటకపద్ధతిని రచింపఁబడు నాటకములు ప్రబలంబయ్యె. ఇట్లు ఈ మూడు నాటకశయ్యలును షేక్స్పియరు నాటకములు బయలుదేరునప్పటికి నాటకరంగమున తమ యొక్క లక్షణములను ప్రతిపాదించుచుండెను.

షేక్స్పియరు కాలములో నాటకాలయముయొక్కస్థితి.

షేక్స్పియరుయొక్క నాటకము లిప్పుడు ప్రపంచమునం దనేకులచే, ప్రదర్శనమున చూడబడక పోయినను, చదువబడుచున్నవి. ఈ నాటకములు కేవలము ప్రదర్శనమున కనుకూలముగ నుండునటుల వ్రాయఁబడినవి. కావున నాకాలముయొక్క నాటకాలయముయొక్క స్థితిచదువరులకు కొంత తెలిసి యుండుట అగత్యము.

షేక్స్పియరు యొక్క జన్మకాలము నాటికి బహుశః నాటకాలయంబు లెచ్చటను నిర్మింపఁబడి యుండలేదు. నాటకము లప్పటికింకను ప్రజారంజకమైనటులగానిపించవు. ఎలిజబెతు రాణి సింహాసనా రూఢయగు నప్పటికి, ఆమెయొక్క అధికారమును ధిక్కారముచేయుటకు ప్రోత్సాహ పెట్టఁబడు రాజద్రోహపు నాటకము

లాడబడకుండుటకు నాటకప్రదర్శనము లాపువేయుటకుకూడ మంత్రిసభవారాలోచించిరి. దేశము శాంతమైన పిదప కూడ ఈ నాటకవృత్తివారు లైసెన్సు లేనిదే యాడకూడదని అప్పుడప్పుడు చట్టములచే నిరోధింపబడుచుండెడివారు. కొందఱు అభిజనులు మాత్రము, తమయొక్క స్వంత నాటకపు కంపెనీలను లైసెన్సులను పుచ్చుకొని యాడించుకొనుచుండెడివారు. ఎలిజబెత్తు యొక్క సంతోషకాలక్షేపాసక్తియు నీ నాటకప్రదర్శనమునకు హెచ్చరిక కలుగ చేయుచుండెను. ఆమెయొక్క సభికులు ఆమెకు సంతోషకాలక్షేపమునకు కలుగఁజేయ ఒకరితో నొకరు పోటీగా నొండొరుల మించఁ జూచుచుండిరి. ఇందువలన సంఘమునందును ఈ అభిలాష యెక్కువగుచు వచ్చెను. ఇంగ్లీషు సంఘములో నెన్నడును వివిధ తరగతుల వారు నంత కలసి మెలసి యుండలేదు. ఆ కాలములో ఇంగ్లీషు జనులు విశేషముగ గృహములకు వెలుపల కాలక్షేపము చేయుచుండిరి. ఈకాలమువలె గృహాంతరవర్తిత్వము అప్పటి జనుల లక్షణముకాదు. లండనియరులు ఆహారగృహముల యందును ఉపహారగృహముల యందును తమ భోజనాహారపానీయములను తీసికొనుచుండెడివారు. అభిజనులయొక్క గృహము లందఱకు నాతిథ్యమొసంగుటకు తెరచి యుంచఁబడెడివి. అభిజనులు చాలమంది యనుచరులను కలిగి యుండెడివారు. వారియొక్క కలహము లందువారందఱును కార్యభారము వహించుచుండెడివారు. ఏదైన విచిత్రమైన వర్తమానమును తెచ్చినవాడును, హాస్యప్రసంగములచే నవ్వింప సామర్థ్యము కలవాడును, ఎవ్వడైన ప్రతిచోటను ఆతిథ్యమియ్యఁబడెడివాడు. ఎలిజబెతురాణి కాలములో ఇంగ్లీషువారి సాహసకృత్యము లనేకములు చేయఁబడినను, ఆ కాలములో సోమరులుగ నుండి అజస్రమును సుద్దులప్రొద్దులు పుచ్చుచుండెడివారును, విశ్రాంతికలవారును ఎటులైన కాలక్షేపము చేయవేడుకలపై నాసక్తికలవారును, ఉండినంత మందిలండనులోనే కాలమునను లేరు. కావున నాయుగమునందలి అచ్చటి సాంఘికస్థితి అనేకవిధముల నాటక ప్రేక్షణాపేక్ష కనుకూలముగ నుండెను. అందుచేత నాటకకంపెనీలవారు, తమ ప్రభుపోషకులపై నాధారపడి యుండుటకంటె జనసామాన్యముపై నాధారపడియుండుట యెక్కువ లాభకరముగ నుండి నటుల కనిపెట్టిరి. అట్లువారు ప్రజల దిక్కున కభిముఖులై బహిరంగ ప్రదర్శనముల నియ్యఁ దొడంగిరి. అయినను వారు లండనునగర పరిపాలన సంఘమునుండి మాత్రము కొన్ని యాటంకముల ననుభవించిరి.

1568 సం॥ లో ప్లేగుపుట్టి లండనులో 20,000 మంది జనము వరకు నాశనముచేసెను. ఇందువలన పరిపాలన సంఘమువారు, అంటువ్యాధి వ్యాపించుటకు నా ట

కము లోక కారణమని వాని నాపించివేసిరి. మునిసిపల్ పరిపాలన సంఘము, సంఘసంస్కారలక్షణములు కలిగి యుండుటవలన, వారి నాటకములు భోజన గృహములకును, మద్యగృహములకును అంటియున్న స్థలములం దాడఁబడుటవలన దొంగతనమునకును, దుర్న్యయములకును దారిచూపునని యయిష్టముగ నుండుచు వచ్చిరి. నాటకములకు వ్యర్థముగ ధనము దుర్వ్యయము చేయఁబడు చున్నదనికూడ, వారి మితవ్యయ బుద్ధికి అసహ్యముగ నుండెను. తమ దగ్గరనున్న నౌకరుల కీయాకర్షణ పనిపాటలయందు నిర్లక్ష్యము కలుగుచున్నదని కూడ వారు తలంచిరి. ఈ నాటకులయొక్క నగరసంకీర్తన రాధారీకి భంగము కలుగుటకూడ, వారు చూచిరి. ఇంతకుపైన ప్లేగుకూడ జనించినందు వలన నాటకములను సాధ్యమైనంత వరకు కట్టించివేయ వారు ప్రయత్నించిరి. ఇన్ని ఇబ్బందుల మధ్య నాటకదర్శనాపేక్ష జనులలో వృద్ధియే యయ్యెను. లండను మ్యూనిసిపల్ సంఘమునకు వ్యతిరేకముగ, దర్బారువారును, ప్రివీకౌన్సిలు వారును ప్రోత్సాహము చేసిరి. షేక్స్పియరు చదువు మానివేయునప్పటికి లండనులో 12 స్థలము లందు నాటక కంపెనీలు నిరంతరమును ఆడుచుండెను. భోజనగలహములకు సంబంధించిన దొడ్లలో సాధారణముగ నాటకశాలలు స్థిరముగగాని, తాత్కాలికముగగాని కట్టియుంచఁబడుచుండెను. ఈ యుద్యమమును కొంత యదపులో నుంచుటకు 1571 సం॥ లో పార్లమెంటు, వేషధారులు, యభిజనుల లైసెన్సు లేకయుండిన యెడల, దొంగలుగను, ద్రిమ్మరులుగను ఎంచఁబడవలయునని చట్టమును చేసిరి. 1572 సం॥ లో థియేటరు అనుమాట ప్రస్తుత అర్థములో నుపయోగింపఁబడెను. 1575 సం॥ లో మ్యూనిసిపల్ సంఘముతో నొక రాజీ జరిగి వారమునకు 50 మరణములకు తక్కువయున్నపుడు, లైసెన్సు పుచ్చుకొని, సగములాభము పేదలకు దానధర్మముచేయు పద్ధతిని నాటకులు నాటకమాడుటకు సెలవు పుచ్చుకొనిరి. పట్టణమధ్య నాడుటకు మ్యూనిసిపల్ వారు చేసిన నిర్బంధములవలన 1576 సం॥ లో మ్యూనిసిపల్ హద్దులకు వెలుపల పొలములలో రెండు థియేటరులు నిర్మింపఁబడెను. పట్టణమునకు ఈశాన్య దిక్కున నిర్మింపఁబడిన ఈ రెండు శాలలును 'ది థియేటరు' అని యొకటియు, దికర్టెను, అని యొకటియు పిలువబడెను. ఇంకను ప్రతిబంధకములు వచ్చుచునేయుండెను. 1579 సం॥ములో నాటకరంగముయొక్క దుర్బోధనుగూర్చి పెద్ద పత్రికాయుద్ధము జరిగెను. మ్యూనిసిపల్ సంఘమువారు చాల యాటంకములను కలుగ చేయుచుండిరి. ప్రివీకౌన్సిలు వారును అప్పుడప్పుడు కఠినచర్యల నుపయోగించవలసి వచ్చెను. పైచెప్పిన రెండు కంపెనీలవారును, రాణీగారిని సంతోషపెట్టుటకు తాము పరిశ్రమ చేయవలసియున్నదను కారణమున స్వతంత్రమును సంపాదించుకొనిరి. షేక్స్పియరు ఇతర కంకనీలు కొన్నిటితో

సంబంధము కలిగి యున్నను ముఖ్యముగా 'దిథియేటరు' అను దానితో సంబంధము కలిగి యుండెను. దీనికి లీస్టరు ప్రభువు దగ్గర నుండి యొకరి తరు వాత నొకరుగ, మొదటి జేమ్సురాజువరకును పోషకులుగ నుండిరి. ఈ కంపెనీయొక్క ఖ్యాతి తక్కిన యన్నిటికంటెను ఎక్కువగ నుండెను. షేక్స్పియరు కాక, రిచర్డ్ బర్బేజి యను నొక గొప్ప విషాద వేషధారియు నందుండెను. బర్బేజి యొక్క తండ్రియే "ది థియేటరు' శాలను కట్టించెను. 1598 సం॥ లో బర్బేజి దాని నూడ పెరికి, యాసామానులతో తేమ్సు నదికి దక్షిణతీరమున ప్రసిద్ధి కెక్కిన గ్లోబు థియేటరును కట్టించెను. లండను పట్టణము దక్షిణమున తేమ్సు నదియొక్క హద్దు కలది గనుక నది మ్యూనిసిపల్ హద్దులకు వెలుపల నుండెను. కాని యప్పుడు పడవలే యొక చోట నుండియొక చోటుకు పోవుటకు యానములు కావున పడవ మీదనే యందఱును నాటకములనక్కడకు చూడఁ బోయెడివారు. అది వరకే 1592 సం॥ ములోను, 1596 సం॥ లోను, వరుసగ 'రోజు' అనియు,'స్వాను' అనియు రెండు శాల లచ్చట కట్టఁబడి లాభమును పొందు చుండెను. దీనిని చూచి యే బర్బేజి గ్లోబు థియేటరు నచ్చట కట్టించెను. ఇంకను 'కర్టెను' యు, 'ఫార్చూను' కూడ నచ్చటికే వచ్చి ప్రవేశించెను. భోజన గృహము యొక్క దొడ్డి యాకారముగ నది చుట్టు కట్టఁబడెను. గ్యాలరీలు మూడంతస్థులుగ నొకదానిపైన నొకటిగ కట్టంబడను. ఈ గ్యాలరీలు గడ్డి కప్పులను కలిగి యుండెను. తక్కినగృహమంతయు కప్పులే కుండ నుంచఁబడెను. నేల భాగమున నొక ప్రక్కను, కొయ్యలపై నెత్తుగ నాటక రంగ మమర్పఁబడి యుండెను. దాని వెనుక వేషధారుల యొక్క గది యుండెను. అంతయు కర్రతోడను మట్టి తోడను కట్టఁబడి యుండెను. ఇందు వలననే 1613 సం॥ లో అది అగ్ని దగ్ధ మై పోయును. వెలుపలకు సుమారుగ 50 అడుగుల చతురమును ఉండవచ్చును. గ్లోబు థియేటరు యొక్క జెండామీది చిత్రము భూగోళమును అట్లాసు అనుపౌరాణిక మనుష్యుడు మోయుచున్నటుల లిఖింపఁబడెను.

నాటకసామానులు.

కొందఱు, ఎలిజెబిత రాణి కాలములో నాటకసామానులేమియు లేవని చెప్పుదురు. సీను జరుగుచున్న స్థలమునుగూర్చి తెలిసి కొనుటకు ఒక బల్లమీద నా స్థలమును వ్రాసి ప్రేక్షకులకు చూపింతురు. కాని రాణియొక్క నాటకాధికారి కొన్ని దుస్తులను, కరాళములను, ఇంక నితరసామానులను ఉంచి విద్యార్థులకును, ఇతరులకును అద్దె కిచ్చు చుండెడివాడు. ఈ సామానులనే చివరకు వెలయిచ్చి

బర్చేళికొనెను. షేక్స్పియరుకు సంబంధించిన కడపటి కాలములో సీనుల సామానులలో విస్తారముగ నుపయోగించి నటుల తెలియవచ్చుచున్నది. నాటక రంగమునకు వెనుక వైపున యెత్తుగ చిన్న ద్వారములుండెడివి. అచ్చటినుండి గృహోపరి భాగమునం దున్నటుల గాని, కోటగోడలమీద నున్నటుల గాని ప్రదర్శించుట కనుకూలముగ నుండెడిది. విషాద మేదైన ప్రదర్శింపఁబడినపుడు నాటకరంగము నల్ల గుడ్డలతో కప్పఁబడెడిది.

ప్రదర్శనము.

ప్రదర్శన మేదైన జరగునపుడు పట్టణములో ముందు నోటీసులు పంచిపెట్టఁబడెడివి. అది జరుగుచున్న కాలములో జెండాయొక్కటి శాలపైన కట్టఁబడును. బ్యాండుమూడుసారులు ప్రయోగింపఁబడిన తోడనే ప్రదర్శనము ప్రారంభమగును. అప్పుడు ప్రస్తావనేమైననున్న యెడల చెప్పఁబడును. సూత్రధారుడు నల్ల అత్తరుపు దుస్తులు ధరించుట యొక నియమము. స్త్రీవేషములు పిల్లవాండ్రచే వేయఁబడుచు వచ్చెను. రెస్టోరేషన్ తరువాత వరకు నాటకరంగమున స్త్రీలువేషములను వేయనియ్యఁబడలేదు. అంకములమధ్య బ్యాండువాయింపబడుచుండెను. హాస్యగాడు హాస్యముల చేయుచుండును. ప్రేక్షకులు, ఫలహారములు చేయుటయందు కాని, పేకాడుటయందుకాని, చుట్టకాల్చుటయందుకాని వ్యవస్థులైయుందురు.

షేక్స్పియరు మొట్టమొదట లండను వచ్చునప్పటికి, అంకముల మధ్య హాస్యగాడు నాటక రంగమున నిలిచి ప్రేక్షకులతోగాని, స్వగతంబునఁగాని చమత్కార సంభాషణలవలన హాస్యములు చేయుచుండుట ఆచారముగ నుండెను. కాని నాటకోద్యమ మభివృద్ధినొందిన కొలదిని యీయాసభ్యలక్షణము రూపుమాసెను. నాటకానంతరము వేషధారులలో నొక డుపప్రస్తావనను పఠించుటయు వాడుక కలదు. చివరకు నాటకు లందఱును కలిసి రాజునకు గాని, కంపెనీ యొక్క పోషకునకుగాని మంగళవాక్యములను పాడుచుండెడి వారు.

ప్రదర్శనములు, మొదటిలో, ఆదివారము నాడే యొసంగఁబడనియ్యఁబడుచుండెను. అదియు సాయంకాల ప్రార్థనలైన తరువాతనే యియ్యఁబడనిచ్చుచుండెడి వారు. కాని తరువాత మొదటి నిర్బంధము తీసివేయఁబడెను. ఆదివార నాటకములు ప్యూరిటనులకు అసహ్యముగ నుండెడివి. వారు వానిని 'సైతాను కైంకర్యముల'ని పిలుచుచుండెడి వారు. శుక్రవార శనివారప్రదర్శనములను కూడ నిషేధించుటకు చేయఁ

బడిన చట్టముల యొక్క ప్రయత్నములు విఫలము లయ్యెను. అటుపిమ్మట ప్రదర్శనములు దినదినము జరుగ చుండినను, చర్చిలలో ఆరాధన పిమ్మటనే ప్రారంభింపబడుచు వచ్చెను. సాయంకాలము మూడుగంటలవేళ, ప్రారంభకాలము మామూలయ్యెను. పల్లికు నాటకకాగారములలో దీపము లుంచనియ్యఁబడెడివి గావు. ప్రైవేటు నాటకాగారములలో సహితము ప్రదర్శనము సామాన్యముగ మూడుగంటలు మొదలు అయిదారుగంటల వరకు ఆడబడుచుండెను. చీకటి పడక పూర్వమే జనులందఱు నిండ్లకు పోఁగోరెడివారు. ఈరెండవ నాటక రంగములలో ఒక్కొకప్పుడు రాత్రి పడిన తరువాత కూడ నాటకములాడఁ బడుచుండెను. అప్పుడు కొవ్వొత్తుల దీపములును, నూనె దీపములును పెట్టఁబడుచుండెను.

ప్రేక్షకులు.

ప్రేక్షకులలో నన్ని తరగతుల వారు నుండెడివారు. నాగరిక యౌవనులు, గంగస్థలమున నాసనము లియ్యఁబడెడివారు. వారచ్చట తమ వేషముల ఠీవియు, తమనడల సొగసు లోకమునకెల్ల వెల్లడి చేయుచుండెడువారు. కులసతులు మేలిముసుంగుల ముఖముల కప్పుకొని వచ్చెడివారు. పట్టణము నందలి పెద్దమనుష్యులు తమయిల్లాండ్రతో వచ్చుచుండెడివారు. నౌకరులు తమయజమానులను సంతోషపెట్టుటకు తఱచుగ నాటకములకు వచ్చుచుండెవారు. నాటక దర్శనకుతూహలము వేలంవెఱ్ఱిగ నెక్కువై యుండెను. అప్పుడు లండను యొక్క జనసంఖ్యసుమారొక్క లక్ష యుండెను. అయినను మొదటి జేమ్సురాజ్యకాలములో, నిప్పుడు 40 లక్షల జనసంఖ్యకెన్ని యుండెనో అప్పుడన్ని నాటకాగారము లుండెను. ఎలిజెబెత్తురాణి యొక్క రాజ్యకాలములో నాటకములు దర్శించుటకు రేట్లు ఒకఅణా మొదలు, 11 అణాల వరకు నుండెను. తరువాత నింకను ఉత్తమ తఱగతి రేటు ఎక్కువయ్యెను. పట్టణములోని సాధారణముగ గౌరవనీయమైన తరగతి వారికి ఆరు అణాల రేటు యోగ్యమైనదిగ నెంచఁ బడుచుండెను. రెండు అణాలు గ్యాలరీ యొక్క రేటు. నేలమీద ఒకఅణా. క్రింద కూర్చుని సామాన్యజన మంతయు గంగస్థలము మీదికి గుంపుగ త్రోసికొనుచు కూర్చొనెడివారు. ఒక నాడు వారికి వసూలు, ముఖ్యముగ క్రొత్త నాటక మాడి నపుడు, 150 లేక 180 రూపాయలు వచ్చుచుండెను క్రొత్త నాటక మాడి నపుడు రెట్టింపు రేట్లు వెయ్య బడు చుండెను.

నాటకులు.

ఆదిని, నాటకులు సాధారణముగ నెవరో గొప్ప యభిజనుని నౌకరులుగ నుండి వానిచే జీతము లియ్యఁ బడు చుండెడి వారు. నాటకము లాడుట యొక వృత్తిగా చేసికొనుట మొదట హీనముగ నెంచఁ బడు చుండెను. కాని యది క్రమక్రమముగ ప్రజారంజకమైన కొలదిని పోషకుని యొక్క యౌదార్యము కంటె ప్రజలఁ దని యించుట యే లాభకరముగ కనుబడి యనేకులు స్వంతముగ నాటకాగారములను ప్రజలపై నాధారపడి కట్టి యుండిరి. ప్రతిదినమును నాటకమునకు సాధారణముగ ముప్పదిలేక నలుబది రూపాయలు వచ్చు చుండెను. క్రొత్త నాటకమునకు 100 రూపా యలు వచ్చుచుండెను. పైరేటు నాటకకంపెనీల వారికి ఇంతకు రెట్టింపు కూడ వచ్చు చుండెను. వేషధారులకు జీతము లెటు లియ్యఁ బడు చుండెడివో స్పష్టముగ తెలియదు కాని, సాధారణముగ భాగములు, అర్థ భాగములు, పావు భాగములుగ నిర్ణయింప బడు చుండి నటుల తెలియ వచ్చు చున్నది.

అప్పు డప్పుడు ఈ నాటకకంపెనీలు యాత్రలు చేయుచుండెను. 1601 సం॥ ములో షేక్స్పియరుయొక్క నాటకకంపెనీ ఎస్సెక్సు యొక్క తిరుగఁబాటునకు వాక్స హాయము చేసినందున, దర్బారుయొక్క క్రిస్టమసు వేడుకలకు రానియ్య బడక పోయి నందున, అతని కంపెనీ ఉత్తరమున స్కాట్లాండులో అబర్డీను వరకును యాత్ర చేసెను. ఒకా నొకప్పుడు ఇంగ్లీషు నాటక సంఘములు యూరపుఖండమునకు కూడ పోవుచుండెడివి. షేక్స్పియరు నాటక కంపెనీలో చేరక పూర్వము ఆ కంపెనీవారు డెన్మార్కులో ఎల్సినోరు వద్ద నాడినటుల తెలియవచ్చుచున్నది.

ప్రథమమునుండియు నాటకముల నడవులోనుంచుటకు కఠినమైన విమర్శ గవర్న మెంటువారిచే జరిగింపఁబడుచువచ్చెను. ఈ యుద్యోగిని 'మేస్టరు ఆఫ్ది రెవెల్సు' అనగా 'ప్రమదకృత్యంబుల కధికారి' అని పేరు. 1581 సం॥ లో ఇతనితో పాటు ఇం కొక మతాచార్యుఁడు కూడ జతచేయఁబడెను. నీతికిని, మతమునకును విరుద్ధముగ నాటకులేమియు బోధింపకుండ కట్టుబాట్లు చేయుటకే యీయుద్యోగస్థులు నియమిం పఁబడిరి. నాటకరంగమున నీ బాహ్యమగు భాషలును,జనదూషణ వాక్యములును ఒక ప్పుడు హెచ్చు గా నాటకుల దుర్వినియోగంబులను ఆపివేయుటకు 1603 సం॥ ములో నొకశాసనము చేయఁబడెను. ఆ కాలపు నాటకములలో తమ నెక్కువగ దూషించు చున్న వారని ప్యూరిటనులు (నీతియెడల నెక్కువాసక్తిగలవారు) మొఱపెట్టు చుండె డివారు. షేక్స్పియరు యొక్క నాటకములు మాత్రము అట్టివిధమైనవి కావు. ప్యూరి

టనులయొక్క ప్రోద్బలము చేతనే ఎలిజెబెతు కాలములో మ్యూనిసిపల్ సంఘము వారు నాటకప్రచారమును చాలతగ్గించుటకు ప్రయత్నించిరి.

నాటకైక్యములు.

నాటకైక్యములని పిలువంబడునవి మూడు; కాలైక్యము, స్థానైక్యము, కథైక్యము. ఈమూడు ఐక్యములను, గ్రీకుతత్వశాస్త్రవేత యగు అరిస్టాటిలు యొక్క ప్రోక్తములని ప్రజలచే సాధారణముగ దలపఁబడుచున్నవి. కాని యా మహాత్ముఁడు తన కావ్యశాస్త్రంబునందు స్థానైక్యమును గూర్చి వచింపనేలేదు. నాటకరచనయం దీనియములు రూఢములుగ తరువాత పరాసునాటకగ్రంథకర్తలచేఁ జేయంబడినవి

కథైక్యము.

కథైక్యము యొక్క నియమము వలన ప్రధానకథను ప్రోగుచేయఁ జాలని యుపకథ లెంత మనోహరములైనను, అద్భుతంబులైనను తెచ్చి యతుకు పెట్టవలను పడదు. ఉపనదులనేకములు వచ్చి యొక్క ప్రధానానది సెల్లుచేరి వృద్ధిచేయునో, ఉపశాఖ లనేకములు యొక్క వృక్షమూలంబునకు కలసి యనురూపంబుగ నుండునో, అవయవము లన్నియు దేహంబునకు అంటియుండి సౌష్టవాది లక్షణంబు లెట్లు కల్పించు చుండునో, యటులనే యుపాఖ్యానము లన్నియు నొక్క ప్రధానాఖ్యానమునకు అనురూపంబుగ చేరి కథకెల్ల నొక్క యేకత్వము నొసంగి దానిని బలపఱచ వలయును. ఇట్టి లక్షణము నాటకమున కున్నపుడే యది చతురకావ్యంబగును. నాటకమునకీ లక్షణము తప్పక యుండవలెను.

స్థానైక్యము.

స్థానైక్యముయొక్క నియమము, నాటకముయొక్క రంగము మార్పఁబడ కుండ నొక్కటిగనే యుండుటకు, నిర్బంధించును. అనేక గ్రీకు విషాద నాటకములందు రంగము మారదు. కొన్నిటియందు మారుటయును కలదు. షేక్స్పియరీ నియమము నెచ్చటను పాటించలేదు. పులిందాసుశీల మందు మొదటి రంగము వినీసునందు ఉంచఁబడెను. రెండవ అంకమందు మనము సైప్రసు నందు రంగమును చూచు చుంటిమి. అట్లు రంగముల మార్పు షేక్స్పియరు నందు తరచుగ కలదు

కథైక్యమున కనుకూల మైనంత వఱకే స్థానైక్యమును, కాలైక్యమును పాటించ. వలసినది కాని అంతకంటె కఠినముగ పాటింపఁగూడ దని నాటక గ్రంథకర్త లందఱును సమ్మతించుచున్నారు. కాళిదాసాది కవులెవ్వరును ఈ రెండు నియమము లెచ్చటను పాటించి యుండలేదు.

కాలైక్యము.

ఈ నియమము కఠినమైన యర్థములో సహజముగ నాటకము రంగస్థల మందు ఆడుట కెంతకాలము పట్టునో యంతయే జీవితమందును పట్టియుండునదిగా నుండవలెనని యైయున్నది. కాని యీనియమమును పాటించినయెడల కథయొక్క యభివృద్ధికి భంగ మగును. కావున నిది గొప్పగ్రంథకర్త లెవ్వరును పాటించియుండలేదు. అయితేకాల యవధివిస్తారమైనయెడ నాటకమునకు సారస్యము చెడును. కావున రెండుమూడు నియ మంబులు ముఖ్యములుగావు. అవి కఠినముగ పాటింపఁబడిన నాటకముకూడ చెడి పోవును. కథైక్యముయొక్క నియమముమాత్రము ఎల్లప్పుడును ముఖ్యము. ఈ నియమ మును పాటింపక, పాత్రలకు వానివానికి యర్హంబైన ప్రాముఖ్యతనియ్యక చేయంబడిన నాటకము గొప్పకావ్యముగ నెంచఁబడదు. మనకాళిదాసాది సంస్కృత కవులందఱు నీ నియమంబును తప్పక గౌరవించుచుండిరి. నవీన ఆంధ్రకవులు కొందఱీ నియమం బును పాటింపక తమ నాటకముల నంగవైకల్యంబుగ రచించుచుండిరి. కొంచెము విమర్శగ పరిశీలించిన యెడల నీ లోపంబు స్పష్టంబుగ కనుపడును. షేక్స్పియరు యొక్క యీ నాటక మీ నియమమును పూర్ణముగ తృప్తిపరచును. ఆదిమధ్యాంతం బులు కలిగినదే పరిపూర్ణమగు నొక్కటి యగునని అరిస్టాటిలు చెప్పుచున్నాడు. ఈ పుళిందాసుశీల' మను పేరున పిలువంబడు 'ఒథెల్లో' యొక్క ప్రథమాకమందు పాత్రల యొక్క గుణములన్నియు చతురతతో వ్యక్తీకరింపఁబడి, పుళిందాసుశీలుల యొక్క వివాహసందర్భము లన్నియు నందలి యుపద్రవములయొక్క యశుభసూచకం బెల్ల తెలుపంబడెను. నాటకముయొక్క మధ్యభాగమగు రెండుమూడు నాలుగంకములందు ఉగ్రునియొక్క దుష్టబుద్ధి ప్రభావంబున, ఉపద్రవకారణంబులు భయంకర మహాజ్వాల లోనికి ప్రజ్వలింపబడ, పుళిందునికిని భార్యకునుంగల దాంపత్యానురాగంబు, అసూయా గ్రహంబులోనికి మారెను. తరువాత పంచమాంకమందు, వెనుక జరిగిన చర్యలకెల్ల నపరిత్యాజ్యనీయ ఫలితంబుగా విషాదయోగంబు సంప్రాప్తంబయ్యె.

విషాదములు, ప్రమోదములు.

నాటకములు రెండు విధములుగ పరిగణింపఁబడుచున్నవి; విషాదములు ప్రమోదములు. నాటకారంభమున సంతోషముగ ప్రారంభమై క్రమక్రమముగ యుపద్రవములు వృద్ధియై కడపటను గొప్ప విషాదముతో నంతమొందెడివి విషాదములు. మొదట ప్రధాన పాత్రల కనేకయిక్కట్టులు కలుగుచు వచ్చి క్రమక్రమముగ మంచు విరిసి పోయినట్టు లన్ని బాధలు నంతమై సంతోషమున నంతమయ్యెడివి ప్రమోదములు. సాధారణముగ మృదు హృదయము కల యెల్లవారలను విషాదము చూడ బాధ కలుగక మానదు. అందువలననే, నాటకమునను సంతోషముగ ప్రొద్దు పుత్తమని వచ్చు వారికి విషాదప్రదర్శనమును చూపి వారి మనస్సును బాధించుట యుక్తము కాదని నాటకులును తలంతురు. అందు వలననే, మనదేశమునందు విషాద నాటకములు లేనేలేవు. ఏదైన విషాదము సంభవించినను కవి యుద్దినో యొకవిధమున దేవతలనైన భూమి మీదకురప్పించి యందఱి బాధ నుపశాంతపరచునట్లు చేయు పద్ధతి కవుల వలనఁ గల్పింపఁబడుచున్నది. ఈ విధముగనే ఇంగ్లీషు వారి నాటకము లందును కొన్ని విషాదములను ప్రమోదములుగ కడపట మార్చు వాడుక యుండెను. కాని రాను రానువిషాదములను విషాదములుగనే యుంచిన నెక్కువ రక్తిగ నుండు ననియు, అటుల నుండిననే స్వాభావికముగ నుండు ననియు నభిప్రాయము ప్రబలినది.

ఎట్టి విషాదనాటకములైనను, అవి కేవల నాటకములే యైనందున నవి యంత మనస్సునకు బాధ కలుగ చేయవు కావున నందలి సారస్యమును చక్కగ నానందింప వచ్చును.

విజ్ఞాపన.

షేక్స్పియరు యొక్క యత్యుత్తమ నాటకమనం బరగు నీ ఒథెల్లో నాటకము మన హిందూదేశ నాటక రంగమునకు చాల యనుకూలముగ నుండు నని తలంచి నే నాంధ్రీకరించితిని. సాధ్యమైనంత వఱకు షేక్స్పియరు యొక్క యభిప్రాయ మేమియు చెడకుండ ప్రదర్శనమున కనుకూలమగు నటుల వ్రాసితిని, అర్థగుంభన కొరకు కొన్ని కొన్ని చోటుల నిందు ఛందో విషయము లందు స్వల్పమగు మార్పులను చేసియున్నాను. అందుకును, మరి యితర ప్రమాద దోషములకును, లోపములకును, విద్యాధికులను మన్నింప వేడుచు నీ నాటకము అంధ్రదేశమందు షేక్స్పియరు యెడల నుండఁ దగిన గౌరవముచే నాదరింపఁ బడునని నమ్ముచున్నాను.

ఇట్లు,

సుజనవిధేయుడు,

సి-శ్రీనివాసరావు,

ఈగ్రంథము వలయువారు ఈక్రింద వారికి వ్రాసికొనవచ్చును.

వి. రామస్వామి శాస్త్రులు అండు సన్సు.

192, ఎస్ప్లనేడు మద్రాసు,

లేక

గ్రంథకర్త, గాజుపేట, మచిలీపట్టణము.

కృష్ణాజిల్లా.

జ్ఞానంబుగలదా? కేవలపుస్తకజ్ఞానము! ఇప్పటి మనసభయందు నీవు జూచుచు ఖాసీనులైన ముసలి సభ్యులతో సరిసమానముగ కబురులు చెప్ప సామర్థ్యము గలవాఁడు. ఆచరణ తెలియని అతివాగుడుగాడు! వాగ్దర్పమేగాని కార్యదర్పమేమియు లేదు! ఈయన యువసేనాని! ఇఁక దేశదేశంబులం దనేక యుద్ధరంగముల సాహసవిక్రమంబులఁ బేరొందిన నేను వీనివెనుక నొదిగి యుండవలెనా? వాఁడు యువసేనాని! నే ననుచరుఁడను! బాగు! బాగు!

రుధిరు.— దేవునియాన! నేవాని తలవరి నగుటకు తత్తర పడుచున్నాను.

ఉగ్ర.— కానిమ్ము దీనికేదియు ప్రతిక్రియలేదు.

ఉ॥ సేవకవృత్తిశాపమిది చెందునధిక్యత క్షేమపాప్తులన్
దీవన బొంద వెప్పుడును ధీయుతప్రజ్ఞలు శక్తియుక్తులున్
వావిరి పూర్వధర్మవిధి వారసుహృత్కులు శూన్యమాయెన్ హా!
ఏవిధిగూర్తుమారునను నీవె యథార్థముఁ దెల్పుమిత్రుఁడా॥

రుధిరు.— అటులైన నేనిపుడు వానివెంటరాను. వచ్చిన ఫలమేమి?

ఉగ్ర.—ద్వి॥ పరితృప్తినుండుము పదిలంబుగాను
వానివెంటనెబోయి వానిపై పగను
దీర్చివత్తును గాని తీరైనయపుడు
వేగిరపడనయ్య! విడనాడనయ్య!॥

ఆ. వె॥ అందఱు యజమానులగుటది ప్రాపించ
దందరు యజమాను లధికభక్తి
ననుగమింపగ బడ రనుచరులవలన
సేవయెప్పుడు నిజసేవ గాదు॥

తే. గీ॥ నీవు లక్షింప నెందఱో నీతిదక్కి
వంగిమ్రొక్కుచు బానిసభంగి నెపుడు
కష్టములమోసి యజమాను ఖరములనఁగ
కాలముగడుపరే? యొకింత గడ్డికోఱకు.
ముసలి తనమట్టి వారికి మూగ గానె
వెడలఁగొట్టంగఁ బడరొకో వెడగులబలె॥

ఇట్టివిశ్వాసముగల సేవకులఁ గొరడాలఁబట్టి కొట్టినను పాపములేదు. మరియొక తెగవారుగలరువారు.

తే. గీ॥ ముఖమున తగుసాకారముల్ మురువు దిద్ది
వెలికి ధర్మస్వభావంబు వెడలజూపి
లోనహృదయంబు తమబాగ్గె పూని యుండ
పైకి సేవకా చిహ్నముల్ పారఁజూపి
పెంపుఁ జేతురు తమ మేలె యింపు గులుక
నిట్టి వారలె నిజముగ గట్టివారు.॥

నే నీతెగలోని వాఁడను సుమా ! ఏలయన:—
ద్వి॥ రుధిరుండ నైనంత రూఢి దప్పకను
నే మూరు నైనచో నేనుగ్రుగాను
వాని వెంట నరుగ వానికై కాదు
నా కార్య సాధన నన్నంపు చుండె.

దైవమేసాక్షి ! నే పోవుట ప్రీతిచేఁ గాదు. ధర్మబుద్ధి చేగాఁదు. నా కార్య సాఫల్యంబు కొఱకే నే నా విధంబుగ నటించెదను.

సుగంధి ॥ స్వాంతమందు డాఁగి యున్న సంగ తంత తేటగా
మంత నంబు లేక విప్పి మాయఁద్రోసి చెప్పినన్
స్వాంత మెల్ల దీసి యోష్ట యంతికంబు జేర్చినన్
చెంతఁ బారు పక్షి యెల్ల జీర దొక్కొ ముక్కునన్

రుధిరు—ఆ మొద్దు మొగమున కెట్టి యదృష్టము పట్టు నామెను గ్రహించినచో !

ఉగ్రు—ఆమె తండ్రిని గట్టిగ నరచి పిలువుము. వాని లేపింపుము. వాని వెంటనంటి వాని సంతోషమును విషాదంబు సేయుము. వీథుల నెల్ల వాని కథఁ జాటింపుము. ఆమె బంధువుల కెల్ల రోషముఁ బుట్టింపుము. వాడెట్టి సౌఖ్యంబులఁ దేలుచున్నను ఈఁగలు ముసిరి నట్లు ముసిరి వానిఁ బట్టి వేధింపుము. వాని యానందంబున నవకాశ మున్నంత వరకు విషంబుఁ గలుపుము.

రుధిరు.—ఆమె తండ్రి గృహ మిదియే. నేను బిగ్గరగఁ బిలచెదను.

ఉగ్రు.—అటుల చేయుము. గొప్ప పట్టణంబున నర్ధరాత్రంబున నజాగ్రతవలన నగ్నిహోత్ర ప్రమాదంబు గలిగి నప్పుడు కేకలు వేయు చందమ్మున దుర్గుత్తికతో నరుపుము.

రుధిరు—ఓ వీరబాహూ ! ఓహో. వీర బాహూ ! వీర బాహూ ! వీరబాహూ !!

ఉగ్ర—ఓహో వీరబాహూ! నిద్రలే. దొంగలు! దొంగలు! దొంగలు!! నీఇల్లు, నీవాకిలి, నీ బిడ్డలు, నీ కూతురు, నీధనము, మాయముకానయ్యా! దొంగలు! దొంగలు!!

(వీరబాహుఁడు మేడపై కనఁబడుచున్నాఁడు.)

వీర— ఈ భయంకరమైన పిలుపున కేమి కారణము? ఎవరక్కడ? ఏమది?

రుధిర—అయ్యా, మీ వాళ్లందఱు నింట్లో నున్నారా?

ఉగ్ర—మీ తలుపుల తాళములు భద్రముగ నున్నవా? లోపల నందఱు సరిగా నున్నారా?

వీర—ఏల మీరట్లు ప్రశ్నించెదరు?

ఉగ్ర—ప్రారబ్ధకర్మ!—అయ్యా, మీ ఇంట్లో దొంగలు పడినారు. చాలు. చాలు. సిగ్గులేదా యేమి? పైన బట్ట వేసుకొని బయలు వెడలిరమ్ము. మీ కొంప కూలింది. మీ గుండె బ్రద్దలైనది. మీ ప్రాణము సగము పోయినది. లే, నిద్ర లే. ఈ గుఱ్ఱుపట్టి నిద్రించు ప్రజలను గంట వాయించి లేపు. లేని యెడల నీ యంత పనికి మాలిన వాఁడు ప్రపంచమునం దుండఁడు. లే, లేవయ్యా, లేచి రావయ్యా.

వీర—మీ కేమైన మతి పోయినదా?

రుధిర—అయ్యా, నా కంఠ ధ్వని మీకు తెలియుచున్నదా?

వీర—తెలియదు, నీవెవరు?

రుధి.—నా పేరు రుధిరుఁడు.

వీర.—ఓరి దుష్టా! నా యింటికి రావలదని నీ కనేక సారులు బుద్ధిచెప్పియుంటిని నాకుమార్తె నీ కియ్యఁబడదని నీ కీవరకే స్పష్టముగఁ జెప్పియుంటిని. మఱల నీ విప్పుడు మధుపానమత్తుఁడవై యొడలు మఱచి లేని ధైర్యమునుఁ దెచ్చుకొని నా విశ్రాంతికి భంగంబుసేయవచ్చితివా?

రుధిర.—అయ్యా! అయ్యా!—

వీర.—ఓరి తులువా; నీయక్రమంబునకు తగుప్రాయశ్చిత్తముఁ జేయింప నాకుసామర్థ్యమున్నది సుమా!

రుధిర.—అయ్యా, కొంచెము శాంతింపుఁడు.

రవి.—మాయింట దొంగలా! ఇదివినీసు; నాయిల్లు కోటగాని గుడిసెకాదు.

రుధిరు.— ఆర్యా, వీరబాహూ, నేను పరిశుద్ధ మనస్కుఁడనై వచ్చియున్నాఁడను సుమండీ.—

ఉగ్ర.—దుష్టుఁడు చెప్పినన్న మాత్రమున మంచి కార్యమునుగూడ చేయనొల్లని మూర్ఖులలో నీవొకఁడవు. ఇప్పుడు మేము నీకుపకారముచేయ వచ్చినపుడు మేము దుర్జనులమని నీ కూఁతు రడవి మృగంబునొక్క దాని వరింపఁజూచు చూరకుండెదవు కాబోలు.

వీర.—ఓరి ఖలుఁడా, ఏమిరా ప్రేలెదవు ?

ఉగ్ర.—నీవు—మహాసభ్యుడవు బయలుదేఱినావు

వీర.—ఇందుకు తగుశిక్ష ననుభవింతువులే. రుధిరా, నిన్నెఱుంగుదును.

రుధి.—అయ్యా, నే నేశిక్షనైనఁ బడుదును కాని, నేనొక్కటి ప్రార్థించెదను. నన్ను మన్నింపుఁడు. నీ సుకుమార కుమారి, ఈ అర్ధరాత్రి, ఈ నిశీధసమయంబున నొక సామాన్య పల్లెవాని ననుచరునిగఁ దీసికొని పుళిందుని దుష్టగాఢాలింగనంబులకై యరుగుచున్నది. ఇది నీ సమ్మతమును సంతోషమునైన యెడల,—కొంత వరకటులనే తోఁచుచున్నది,—నీ యాజ్ఞాప్రకారమును, అంగీకారప్రకారమును జరుగుచుండెనేని, మేము నిశ్చయముగ నీయెడల నపరాధము చేసినవారమే. కాని ఆ విషయ మెరుకలేదేని నీ దూషణకు మే మనర్హులము. మీ ఘనత మాకుఁ దెలిసియుండియు మేమిట్టి యసత్యవర్తమానంబులచే మీగౌరవము నుల్లంఘించు వారము కాము. నీయనుజ్ఞయే లేక నిట్లు చేయుచున్న యెడల, నీ పుత్త్రిక తన గుణ సౌందర్య సౌభాగ్య విభవంబులనెల్ల, కులహీనుఁడును ద్రిమ్మరీడునైన వానికి కట్టిపెట్టి,నీయెడ నిర్భరమైన తిరుగబాటు చేసిన దన్నమాట. తత్క్షణంబు నీమనస్సు సంతుష్టిచేసికొనుము. ఆమె శయ్యాగారంబునఁగాని గృహంబునఁగాని యున్న యెడ నన్ను నీ యిష్టము చొప్పున శిక్షింపుము.

వీర.—దీపము వెలిగింపుడు. నాకొక దీపమునిండు. నాబంధువులఁ బిలువుఁడు. నా యెడమ కన్నదురుచున్నది. నా కలలోఁ దోఁచినట్లుగనే సంభవించుచున్నది. అప్పుడే నామనస్సులో భయము కలుగుచున్నది. అయ్యో! అయ్యో!! నిజమైతే కావచ్చును. దీవము! దీపము! హా! హా!

ఉగ్ర.— రుధిరా, నాకు సెలవిమ్ము. నేనిచ్చట నుండఁ గూడదు. పుళిందునికి వ్యతిరేకముగ నున్నట్లు కనుపడరాదు. ఈ రాష్ట్రమువారి పరిపాలన నే నెఱుంగుదును. సభవారిందుకొఱ కాతని కొంచెము మందలింతురేగాని యతని త్యజిం

పుళిం.—ఛీ, ఛీ, నే లోపలికి పోవుదునా?—నాశక్తి, నా సామర్థ్యము, నా ప్రజ్ఞలు, నా నిష్కళంకమైన ఆత్మ, అన్నియును బహిరంగమగు గాక! అది వారేనా?

ఉగ్ర.—కాదు. కానట్టు తోఁచుచున్నది.

(కృష్ణుఁడును సేవకులును ప్రవేశించుచున్నారు.)

పుళిందు.—రాజుయొక్క సేవకులును, నా యువసేనానియును. మిత్రులారా, మీకు భద్రమగుఁగాక! వార్తలేమి?

కృష్ణ.—రాజుగారు మిమ్ము నభినందించి అతి త్వరితగతిని దర్శనమిమ్మని మనవి చేయుమన్నారు.

పుళిం.—కారణ మేమై యుండును?

కృష్ణ.—సైప్రసు ద్వీపము నుండేమియో వర్తమానములు వచ్చెనని తలంచెదను. ఏదియో శీఘ్రకార్యమై యుండవచ్చును. ఓడలలోనుండి ఒకరి వెంట నొకరు పదిమంది కొంచెము కాలములో పరుగెత్తుకొని వచ్చిరి. అప్పుడే సభ్యులనేకులు రాజుగారి దగ్గరకు వచ్చియున్నారు. తమ కొఱకు వేచి యున్నారు. మీ యింటివద్ద లేమిఁ గనుంగొని నలువుర నలుమార్గముల వెదుకఁ బంపిరి.

పుళిం.—నేను నీకే కనుపడుట నయమే సుమీ! ఈ గృహమున నొక్కమాటఁ జెప్పి యిప్పుడే యరుదెంచెదను.

కృష్ణ.—అనుచరా, ఇతఁడిక్కడేమి చేయుచున్నాఁడు?

ఉగ్ర.—నేఁడీయన కొక గొప్ప నిక్షేపము దొరకినది. అది ధర్మసమ్మతమైనచో అఖండ మనోజ సామ్రాజ్య సార్వభౌముండగును.

కృష్ణ.—నీమాట నాకర్థ మగుటలేదు. తిన్నగాఁ జెప్పుము.

ఉగ్ర.—ఆయనకు మంచి భార్య దొరకినది. వివాహము చేసికొన్నాఁడు.

కృష్ణ.—ఎవరిని?

(పుళిందుఁడు మరల ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ఉగ్ర.—ఎవరినా?—సేనానీ, మనము పోవుదుమా?

పుళిందు.—ఇదె వచ్చుచుంటిని.

కృష్ణ.—అదుగో! మీకొఱకు మరికొందఱు వచ్చుచున్నారు.

ఉగ్ర.—సేనానీ, ఆవచ్చునది వీరబాహుఁడు. జాగ్రత్త, వాఁడు దురుద్దేశముతో వచ్చుచున్నాఁడు.

(వీరబాహు, రుధిరుఁడు, మరికొందఱు సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పుళిం.—ఓయీ! దూరముగ నిలు!

రుధిర.—వీరబాహూ, వాఁడే పుళిందుఁడు.

వీర.—దొంగ! పట్టుకొనుఁడు దొంగ!

(ఇరుపక్షముల వారును కత్తులు దూయుచున్నారు.)

ఉగ్ర.—ఓరీ, రుధిరా, రమ్మురా, నీకు నేను ఉద్ది.

పుళిం.—మీ ప్రకాశమానమైన కత్తుల నొరలం దుంచుకొనుఁడు. ఈయుంచున కష్టనిష్కారణముగఁ ద్రుప్పువట్టిపోవును.

ఆర్యా, సభ్యా, మీ ఆయుధములకంటె మీ వత్సరములు మాకెక్కువ గౌరవనీయములు సుమా!

వీర.—సీ॥ కలుషాత్మదుష్టాత్మ పలుమందుమాయల మోసంబుఁజేసితే యుద్ధబిడ్డ
మంత్రపాశంబుల మతిజిక్కి భ్రమఁజెంది జ్ఞానంబు హీనంబు గాంచకున్న
తనుగోరివచ్చిన ధనవంతుల నతుల లావణ్యసంపద రా కుమారు
లనుఁగూడ వరియింప లక్ష్యంబు సేయని మోహంబు లెఱుగని ముగ్ధబాల
యేల ప్రేమించు కామించు నేమి వెఱ్ఱి
తండ్రిగృహము వెడలి వీడిధర్మమిటుల
తోడివారలు నవ్వంగదుష్టనిన్ను
చూడభయమందు నీరూపుఁజూడఁగలదె?॥

ఓలోకమా, ఈ ద్రోహంబు కళ్లకు కట్టినట్లు నీకు కనుపడుచుండలేదా? ఈ దుర్జనుం డనేకములగు మంత్ర తంత్రములచే నామెమనమును వశంబుఁ జేసికొని ఆమె లేజవ్వనంబునకు విషమూలికల వలన మాంద్యంబు గల్పించి వివేకంబు నడుగంటఁజేసి నట్లు కనుబడుటలేదా? జ్ఞానలేశంబుగల ప్రతివానికిని నీదుశ్చరితంబు స్పష్టం బగుచున్నది. కాననో దుష్టనిశాటా!

తే. గీ॥ శాసన బహిష్కృతములైన చర్యలీవు
చేసిలోకవిరోధంబుఁ జేయుచుంటి॥

ఓయీ, చూచెదరేమి? వానింబట్టి బంధించి నా వెంటఁ గొనిరండు. ఎందరు తిరిగినేని శిక్షింపుడు. (అందరను కత్తులు దూయుచున్నారు)

పుళిందు.—నాపక్షము వారును, తక్కినవారు నందఱు మీమీ ఆయుధముల నుపసంహరింపుడు. ఇప్పుడు జగడంబునకు తఱియయ్యేనేని మీ ప్రేరణ నాకవసరంబు.

లేదు. అయ్యా, ఈనేరమునకు నేనెక్కడ ప్రత్యుత్తర మియ్యవలసి యుండును.

వీర.—కారాగారంబున, ఖైదుఖానాలో—క్రమమైన విచారణ కవకాశముగు వఱకును నీవచ్చటనే వాసంబుండ వలెను.

పులిం.—మీయాజ్ఞకు బద్ధుండనై నచో మనరాజెట్లు సంతుష్టిం జెందగలడు? ఇదుగో వారి చారులు నన్ను తత్క్షణము తీసికొనిరమ్మని వర్తమానముతో నిలచి యున్నారు. చూచితిరా?

సేవ.—రాజుగారు సభ తీర్చియున్నారు. మీకొఱకు గూడ చారుల నంపియున్నారు.

వీర.—ఏమి? రాజుగారు సభ తీర్చియున్నారా? ఈరాత్రివేళ! వానినిగూడ తీసికొని రండు. నావ్యాజ్యేమును సామాన్యమైనది కాదు. రాజుగాని మఱిసభ్యులలో నెవ్వరుగాని ఈకష్టమును తమదిగా భావించు కొనకుందురా? ఇట్టిదురాగ్రకృత్యంబు లూరక బోవిడిచిన యెడల మనరాజ తంత్రజ్ఞులు బానిసలును మ్లేచ్ఛులు నగుదురు. (అందరు పోవుచున్నారు)

రంగము III. సభ.

(రాజు, సభ్యులు సభ తీర్చి యుందురు. తక్కిన ఉద్యోగస్థులు సేవకులు వేచియుందురు.)

రాజు.—ఈ సమాచారము లన్నియు నొకదానితో నొకటి సంబధించి యుండలేదు. నమ్మ శక్యముగ లేవు.

ప్రథమసభ్యుడు.—ఔను. అసంబద్ధముగనే యున్నవి. నాకు వచ్చిన యుత్తరములలో 107 యోడలని యున్నది.

రాజు.—నాయుత్తరములలో140 అని యున్నది.

రెండవసభ్యుడు.—నాలేఖలు 200 అని చెప్పుచున్నది. కాని సంఖ్యలో భేదమున్నప్పటికిని,ముఖ్యమైన విషయము తురుష్కుల సైన్యము సైప్రసు ద్వీపమునకై బోవుచున్నదను వర్తమానమందు మాత్రము విరుద్ధములేదు.

రాజు.—ఈముఖ్యవిషయమును గూర్చియే నాకును భయముకలుగుచున్నది. ఇందు మాత్రము పొరపాటుండదు.

నావికుఁడు.—(లోపల) అహాహో! అహాహో! అహాహో!

ఉద్యో.—నావలలోనుండి యొకనావికుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

(నావికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రాజు.—వర్తమానములేమి ?

నావికు.—తురుష్కుల సైన్యము రోడ్సుదేశమునకై పోవుచున్నదని నావికాధికారి మనవి చేయుచున్నాడు.

రాజు.—సభ్యులారా, ఈమార్పున కేమి కారణమో యోజింపుడు.

ప్ర. సభ్యు.—ఇది ఏమాత్రమును సహేతుకముగఁ గనఁబడదు. ఇది మనల భ్రమపెట్టు తంత్రము కావచ్చును. సైప్రసు తురుష్కులకు ముఖ్యస్థానమైనట్లు మనకు కనుపడుచున్నందునను, రోడ్సుపట్టణ మింతకంటె దృఢముగ రక్షింపబడుటచే జయింపనింతకంటె నసాధ్యమై యుండుటచేతను, సులభముగ చేఁజిక్కు సైప్రసు ద్వీపమును ముందాక్రమించు కొనకుండుటకు తురుష్కులంత వెఱ్ఱివారా? అట్లు వ్యర్థమైన యుద్ధమును రోడ్సులో నెప్పుడును వారు చేయరు. కావున నిది కేవలము మనలను పొరపెట్టవలయునని ఎత్తిన పన్నుగ డవలెఁగనుపడుచున్నది.

రాజు.—ఇది నిశ్చయము. వారిప్రయాణము రోడ్సు వైపునకుఁ గాదు.

ఉద్యో.—మరల నింకొక చారుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

(చారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చారుడు.—మహాప్రభువులారా, ఆతురుష్కులు రోడ్సు పట్టణమునకై క్రమముగ నోడలునడిపి అక్కడ మరికొంత నావసైన్యముతోఁ గలిసికొనిరి.

ప్ర. సభ్యు.—ఆహా ! నే నను కొని నట్లే అయినది. సుమా రెన్ని యోడలతో గలిసికొనెను.

చారుడు.—ముప్పది యోడలుండును. ఇప్పుడు వారు మరల తిరిగి సైప్రసు ద్వీపమునకై ధారాళముగ వచ్చుచున్నారు. మీ వినయ ధైర్య గాంభీర్య సద్గుణ గరిష్ఠుం డగు మదనుండు తన వర్తమానమును విశ్వసింప వలయునని ప్రార్థించుచున్నాడు.

రాజు.—అటులైన నిఁక సైప్రసునకే సందేహములేదు. మనసేనానియగు లక్ష్మణు డెచ్చట నున్నాడు. పట్టణమున లేడా ?

ప్ర. సభ్యు.—ఆతఁడు ఫ్లోరెన్సులో నున్నాడు.

రాజు.—ఆతనికి తక్షణము లేఖనంపుము. అతి శీఘ్రముగఁ బోవలెను.

ప్ర. సభ్యు.—ఇదుగో! వీరబాహుడును, మన పరాక్రమ వంతుండగు పుళిందుడును వచ్చుచున్నారు.

(వీరబాహు, పుళిందుడు, కృష్ణుడు, ఉగ్రుడు, రుధిరుడు, ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు.—శౌర్యనిధీ, పుళిందా, మన శత్రువగు తురష్క నాయకుండగు సుద్దామనుని పై నిన్నిప్పుడే యుద్ధమునకుఁ బంపఁ దలఁచుకొన్నాము. (వీరబాహుని వంకఁ జూచి) నే నింత వఱకు చూడలేదు. సభ్యా, నీకు స్వాగతము. ఆసనముఁ గైకొనుము. ఈ రాత్రి మీయొక్క సహాయ హితోపదేశంబులు మాకు కొలఁదిఁ గల్గెను గదా!

వీర.—మీ యొక్క సహాయము నాకు నల్లేయున్నది. అయ్యా. నన్ను తీసుకొనుపుడు నా యుద్యోగము గాని, రాజ కార్యములు గాని నన్నిపుడు రప్పింప లేవు.

క॥ నా దుఃఖమె ఘన మయ్యెను
బాధింపదు దేశదుఃఖభారము నన్నున్
నా దుఃఖము వెల్లి విరిసి
ప్రాది నడచె నితర దుఃఖపుంజము లెల్లన్॥

రాజు.—ఏమి? ఏమి? ఏమి ఆపద సంభవించినది?

వీర.—నాకూతురు! నాకూతురు! అయ్యో నా కూతురు!

అందరు.—ఆ! చచ్చిపోయినదా? పోయినదా? పాపము! పాపము!

వీర.—లేదు. లేదు. చావలేదు. చచ్చిన బాగుగ నే యుండెడిది. చావుకంటె నన్యాయము!

రాజు.—ఏమది? శీఘ్రముగ చెప్పుము. మాకు బహు విచారముగ నున్నది. చెప్పుము.

వీర.—ఎత్తుకొనిపోయిరి. పాడుచేసిరి. ఇంకేమున్నది!

తే. గీ॥ మందు మాయల చేత మై మరువఁ జేసి
కపట తంత్రంబులఁదనయ కన్నుఁ బ్రామి
నన్ను నెడఁ బాపి రయ్యయో! నయము నాఁక
తొడరి యింద్రియంబుల సుష్టు దొలగ నున్న
బుద్ధి యేల చెడును మంత్ర బోధ లేక॥

రాజు.— ఉ॥ ఎవ్వని తుచ్ఛ కార్య మది యెవ్వడు క్రూరుడు నిర్భయంబునన్
జవ్వని బుద్ధిఁబాపి కడు సంక్షుభితుంగ నుఁజేసె నిన్ను వా
డెవ్వడు గాని నా సుతుడె యిందున గూడి చరించె నేని నే
నెవ్వగఁజేతు శాసన మనూన విధింగను ఘోరదండనల్॥

వీర.—మీ నిష్పక్షపాత దయా స్వాంతమున కెంతయు మ్రొక్కుచున్నాను. ఆ దు రాత్ముఁడు, ఆ పాపి వీఁడే. ఇచ్చట రాజకార్యంబుల నిర్వహింప నుద్యుక్తుండై నిలు వఁబడి యున్నవాఁడు.

అందరు —ఇందుకు మాకు చాల విచారముగ నున్నది.

రాజా.—పుళిందా, నీవు దీని కేమిసమాధానము చెప్పెదవు?

వీర.—ఏమిచెప్ప గలఁడు? ఇదంతయు నిజమని తప్ప.

పుళిం.— సీ॥ ధీమంతులార, సుధీరమానసులార•అలఘు చరితులార, యనఘుల్లార
నా భూరి యజమాన నాయకులార వి•చారణానైపుణి స్వాము లార
ఈ వృద్ధు పుత్రికనే గొనిపోయి వి•వాహంబు సల్పుట వాస్తవంబు
నా యపరాధంబు నాదోష దౌష్ట్యంబు•వివరమింతయకాని వేఱులేదు.

సీ॥ పరుషవాక్యంబు లభ్యాసంబులగుగాని శాంతవచనంబులు చేతకావు
పదియేండ్లప్రాయ మీ బాహాద్వయమునుండె మొనమొన్న యేడాది ముందుదనుక
నాహవవ్యూహకోలాహలాంతరమున కాలంబుఁగడిపిన కఠినమతిని
కలహసంబంధంబు గా నట్టికార్యము లీలోకమున మది నెరుగనయ్య

తే. గీ॥ వాదనచతురతను నేను పేద,మీకు
దయయునోపిక గలంగ నుదంతమంత
లేని మెరువులు కల్పింప లేశమైన
నున్నదున్నట్లు చెప్పెదో మాన్యులార॥

క॥ మందుల మంత్రంబుల బహు
చందమ్ముల దుర్నయముల చాన మనంబున్
మందంబు సేయు టుత్తది
బంధురమగు ప్రేమచేత బద్ధుడనైతిన్॥

వీర.—శా॥ పలుకుల్నేరదు ముద్దరాలు విమలాభావంబునన్నొప్పు సం
చలనంబింతకు లజ్జచేఁగలగు సచ్చారిత్ర నేడియ్యెడన్
కులమున్ శీలము ప్రాయమున్ మరచి యీకూళన్ వితర్కింపగా
కలనైనంగని భీతినొందునుగదా! కల్యాణిగాంక్షించునే? ॥

తే. గీ॥ నైజమునకిట్టి విరుద్ధంబు నెగడగలదె?
జ్ఞానహీనులుగాని విజ్ఞాననిరతు
లిట్టిమాటలెపుడుచెవి పెట్టరయ్య
క్రూర కర్మలె దీనికిఁగారణములు॥

కావున, నేను మరల మరల గట్టిగ నొక్కి చెప్పుచున్నాను. ఈదుర్మార్గుఁడు, ఈ పలుగాకి, విషప్రయోగంబులచే నాకూతురును వశ్యంబు చేసికొన్నాఁడు. నేను చెప్పినది రూఢి.

రాజు.—ఈ ఊహచేఁజేయు ప్రమాణవచనంబులుచాలవు. ఇంతకంటె స్పష్టమైన దృష్టాంతములు గలవా?

ప్రథమ సభ్యు.—పులిందా, నీవునిజము చెప్పుము. నీ వేమైన కపటోపాయంబు వలన నా కన్యకామణి మనంబు నాకర్షించితివా లేక యథార్థమైన ప్రేమానుబంధం బామెకు నీయెడంగలైనా?

పులిందు.—ఊరబయట సత్రము నందామెయున్నది. ఆమెను బిలిపించి తండ్రి యెదుట నన్నుగూర్చి యామె నే బలుకనిండు.

ఆ. వె॥ రమణినాయెడ నపరాధంబు చూపిన
పదవిగౌరవంబు భంగపరచి
కఠినశిక్షచేసి కంఠంబుఁదెగనేసి
ప్రాణమిచటఁగొనుఁడు హీనునన్ను ॥

రాజు.—సుశీలను తీసికొనిరండు.

పులిందు.—అనుచరా, నీవామె యెచ్చటనున్నదో యెరుగుదువు. వెంటబెట్టుకొనిరమ్ము.

ఆ. వె॥ ఆమెవచ్చునంత నేమెయి నామెకు
నాకుఁబ్రేమ మెదిగె న్యాయరీతి
చెప్పెదోర్పు చెవియొగ్గఁగలదేని
నామనోవికల్ప నాళినెల్ల॥

రాజు.—పులిందా, చెప్పుము.

పులిందు,—ఆమెతండ్రి నన్నుప్రేమించి నన్ను పలుమారు తనగృహంబునకు బిలిచి నా చరిత్రనుఁగూర్చి ప్రశ్నింపుచుండెడివాఁడు. నేనుయుద్ధములు, ముట్టడులు, నాకష్ట సుఖంబులు చిన్ననాటనుండి యిప్పటివరకు సంభవించిన ఆపదల నేను చెప్పుచుండెడి వాఁడను. అందు విపరీతమైన దురదృష్టములు, భూమి సముద్రంబులపై తటస్థమైన ఘోరవిపత్తులు ఒక్కొకయెడ ప్రాణాపాయంబులు సూక్ష్మముగ తప్పిపోవుట, క్రూరశత్రులచేఁ జిక్కుట, బానిసత్వంబున నమ్మఁబడుట, మరల స్వాతంత్రమునుఁబొందుట కొండలు, గుహలు, పర్వతములు, దుర్గములు, మహారణ్యములు, ఎడారులు మొదలైన వానిలో సంచారములు, ఒండొరుల హింసించు

కొని తిను రక్కసులు, బాహువులక్రింద శిరసులుగల విపరీతాకార శరీరులగు కబంధులు మొదలైనవారలఁగూర్చి కథలనేకముల నుడువుచుండెడివాడను. సుశీలయు నీకథల నతిశ్రద్ధతో వినుచు, అప్పటప్పటికి తన గృహకృత్యంబుల నెరవేర్చుకొనఁ బోయి త్వరలో తన పనులెల్లఁ జేసికొని మరల వచ్చి వినుచుండెడిది. అది నేను గ్రహించి నే నొక్క సమయంబున నామె నా చరిత్రనంతయు సంపూర్ణముగఁ జెప్పుమని నన్ను ప్రార్థించునట్లు చేయగలిగితిని. నాయౌవనకాలపు కష్టంబుల కామె మనంబు కరిగి కన్నీరు కార్చుచుండెడిది. నాకథ ముగిసిన తరువాత నామె అనేకనిట్టూర్పులఁబుచ్చి, అతిచిత్రము, అత్యద్భుతము అతికరుణాకరము, అత్యంతకరుణాకరము అని నన్నెంతో పొగడుచుండెడిది. అంతేకాక, నాకొక మిత్రుండుండెనేని, అతఁడీకథలఁ జెప్ప నేర్చిన తన ప్రేమకు పాత్రుండగునని చెప్పెను. ఆ సన్న గైకొని నేనామెం బ్రార్థించితిని. నా కష్టములకామె నన్ను ప్రేమించెను. ఆమె జాలినొందెనని నే నామెను ప్రేమించితిని. ఇదియే నామాయ, ఇదియే నామంత్రము. అదుగో ఆమెయే వచ్చుచున్నది. ఆమెను చెప్పనిండు.

(సుశీల, ఉగ్రుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

రాజు.—ఈకథ నాపుత్రికనుగూడ ప్రేమావేశంజేయును వీరబాహూ;

క॥ నయముడిగిన కార్యంబిది
పోయినవగ నేమిఫలము పొందుముత్తృప్తిౙ
ఆయుధము మొక్కవోయిన
బాయుదురె కరమునకంటె బాగనరొక్కొ॥

వీర.—ఆమెను చెప్పనిండు. ఆమె బుద్ధి పూర్వకముగఁ గొంతవగకైనను వానిఁ బ్రేమించెనేని, ఈతని నన్యాయంబుగ దూషించిన పాపఫలంబు నాపైఁగూలుఁగాక! ప్రియ కుమారీ, ఇచ్చట నున్నవారందరిలో నీవిన విధేయతల కెవ్వరుయోగ్యులు?

సుశీ.— ఆ. వె॥ ధర్మమిచట నాకుఁ దగ రెండు తెరగుల
కనులగట్టి యుండె వినుము తండ్రి
విద్యబుద్ధిఁ జెప్పి వెలయంగ జేసితి
వీవు నాకుఁ దండ్రి వినుతి సేతు
మ్రొక్కు దానమరియు మ్రొక్కుచుండెడుదాన
తనయనీకు నే కృతజ్ఞురాల॥

కాని,

సీ॥ నాభర్తఁ జూడుడు నాకూర్మిమిత్రుండు నాజీవనవిభుఁ డానందదాయి
సాహసవిక్రముం డాహవకోవిదుం డప్రతిహతతేజుఁ డార్యుఁ డతని
భార్యనైతి నిపుడు భరియింపబడుదాన ధర్మవిధిని నతని దాసినగుదు
గారాబు మాతల్లి ఘనమైనపతిభక్తి సెగ పెంచి మంత్రనిమిడించి నీయుడనెటు

తే. గీ॥ లట్టి ధర్మమెతగును నా కన్యమేల ?
నట్టి ధర్మంబె యన్నగమకానతనియెడల
భర్తయతఁడు నాకు సరగ భార్యనైతి
నిందులోకవిరోధంబు పొందగలదె ?॥

వీర.—చాలు, చాలు, నాకు సంతోషమైనది. నా దుఃఖము శాంతించినది. ఇక మీరాచ కార్యంబులఁ జూచుకొనుడు. ఇట్టి సుతను మగల పరిగ్రహించుట కంటె మరియొక దానిని పెంచుకొనిన మేలు. పుళిందా, ఇటుగమ్ము. ఇట్టి మహాత్ముఁరాల నీవగను పరిగ్రహింపకున్న, నీకుఁ జెందకుండఁ జేసి నిన్ను రక్షించెడినాఁడనే కాని, ఇప్పుడు నీవు స్వీకరించితివి గాన నా హృదయ పూర్వకముగ నీకిచ్చి వేసెదను. ఓ పుత్రికామణీ, నాకింకొక పుత్రిక లేనందున నా మనస్సున సంతోషముగ నున్నది. నీవు పారిపోవుటవలన దానినెట్లు శోభ పెట్టుటకు సంకల్పము గలిగెడిగో! అయ్యా, రాజా, నాపని పూర్తి యైనది.

రాజు.—వీరబాహూ, నేను రెండుమూడు నీతివాక్యంబులచే నీదంపతుల నిద్దరను నీ ప్రేమంబున కర్హులగు నట్లు చేసెదను.

మానిని॥ ఊనిప్రతిక్రియ శక్తికి మించిన • వోవును దుఃఖము సాంతముగా
నైన యవస్థ గడంగినఁదీరెడు • నాశవిచారము లెల్లమదిన్
హాని సమాప్తము గూడిన నింకను • నద్దిదలంచుచు శోకము నుం
బూనిన హానికి తోడుగ నైన న • పూర్వపు దుఃఖము వచ్చిపడున్.

చ॥ తొడరి యదృష్ట మీడ్చుకొని దుఃఖము దార్చిన నోర్పుతో మనం
బడలక నిల్చిన న్పరిభవంబగు దానికె కాదె దొంగిలిం
బడిన నరుండు నవ్విన శుభంబుగ దొంగను దొంగిలింపజే
గుడుచును గాదె మించు వగ గుందు తటిన్ ద్విగుణంపు దుఃఖమున్.

వీర.—చ॥ అగమరలేక సంతసము నందుచు నవ్వుచు నుంటిమేని యా
తురక జయింపదేశమున తొందర గల్గక యుండుగా బళే !

కరము భరంపు శిక్ష సుకరంబుగ మోయగ వచ్చు నందులో
సరస తమంపు సౌఖ్యములె చల్లగ వీనుల సోకు చుండినన్.
భరమగు శిక్షయున్ మిగుల బంధుర దుఃఖము నావహించు నా
గురు సహనంబులేక కడు గుందుచు నుండెడు వానికెల్లడన్॥

ఈ నీతు లుభయ పక్షమునను చెప్పవచ్చును. ఈ యుపదేశముల కేమిలెండి. ఈ యౌదార్య మాటల కేమిలెండి.

తే. గీ॥ చెవులలోనుండి హృదయమున్ చీల్చి పెట్లొ
ఎరుగ నైతిని పూర్వమే నెరిగి తిపుడు
మెట్ట వేదాంతములు వట్టి మినుకు లైన
శస్త్రితుల్యములై మించి జరగుచుండె॥
మీ రాజకార్యముల నిక చూచుకొనుఁడు.

రాజు.—ఆ యుద్దామనుడు సైప్రసుపై దండెత్తు ప్రయత్నములో నున్నవాఁడు. ఆ స్థలము యొక్క బలాబలంబులు నీకు బాగుగఁ దెలిసియున్నవి గదా! అక్కడ విశ్వాసపాత్రుఁడైన పరాక్రమవంతుఁ డొక్కఁడున్నను, నీమీఁద యాధార పడి యున్నంత నతనిపై నాధార పడి యుండఁ జాలము. కావున, నీ నవీన వైభవంబు దారుణయుద్ధ సంరంభంబు వలన కొంత కళా విహీనం బగుట కొప్ప కొన వలెను.

పులిం.—అనుభవంబున, వజ్రలోహకర్కశంబగు యుద్ధరంగంబు నాకు హంసతూలికా తల్పంబు. ఓ ధీరమానసులగు సభ్యులారా, అట్టి పౌరుష కార్యంబులందు నాకు సహజంబగు నుత్సాహము గలదు. ఈ తురుష్కులతోఁ బోరు సల్పుటకు మీ యాజ్ఞకు బద్ధుఁడనై యుందును. కాని నాప్రియురాలుకు ఆమె వంశంబునకు తగిన మర్యాదల ననుగ్రహింప మిమ్ము ప్రార్థించుచున్నాను.

రాజు.—నీకిష్టమైన యెడల నామె తండ్రి యొద్ద నుండవచ్చును.

వీర.—వద్దు, వద్దు, నాదగ్గర వల్లకాదు.

పులిందు.—నాకు నది పనికి రాదు.

సుశీల.—నే నందుల కొడంబడను. నా తండ్రి కను ముందర మెలంగుచు నాయన శాంతమును భంగము చేయుచు నే నిచ్చట నుండఁజాలను. దయా స్వాంతుడవగు నో మహారాజా, నే నొక్క ప్రార్థనను చేయుచున్నాను. దాని నంగీకరింపుడు.

రాజు.—సుశీలా, నీకోరి కేమి ?

సుశీ.—సీ॥ నా యదృష్టసులపై నాశలు విడనాడి•కల్లోలమున కిట్లు గంతువైచి
ఘన పుళిందుని ప్రేమఁగాంచు టతనితోడ•జీవనమని మతిఁ జింతగాదె ?
అతని లావణ్య మా యాత్మ జూచుచునుందు•న తని శౌర్యాగరిమ మతనిఖ్యాతి
ప్రభులార, నన్నెంతో పరవశఁజేయును•ప్రాణమాతని నెడఁబాయఁగాల

తే. గీ॥ నతఁడు సంగ్రామ రంగంబు కరుగ నకట !
వేడు కలఁజూడ కేనిట వెఱ్ఱినుండ
వ్యర్థముంచుఁదెల్పెద నీప్పిలార్థ మెల్ల
కాల మెంతయు దీర్ఘమై కానుపించు॥
కావున, వన్నాయనతోఁ బోవ నను్ఙ్జ నొసంగుడు.

పుళిందు.—ప్రభులారా, ఆమె కోరిక ననుగ్రహింపురు. నాయింద్రియ చాపల్యంబున కోరిన కోరికగా మదిఁ దలఁప వద్దు. నా యౌవన రాగంబు లీవరకే శాంతి నొందినవి. ఆమె మనోరథం బీడేర్చుటయే నాప్రయత్నంబు. కావున నా కోరిక చెల్లింపుడు. ఆమె నన్ననుసరించి యుండుట వలన రాచకార్యముల నిర్వహించుట యందశ్రద్ధఁ జూపుదునని భయము గలదేని,

ఉ॥ పూవిలుకాని తూపులకు బుద్ధి భ్రమించి చరించి తేని యా
భావజు మోహతంతువులు బంధుగమా పొరఁగప్పఁ గండ్లకున్
నావిధి కృత్యముల్ మరచి నాశమొనర్చితి నేని కార్యమున్
భూవరులార, వీరుడనెని భూమికి భారము దెచ్చుభీరుడన్॥

మరియు నటులైన.

ఆ. వె॥ చేతిడాలు కత్తి వీత మర్యాదలై
గరితచేతి సిబ్బెగరిట గావె?॥

రాజు.—నీలో నీవాలోచించు కొని వలయునట్లు సవరించు కొనవలెను. రాజకార్యమునకై త్వరపడవలెను.

ప్ర. సభ్యు.—ఈరాత్రియే ప్రయాణము కావలెను.

పుళిందు.—మనః పూర్వకముగఁ బోవుచున్నాను.

రాజు.—ఉదయమున తొమ్మిది గంటలకుఁ మగలఁ గలసికొందము. పుళిందా, మావద్ద నుండి వర్తమానములఁగొని వచ్చుటకును నీవెనుక ముఖ్యమైన నితర వస్తువులఁగొని తెచ్చుటకును నొక యుద్యోగస్థుని నిచట నుంచి పోవలయును.

పుళిం.—నా యనుచరుండగు నుగ్రుండు దాని కొరకు నియమింపఁబడును. అతడు మంచి విశ్వాసపాత్రుడు. నా భార్యను, ఇంకను మీరు పంపు నవసరమైన వస్తుసామగ్రుల నతడు సురక్షితముగ వెంటఁ దీసి కొనిరాఁ గలఁడు. నాకు సెల వొసంగుడు.

రాజు.—అటులనే కానిమ్ము. అందఱకును శుభంబగుఁ గాక! వీరబాహూ, నీయల్లుడు రూపంబున కాకపోయినను సుగుణగణంబులచే ప్రకాశించుచున్న వాడు సుమా!

ప్ర. సభ్యు.— ధీరపుళిందా సెలవు తీసికొనెదను. సుశీలను చక్కగాఁ జూడుము.

వీర.—పుళిందా, జాగ్రతగఁ గని పెట్టి యుండుము. తండ్రినిట్లు చేసినది. నిన్నేమి చేయునో జాగ్రత.

(రాజు, సభ్యులు, ఉద్యోగస్థులు పోవుచున్నారు.)

పుళి.—నాప్రాణసమాన! విశ్వాసమునుఁ గూర్చి మీరు చింతింపఁబనిలేదు. ఉగ్రా, సుశీలను నీవు వెంటఁగొనిరమ్ము. నీ భాగ్యనామెకు పరిచర్యఁ జేయనాజ్ఞాపింపుము. సుశీలా, రమ్ము.

తే గీ॥ తరుణి యింకొక్క పూఁటయు విగతి గలదు
లోక మున్నటుఁ బలుకంగ వీఁక రమ్ము॥
కాలము నతిక్రమింప వీలు లేదు గదా!

(పుళిందుడును సుశీలయుఁ బోవుచున్నారు.)

రుధిరు.—ఉగ్రా!

ఉగ్రు.—ఓ ధీరమానసా! ఏమి చెప్పెదవు!

రుధిరు.—నే నిప్పుడేమి చేతునని దలంచెదవు!

ఉగ్రు.—ఇంటికి పోయి సుఖంబుగ పక్కవేసుకొని పడుకొని, హాయిగా నిద్రింపుము.

రుధిరు.—నే సముద్రములో పడి చచ్చెదను.

ఉగ్రు.—బాగు! బాగు! నీవట్లు చేసిని నటు తరవాత నే నిన్నెప్పుడుఁ బ్రేమింపను. —ఎందుకు? ఏమి వచ్చినది? ఓరి పిచ్చివాడా!

రుధిరు.—బ్రతుకే బాధ అయినపుడు బ్రతికేమి లాభము! వట్టి అవివేకము. చావే వైద్యుడు. చావే మందు. వచ్చిన నన్ని బాధలు నివారణగును. కాన ఆ మాత్ర నొక్కటి గుటుక్కున మ్రింగిన చక్కగ నన్నియు చల్లపడును.

ఉగ్రు.—ఛీ! ఛీ! దుర్మార్గము. నేను నాలుగేళ్లు ఇరువది ఎనిమిది వత్సరముల నుండి లోకవర్తనములను చక్కగ గమనించి యరుంగుదును. మేలు కీడులు లాభనష్ట.

ములు బాగుగ విచక్షణచేయు సామర్థ్యము నాకు గలదు గనుక చెప్పుచున్నాను. తన లాభమును తాను బాగుగ గ్రహింప గలవాఁడొక్కడును నాకంటికి కను పడలేదు గదా. ఈ స్వల్ప భాగ్యము కొరకు సముద్రమున పడి చచ్చెదనని చెప్పుటకు ముందు నేను మనిషి జన్మవదలి పశు పక్ష్యయిత్తెదను సుమీ !

రుధిరు.—నేను నిజముచెప్పుచున్నాను. నే నింత కంటె నేమి చేయవలెను? నాకింత మోహమున్నందుకు సిగ్గుగనే యున్నది, కాని దీని సవరించు కొను సుగుణము నాకు లేదు.

ఉగ్ర.—సుగుణమా? జీలకర్ర! మన మిట్లులుండినను అట్లులుండినను అంతయు మన చేతిలోనున్నది. మనదేహంబులు మనవనంబులు. మనమనోనిశ్చయములే మన వనపాలకులు. మనము ముండ్లచెట్లు వేసినను, గడ్డివేసినను, కసవువేసినను ఒకే విధ మైన నారుబోసినను, పలునారులు వేసినను, ఘటనాఘటన సామర్థ్యము మన స్వాధీనములో నున్నది. మన జీవన మనే త్రాసునం దొక వైపు కామక్రోధాదుల మొగ్గుండగ రెండవవైపు వివేకములేని యెడల మనవిషయేచ్ఛలు మనల నే దుర్గతికి కొనిపోవునో. మనమనోవికారములను మన మనస్తాపములను చల్లార్చుటకు మనకు బుద్ధిగలదుగదా! నీవు ప్రేమ, మోహమని, బిలుచుచున్నది కూడ నిట్టిదానియొక్క యొకశాఖగ నేఁ దలంచెదను.

రుధిరు.—కాదు, కాదు.

ఉగ్ర.—కాకపోవుటేమి ? అది స్పష్టముగ మన మనోరాగజనితము. మన మనోనిశ్చయ ముయొక్క అనుజ్ఞ. జలంబుల మునిఁగిచచ్చెదవా? కండ్లు తెరువని కుక్కపిల్లలను పిల్లికూనలను నీ బదులు జలంబుల ముంచుము. నీవు కండ్లు తెఱచి ముప్పది సంవత్సరము లైనది. నీ వంతయు లోకమునుచూచుచుండి జలంబుల మునిగి బలవంతపు చావుచచ్చె దవా ? నేను నీ హితుడనై నిన్ను సౌఖ్యంబునకు దీసికొనిపోవ నీప్రక్క నున్నాను. నెయ్యంపు రజ్జువులచేత నీకు బద్ధుండనైతిని, నీవుభయపడవలదు. నీ కిప్పుడు చేయఁగలిగినంత యుపకారమును మఱెప్పుడును నే చేయఁజాలను. నీసంచి లోధనముండనిమ్ము; ఈయుద్ధంబునకు నీవుకూడ బయలుదేరిరమ్ము. గడ్డమొకటి తగి లించుకొని మారువేషముధరించి రమ్ము. ఆ సుశీలకు పుళిందుని యెడ, నను రాగము చిరకాలముండదు.నీసంచిలో నిండుగధనముండనిమ్ము.ఆపుళిందుని ప్రేమయునంతే. ఆప్రేమయొక్క ఆరంభ మాగంతుకము త్వరలో నంతర్హితంబగుట నీవుచూడవా ? సంచిలో డబ్బుమాత్రముండవలె—ఈమూరుల స్వభావము లతి చంచలములు. సంచిలో డబ్బుమాత్రము బాగుగనుండవలె-ఇప్పుడు మకరందమురీతి నతిమధుర మైన

యాహారము త్వరలో వేపనూనెతో సమానముగ వెగటగును. ఆమె జవ్వనంబునకై వెతుకులాడుదు జొచ్చును. తప్పదు. ఆమెకు కొంచెము ముఖము మొత్తిన తోడనే తనయవివేకమును గ్రహించును. ఆమెకు మార్పుకావలసివచ్చును. కావున నీవుమాత్రము డబ్బుజాగ్రతచేయుము. నీవు ప్రాణత్యాగమునై కృతనిశ్చయుడవై యున్న నీళ్లలో పడి చచ్చుటకంటె నింకొక నాగరికమైన మార్గముఁ జూచుకొనుము. నీకు సాధ్యమైనంత డబ్బుపోగుచేయుము. ఆ అనాగరికుడైన కోయవానికిని అతి నాగరికు రాలునకును జరిగిన ఋణభంగుర ప్రమాణంబులు నాశ క్తియుక్తులచే గాజుపెంకులవలె వికలంబు గాకుండునా! నిన్నామె పరిగ్రహింపకుండునా? కావున, కావలసిన ధనము పోగుచేయుము.—— ఓ ఉన్మత్తుఁడా! సముద్రములో యేటిలో గోతిలో పడుట స్పష్టముగ నీమనస్సునుండి తొలిగింపుము. నీప్రయత్నంబున ప్రాణంబుఁ గోల్పోయిన్న పోవచ్చును గాని; చేతఁగాక బుద్ధి పూర్వకంబుగ ప్రాణత్యాగంబుఁ జేసి కొనుట పిరికితనము.

రుధిరు.—— నే నింకను నమ్మియుండిన నాశ గల దందువా?

ఉగ్ర.——నిశ్చయము. నామాటనమ్ము.——పోయి డబ్బుఁ గూర్చుకొని రమ్ము.——నే నిదివర కనేక సారులు చెప్పియుంటిని. మరల మరల చెప్పుచుంటిని. పుళిందుడు నా పరమ శత్రువు. నా విరోధ కారణము గాఢము. నీ విరోధ మంతకంటె గాఢము. కావున, మన మిద్దఱమును కూడి పగఁదీర్చు కొన వలయును. కాలము యొక్క భవిష్యద్గర్భము నం దెన్నెన్నియో కార్యంబులు గలవు. క్రమంబుగ నన్నియు ప్రసవించును. నడు. వెళ్లు. పో. డబ్బు సంపాదించుకొనిరా. రే పింకను, మాట్లాడ వచ్చును. జయమగుగాక!

రుధిరు.——మనము ఉదయమున నెచ్చటఁ గలిసికొందము.

ఉగ్ర.——నా బసవద్ద.

రుధిరు.——చీకటితోడనే వచ్చెదను.

ఉగ్ర.——మంచిది; పొమ్ము.——రుధిరా, జ్ఞాపకమున్నదా?

రుధిరు.——ఏమి?

ఉగ్ర.——ఇఁక నీళ్లలో పడు నాలోచన లేదు సుమీ, వింటివా?

రుధిరు.——ఆ, ఆలోచన మార్చుకున్నాను. నా భూములన్నియు నమ్మి డబ్బు తెచ్చెదను.

ఉగ్ర.——మంచిది. పొమ్ము. నీకు జయమగును. చాలినంత తీసికొని రావలెను.

(రుధిరుడు పోవుచున్నాడు)

హా! హా! హా! హా! ఈ విధముగ నా మూఢుఁడు సాధనంబు. ఏమన, నా లాభమునకును నా హాస్యమునకుఁ గాక పోయిన నీ ముష్టి పక్షిగానితోఁ గాలయాపనఁ జేసి నా విద్యా విశేషంబుల నపవిత్రంబుఁ జేసి కొందునా? మూరంటే నాకుఁ గిట్టదు. నా యుద్యోగము నతని కిచ్చి నన్నవమానించెను. ఆతనికి మాత్రము నా యెడ మంచి నమ్మకము. అందుచే నా కార్యము కొనసాగుటకు మఱింత అవకాశము గలదు. కృష్ణుఁడును మంచి తగిన వాఁడే. ఏదీ, చూచెదను. ముందాతని ఉద్యోగము సంపాదించి, తరువాత ద్విగుణముగ మాయచేయుట,—ఆ, ఎటులా, ఎటులా?—మరల పరిశీలించెదను. కొంత కాలమైన తరవాత మెల్లమెల్లగ వీఁడు వాని భార్యతో నెక్కువ పరచయుఁడుగ నున్నాఁడని చెవిలో నూదుట:—వీఁడును అనుమానమునకు తగిన రూప యౌవనంబులు గలవాఁడే. ఆ పుళిందుడును ఉత్త నిష్కపట ధారాళ మనస్కుఁడు. పైకి నమ్మకస్థులవలెఁ గనబడు వారి నందరిని నిజముగ నమ్మును. గాడిదవలె ముక్కుపట్టుకొని ఏవైపునకుఁ ద్రిప్పిన నావైపునకు చక్కఁగఁ దిరుగును. ఆ. అయినది. బోధపడినది. సంకల్పమైనది. ఓ భూతపిశాచములరా, నా దురుద్యమమును భూలోకంబునకుఁ దీసికొనిరండు.

పోవుచున్నాఁడు.

ద్వితీయాంకము.

రంగము I—సైప్రసులో నొక రేవు పట్టణము.

(మదనుడును ఇద్దరు పెద్దమనుష్యులును ప్రవేశించుచున్నారు)

మదనుడు.—అగ్రంబునుండి సముద్రముమీద నేమైనఁ గన్పించుచున్నదా?

మొ. పె. మ.—ఏమియుఁ గనుపించుటలేదు. సముద్రముప్పొంగి పొరలుచున్నది. సముద్రాకాశముల మధ్య నాకొక్క యోడయుఁ గానుపించుటలేదు.

మదనుడు.—ఇంత గొప్ప గాలివాన మన వప్రంబుల నెప్పుడుఁ గొట్టి యుండలేదు.

ఉ॥ అక్కట! భూమిమీదనె భయాతురమౌ పెనుగాలివీచె, నే
డిక్కరణిఁ బయోనిధిపయింబడి మోదిననెట్టి నావలున్
మిక్కిలిచేవఁగల్గినను మీరుసమీరుని ధాటికోర్చునే?
డొక్కలుబ్రద్దలైపగిలి డొల్లవె దిక్కులఁ దేలియాడవే? ॥

దీనిఫలిత మెట్లుగావిందుమో,

రెండ. పె. మ.—తురుష్కనావికా సైన్యము పటాపంచలయినదని విందుమేమో. ఈ నురుగులు గ్రక్కుసముద్రతీరంబునుండి చూడుము.

చ॥ అరచుచు బొబ్బరించుచు మహానిలుఁ బ్రేరణమేనునిక్కి తా
నెరయుచు నాకసం బతి వినోదగతిన్ శమనింపఁ జూచున
త్తరుషి ధృవంపుమండలము దార్కొని పైకెగఁ బ్రాకుచునుండె నీ
సరభస వృత్తిఁ జూడఁగవిషాదము గోపముఁ బొందె సంద్రముల్॥

ఇంతక్రోధావేశంబైన జలధి నేనెప్పుడును చూడలేదు.

మదనుఁడు.—తురుష్క సైన్య మొక్క రేవునఁ జేరకున్న నింతటితో నాశంబుఁ గావలసినదే.

(మూఁడవ పెద్దమనిషి ప్రవేశించుచున్నాడు)

మూ. పె.—సోదరులారా, మేలువార్త! మేలువార్త! మనయుద్ధములు ముగిసినవి. ఆ భయంకరమైన తుపాను తురుష్క నావసైన్యమును దగ్ధముఁజేసి వారియుద్యమము నాపివేసినది. వినీసునుండి రేవున నిప్పుడు దిగిన నొకగొప్పయోడ ఆకానాశనమునుఁ గన్నులారఁ జూచివచ్చినది.

మదను.—ఏమి? ఈవార్త నిజమేనా?

మూ. పె. మ.—అదుగో! ఓడరేవునఁ జేరినది. యువసేనానియగు కృష్ణుం డోడ దిగి తీరమందున్నాడు. సేనానియగు పుళిందుడును మనద్వీపమున కభిముఖుఁడై సముద్రముమీద నున్నాడట.

మదను.—నాకెంతయో సంతోషముగనున్నది. ఆయన మంచి అధికారి.

మూ. పె.—కాని యీకృష్ణుండు తురుష్క సైన్యవిచ్ఛేదమునకు సంతసింపుచుఁ బల్కినను, పుళిందుని క్షేమమునుఁ గూర్చిమాత్రము కొంచెము ఖిన్నుఁడైయున్నాడు. ఏలనన, ఘోరమైన తుపానుకారణమున వా రిద్దఱి యోడ లెడబాసినవట.

మదనుడు.—దైవము రక్షించుగాక! ఆయనసేవ నీవఱకు నేఁ జేసియున్నాను. నిజమైన యోధునివలె నాజ్ఞాపించును. ఇప్పుడువచ్చిన యోడను జూచుటకును ఆపుళిందవీరుని కొఱకు నిరీక్షించుటకను సముద్రతీరంబునకుఁ బోవుదమురండు.

మూ. పె.—అటులఁజేయుదముగండు. ప్రతినిమిషము నెవ్వరో దిగుచుందురు.

(కృష్ణుడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కృష్ణుడు.—మూరు పరాక్రమంబు నామోదించు నీ సైప్రసుద్వీపవీరులారా, మీకు వందనములు. కల్లోలాంబుధి మధ్య నెడబాపు గలిగిన నాపుళిందునికి భద్రంబగుఁ గాక!

మదనుడు.—ఓడ బలమైనదేగదా!

కృష్ణుడు.—దృఢమైనదే. నావికుఁడును అనుభవ చాతుర్యములు గలవాఁడుకావున నాయన క్షేమమునుఁగూర్చి నా కంతగా భయంబు లేదు.

(తెరలో) నావ, నావ, నావ!

(మరియొక పెద్దమనిషి వచ్చుచున్నాడు)

కృష్ణు.—ఆ ధ్వని యేమి?

నా. పె. మ.—పట్టములోని జను లందఱువచ్చి సముద్రతీరమున గుంపులు గూడి యున్నారు. నావ నావ యని కేకలు వేయుచున్నారు.

కృష్ణు.—సేనానియే వచ్చుచున్నాడని తలంచెదను.

(ఫిరంగులు వినవచ్చుచున్నవి.)

రె. పె. మ.—స్వాగత సంధానములు చేయుచున్నారు. మన మిత్రులు మాత్ర మగుదురు.

కృష్ణు.—అయ్యా, మీరు పోయి ఆ వచ్చిన వారెవరో కనుఁగొనిరండు.

రె. పె.—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాడు.)

మదనుడు.—యువసేనానీ, మీ సేనాధిపతికి వివాహమైనదా?

కృష్ణు.—ఆ యనయదృష్ట మేమన వచ్చును!

ఉ॥ ఎంచఁగ రాదు చక్కదన మేమిదలంపగరాదు శోభ రే
కొంచెత గల్గనేరదు యకుంఠ కవీశ్వరు దృష్టి భారికిఁ
మించి గడంగు భాగ్యవతి మీరు నలేఖ్యతనూవిలాస శ్రీ
మ్మించుల మించుబోఁడి యిఁక మించిన బోటి జగంబులేదు ప్రే
మించె పుళిందు నెంతో కడు మించెనుఁ దామదితాంతరంగుఁడై॥

(రెండవపెద్దమనిషి మరలప్రవేశించుచున్నాడు.)

సమాచారమేమి? ఆ వచ్చిన వారెవరు?

రె. పె. మ.—అతఁ డుగ్రుఁడనువాడు, సేనాధిపతి యనుచరుడు.

కృష్ణుడు.—శీఘ్రముగ సురక్షితముగఁ జేరినాడు.

ఉ॥ ఘోర తుపాను లుద్ధతిని ఘూర్ణిలు తోయధి మారుమ్రోఁగు నా
మారుతముల్ జలంబులకు మాటున దాగిన గుట్ట మెట్టలుఁ
క్రూరతమాని భద్రముగఁ గూరిమిఁజూపుచు మార్గ మిచ్చెనా
చారు సురూప సుందరి యశంబున కాదరణంబు భక్తిగఁ॥

మదనుడు.—ఆమె ఎవరు ?

కృష్ణ.—ఆమె యే నే నిప్పుడు వర్ణించి నామె. మనసేనాని నాయకురాలు. వీరుం డగు సుగ్రుని రక్షణంబున నిక్కడకుం గొని రాంబడినది. మే మను కొని నంతకంటె యొక వారము ముందుగ నిక్కడకుం జేరి నారు. ఓ వాయుమూర్తీ, నీవు పులిం దుని యోడను గాపాడుము.

తే. గీ॥ అనుఘు, నీ యసమాన యుశ్వాసములను
ఘనపులిందుని తెరచాప గములంజొన్ని
శీఘ్రమూతని నిడుయోడం జేర్చి రేవు
సతి సుశీల మనోగతశ్రమనుం బాపి
స్రుక్కుమామనంబులకెంతో చురుకు నిచ్చి
సైప్రసు జనులకునుంగూర్చు సంతసంబు.

అదుగో ! ఓడయొక్క భాగ్యలక్ష్మి యొడ్డునకు వచ్చినది. ఓ సైప్రసు ద్వీపవా సులారా, ఆమె పాదకమలంబులకు మ్రొక్కుడు. దేవీ మీకు స్వాగతము. ఈశ్వర కరు ణాకటాక్షంబు మీకు నలుప్రక్కల ప్రసరించుంగాక !

సుశీల.—శౌర్యనిధీ, నీకు వందనములు. నా మనోహరుని గూర్చి వార్త లేమి గలవు?

కృష్ణ.—దేవరవారింకను విజయంబు సేయలేదు. ఆయన కుశలంబుగ నున్నవారనియు త్వరలో నిచటి రాగల రనియు మాత్రము చెప్పగలను.

సుశీల.—నామనంబు తత్తరపాటు నొందుచున్నది. మీరిద్దఱు విడిపోవుటెట్లు సంభ వించినది ?

కృష్ణ.—సముద్రాకాశంబుల పరస్పర సంఘట్టనంబు మమ్మెడబాపినది.

(తెరలో) నావ నావ అనికేకలు (ఫిరంగిధ్వానములు)

రె. సె. మ.—కోటకు స్వాగతమిచ్చుచున్నారు. వీరుకూడ మిత్రులైయుండవచ్చును.

కృష్ణ.—వార్తలేమో కనుంగొనిరమ్ము.

(పెద్దమనిషిపోవుచున్నాడు.)

సుగుణాకరా అనుచరా, నీకుస్వాగతము. కమలా, నీకును స్వాగతము (అని చేయి ముద్దుబెట్టుకొనుచున్నాడు)

ఉగ్రా, సందేహింపకుము. నాకు మొదటినుండియు నిట్టి సరసము లలవడినవి. కావున నింత చనువుంగైకొంటిని.

ఉగ్రు.—అయ్యా, ఆమె జింహ్వాతో నా కనుగ్రహించి నంత నీకుచేతితో వడ్డించిన మేలగును.

సుశీల.—అయ్యో! ఆమెకు నోటివెంట మాటలేరావే.

ఉగ్ర.—అబ్బో! మాటలురావు! అతిమాట. దేవిగారి యెదుట మంత్రము వేసెను నాలుక కడుపులోనికిలాగుకొని ఆలోచనలు పొందుగ చేయుచుండును. సందేహము లేదు.

సుశీల.—నీవకారణంబుగ నిందించుచున్నావు. పాపము!

ఉగ్ర.—చెప్పెదను వినుడు.

ఉ॥ శాంతులు మాటలందు ఘనచాతురు లాత్మదలంపులందు నే
దాంతులు కష్టమించుక యెదంబడ గాసిలఁ జెందినంత యు
ద్దాంతవిరోధ మత్సరము దార్కొను నల్కజనించ నేని స్త్రీ
మంత విలాసినీరుచుల మారుని బిల్తురు ప్రీతిఁగల్గినన్
వింతలు వింతలౌగతుల వేడ్కఁజరింపర యింతులెన్నఁడున్? ॥

సుశీల.—ఛీ, ఛీ, దూషణప్రలాపీ!

ఉగ్ర.—కాదు, నేచెప్పినమాట సత్యము. లేనియెడల నే శపథముసేయుచున్నాఁడను.

కమల.—నీవు నన్ను స్తుతింప నక్కరలేదు.

ఉగ్ర.—వద్దు. వద్దు. నేను స్తుతింపవద్దు.

సుశీల.—నన్ను స్తుతించిన నేమి జెప్పెదవు?

ఉగ్ర.—ఓ సాధ్వీమణీ, నన్నందుకు నియోగింపవద్దు. నాకు గర్హణమే గాని స్తోత్రంబు చేతకాదు.

సుశీల.—అయినప్పటికిని ప్రయత్నము చేయుము.—రేవునకెవ్వరైనఁ బోయియుండిరా?

ఉగ్ర.—దేవీ, పోయియున్నారు.

సుశీ.—నాకేమియుఁదోచుటలేదు. కాని యెట్లయిన కొంతసేపు కాలక్షేపంబుఁ జేసెదను.—కానిమ్ము, నన్నెట్లు స్తోత్రంబుఁ జేయుదువో చూచెదను.

ఉగ్ర.—ఇదుగో, అందుకొఱకే ప్రయత్నము చేయుచున్నాను. కాని నా భావము జిగురువలె మెదడును పట్టుకొని వచ్చుటలేదు. మెదడు నంతను చుట్టపెట్టుకొని లాగుకొని వచ్చుచున్నట్లున్నది. నావాణి నాలుకమీదకు వచ్చినది. ఊడి బయటబడును. చెవులొగ్గండి.

చ॥ స్త్రీ జనరసురూపమున్ దగినబుద్ధివివేకము గల్గెనేని యా
వనిత సురూపబుద్ధులు ధ్రువంబుగ పరస్పరమైత్రితోడఁగున్॥

సుశీల.—చక్కఁగ వర్ణించితి:. ఆమెకు తెల్వికలిగి, తగిన చక్కఁదనము లేనియెడల నేమిచెప్పెదవు?

ఉగ్ర.—ఉ॥ చానకుబుద్ధిగల్గి నెర చక్కఁదనంబును లేకపోయినన్
చాన వివేక ప్రజ్ఞ నతిచక్కని నాథుఁగణింప కుండునా?

సుశీల.—ఛీ, ఛీ.

కమల.—చక్కఁదనముండి తెల్విలేకుండిన,

ఉగ్ర.—చక్కఁదనముండి తెల్విలేని వారింతవఱకు నాకెప్పుడను గన్పడలేదు.

సుశీ.—ఇవి వెఱ్ఱివాండ్రను మధుపాన సమయంబున నవ్వించు హాస్యప్రసంగములు. ఇఁక తెల్వియు నందమును లేని వారి కెట్టి యపాత్రపు స్తోత్రము నిత్తువు?

ఉగ్ర.—తెల్వితేటలు గలవారు చేయు నప్రయోజకపు కార్యములనే యవివేక యందవిహీనులు గూడఁ జేయుచుందురు.

సుశీల.—ఈ యజ్ఞానము నిర్భరము! చెడ్డ వారిని మంచి వారుగ ప్రశంసించుచున్నావు! ఓయీ, నిజమైన యోగ్యురాలు నెట్లు ప్రశంస చేసెదవు? దుర్జనులచేఁ గూడ మెప్పుఁగొను సుగుణఖని నెట్లు ప్రశంసచేసెదవు?

ఉగ్ర.—సీ॥ చక్కఁదనము గల్గి సౌభాగ్యమును గల్గి•గర్వమించుకఁబోని గరితమిన్న
భాషించు నేర్పునఁ బ్రౌఢయియ్యునొకింత•పల్కులుతొణకని కల్కిమిన్న
ధనలోపమునులేక డంబమేమియులేక•వినయంబుఁజూపెడు వెలదిమిన్న
కోరికలొదవిన నోరిమితోనుండి•సమయానువర్తియౌ చాన మిన్న
క్రోధంబుఁగల్గి తా సాధించుకాలమా•సన్నమైన నుడుగు సరస మిన్న
తనవెంట వరులురాఁ దానదిదెలిసియు•వెనుతిర్గి చూడని విమల మిన్న.

తే. గీ॥ మంచిచెడ్డలు గమనించు మందయాన
లాభ నష్టము లేర్పర్చు రాజహంస
లోనె యాలోచన నడంచు లోలనేత్ర
పనికి వచ్చును తగనెట్టి పనికినైన॥

సుశీల.—ఎందుకు పనికి వచ్చును?

ఉగ్ర.—తే. గీ॥ పెద్దు వ్రాయంగ కనిపెంచ మొద్దు సుతుల.

సుశీల.— ఛీ. ఏమి వికటంబైన సారాంశము! కమలా నీనాథుఁడైన నీచుర్కీతుల మాత్ర మతని యొద్ద నేర్చుకొనకుము. కృష్ణా, నీవెట్లుదలంచెదవు. ఇతఁడు వట్టి విపరీత వాదియుం దుర్నీతి బోధకుడునుఁ గాదా?

కృష్ణ.—దేవీ! అతఁడు కొంచెము మోటువాఁడు. ఈతని శక్తిచాతుర్యములు విద్య యందు కంటె యుద్ధరంగమందె కన్పడ ప్రకాశించును.

ఉగ్ర.—(స్వగతము) అదుగో చేయిపట్టికొనుచున్నాఁడు. అక్కో గుసగుస లాడును. ఇంత చిన్న సాలెగూడులో కృష్ణనంత పెద్దఈగను నే పట్టఁజాలనా? ఆహా! నవ్వు ఇంకానవ్వు. ఈనవ్వే నీయుపసేనానిత్వము నూడఁ బెరుకును.

(తెరలో బ్యాండు.)

(బిగ్గరగా) అదుగో! సేనాని వచ్చియున్నాఁడు. ఆయన భేరి మ్రోగుచున్నది.

సుశీల.—పోయి కలిసికొని స్వాగత మిత్తమురండు.

కృష్ణ.—అదుగో! దేవరవారు విజయంబు చేయుచున్నారు.

(పులిందుడును సేవకులును ద్వీపవాసులును ప్రవేశించుచున్నారు.)

పులిం.—ఓ నాసుకుమార మార యోధాగ్రణీ!

సుశీల.—నా ప్రియ నాథా.

పులిందు.—నిన్నిచట గలిసికొనినందుకు నా యానందమున కంతులేక యున్నది. ప్రాణసఖీ,

చ॥ అరయఁగ నెప్పుడీగతి తుపానుల వెంటను శాంతి దోచినన్
ధరణి వడంకు నట్లు బెడిదంబుగ మృత్యువునిద్ర మేల్కొనన్
కరువలి వీచుఁగాక ఘన కంధిచరించెడు నావ శీతభూ
ధరపతి శృంగ మెక్కుచుఁ గడంగి రసాతల సీమఁ గూలినన్
కరము సుఖంబు సంతసము క్రమ్ముమనమ్ము ఘనమ్ము కోమలీ.॥

నాయాత్మ యానందంబుతో పరిపూర్ణంబయ్యె. ఇంతకు మిక్కిలి సుఖంబు నా యదృష్టంబునఁ గల్గనేరదు. ఈ ప్రాణమింతటఁ బోయిన నేనెంత సౌఖ్య మనుభవించిన వాఁడ నగుదును!

సుశీల.—దైవము రక్షించుఁగాక. దినదినంబు మన యన్యోన్యానురాగంబు ప్రవర్ధమాన మగుఁగాక!

పులిందు.—ప్రియసఖీ! నా సంతోషంబు వర్ణింప నలవిఁ గాకున్నది. ఇంతటు విరమించెద. అగణ్యమైన ఆనందము! మనహృదయంబు లింతకంటె భేదంబు లొందకుండుగాక! (అని ముద్దులు పెట్టుకొనుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.—(స్వగతము)ఆ. లయపడినది. మీలయ నేఁ దప్పించెద. మీ శ్రుతికుదిరినది. మీ శ్రుతి నేనిమిషములోఁ గీడ్పరిచెద.

పుళిం.—కోటలోనికి పోవుదమురమ్ము.—మిత్రులారా మేలువార్త. మనయుద్ధములు గడచినవి. తురుష్క సైన్యములు మడిసినని. ఈ ద్వీపమునందలి నాపూర్వమిత్రుఁడు సుఖంబుగనున్నవాఁడా? ఓమధువా, ఈద్వీపమునందు నీవుకావలసినంతయున్నావు. ద్వీపవాసులందఱును మనయెడల నతిప్రేమగలవారు. ప్రియసఖీ, నే నపూర్వముగ మాట్లాడుచున్నాను. నాయుల్లాసమెక్కువై అతిచిత్రముగ భాషించుచుంటిని. సుజనహృదయా, ఉగ్రా, నీవు రేవొడవద్దకుఁబోయి మన సామగ్రి నంతయుఁ దింపింపుము. ద్వీపయజమానుని కోటయొద్దకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అతఁడు గౌరవార్హుఁడు. సుశీలా, సైప్రసులో మరల భద్రంబుగఁ గలిసికొంటిమి.

(పుళిఁదుఁడును సుశీలయు సేవకులును వెడలిపోవుచున్నారు)

ఉగ్ర.—నీవు తత్క్షణము నన్ను రేవుసొద్దఁ గలిసికొనుము. ఇటురమ్ము. నీవు ధైర్యము గలవాడవేని,—ఏమనగా, నీచులకు ప్రేమ ఆవేశించినపుడు వారికి సహజముగ లేని ధైర్యసాహసములు గల్గునందురు. కావున నామాట వినుము. నేటిరాత్రి యువ సేనాని కోటకు కావలియుండఁగలఁడు. మొదట నీకొక్క రహస్యము చెప్పవలసి యున్నది. సుశీల ఆతనిని ప్రేమించియున్నది సుమా !

రుధిరు.—వానినా ! చా!చ! ఉత్తది. అసంభవము.

ఉగ్ర.—ఇటుల నోటిమీద చేయివేసుకొని నే చెప్పిన దంతయు నాలకించుచు నూర కుండుము. నేఁజెప్పునది గ్రహింపుము. లేనిప్రగల్భములుఁగొట్టి, చిత్రయసత్యములనుఁ జెప్పుటవలన పుళిందు నామె యెంత తీక్ష్ణముగఁ ప్రేమించెనో జ్ఞాపకము తెచ్చు కొనుము. ఇంకను నట్టి ప్రలాపములకామె ప్రేమించునా? ఆమె కండ్లకింపుఁ గలుగవలెనా? అక్కరలేదా? ఆదయ్యపు మొగమున కెట్లు సంతోషింపఁగలదు? ఆరంభమునొక్క ఆవేశముకొంత చల్లఁబడినతోడనే, మరలమరల సంతోషం బునుఁ బురికొల్పుట కేవియో క్రొత్తరుచులు గలుగవలెనుగదా ! చక్కదనములు శుభలక్షణములు మొదలైన వేమియు మూరునకు లేవు. ఈలోపంబులకామె సుకు మారంబు ముఖముమొత్తి మూరునుఁ జూచిన నసహ్యించుకొనకుండునా? అది స్వభావసిద్ధము. ఆమెయనురాగము వేరొక యెడకు దిరుగకుండునా? అట్టి ప్రేమకుఁతగిన యాకారము, మురువు, పదవి, యదృష్టము కృష్ణునికంటె మరెవరియందు గలవు? పలుప్రసంగములు నేర్చినటక్కరు. పైకి మర్యాదచిహ్నముల ధరించి తన కార్యము చక్కఁబెట్టుకొను దొంగ. సమయమెరిఁగి కార్యానుకూలంబుఁ జేసి కొను గజదొంగ. పలువేషములు నేర్చినకొనిస. అంతేగాక, ప్రాయము, రూపము

చమత్కారము, జవ్వనుల నాకర్షించు లక్షణము లన్నియుఁగలవు. అప్పుడే తగినవాఁడు దక్కినాఁడు.

రుధిర.—ఆమెయం దిట్టి దానిని మాత్రము నేనునమ్మను. ఆమె అత్యుత్తమురాలు.

ఉగ్ర.—ఉత్తమురాలుకాదు! ఉత్తముద్దరాలు! ఉత్తమొద్దుగాలు! ఉత్తపనికిమాలినరాలు! ఉత్తజవరాలు! తినునవి ప్రాలు పెరుగు నెయ్యి యన్నమేనా? గక్తంబు క్షీణంబు గాలేదే; యౌవనంబు దరుగలేదే! ఆమె నిజముగ నుత్తమురాలేయైన యెడల మూరు నేలపేర్మించును? ఆమె బుద్ధి చెడిపోయినదని అప్పుడే తెలియవచ్చినది. ఆమె తన కరాంజలి పలుమారు కదలించుట నీవుచూడలేదా?

రుధిర.—ఆ, చూచితిని. అది గౌరవసూచకంబు గాని వేరొండుగాదు.

ఉగ్ర.—అదియేమాయ! అదియేసంజ్ఞ! అదియే సూచన! దుష్టచింతనంబులకెల్ల ప్రథమాంకంబు! దుర్నీతుల కెల్ల వేగుచుక్క! వారి యొండొరులు యుశ్వాసంబులును దగులునంత దగ్గరకు వచ్చిరి. రుధిరా, దురాలోచన లెంతలో పెరుగును? ఈ సామాన్య గౌరవంబులు క్రమంబుగ వృద్ధిఁ జెందిన నింకేమున్నది? పాపంబు వెంటనే పరుగెత్తుకొని వచ్చుట కేమి సందియంబు? ఇస్సో! నేను చెప్పునట్లు నీవు నడుచుకొనుము. వినీసు నుండి నిన్నిచటకుఁ దీసుకొని వచ్చితిని. ఈరాత్రి నీవు కావలిలో నుండుము. నాయాజ్ఞయిది. కృష్ణుండునిన్నెరుఁగడు. కృష్ణునెట్లయిన కోపావేశుం జేయ వలయును. కేకలువేసిగాని, ఆజ్ఞనుల్లంఘించిగాని, లేక సమయానుకూలంబుగ నేదైన నొక్క కారణముఁ గల్పించుకొని వాని నెట్లయిన సక్రోధుం జేయవలయును. నే నంతికంబు నే యుందును.

రుధిర.—సరే; అట్లే చేసెదను.

ఉగ్ర.—అతఁడు తొందరవాఁడు. కోపాతిరేకంబున నిన్నుఁగొట్టినఁ గొట్టును. నిన్నుఁ గొట్టునట్లు పురికొల్పవలయును. అంతమాత్రముచే నీసైప్రసు ద్వీపము నెల్ల నల్లకల్లోలంబుఁ జేసెదను. మరల కృష్ణుండు తన పదవినుండి దప్పింపబడు వరకు నీ ద్వీపవాసులకు శాంతంబు గలుగ నేరదు. అప్పుడే నీయభీష్టంబునకుఁ తోవదగ్గరఁబడును. దానికి తగిన సహాయంబు నేఁజేసెదను. ఈ యాటంకముఁదొలగింపకుండ మన కార్యంబుల సాధింపఁ జాలము. మనమేలు కలుగ నేరదు.

రుధిర.— మన కార్యంబున కవసరమైన నట్లే జేసెదను.

ఉగ్ర.—నీవు తప్పక కోటవద్ద కొంచెము సేపుండి నన్నుఁగలిసి కొనుము. నే నిప్పుడు సేనానియొక్క పరికరముల నోడనుండి తీసికొని రావలయును. పోయిరమ్ము.

రుధిర.—సెలవైసంగుము. (అని పోవుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.—కృష్ణుండామెను ప్రేమించు ననుట నేను నమ్మవచ్చును. ఆమె కృష్ణుని ప్రేమించు ననుమాట నమ్మించవచ్చును. ఆపుళిందుడు, నాకెంత మత్సర మున్నను, ఉదాత్తగుణ ధీరుఁడు. నిశ్చలప్రేమాతిశయంబుఁ గలవాఁడు. సుశీలకు తగిన ప్రాణనాథుండనుటకు సందేహము లేదు. కాని ఈ వికారస్వరూపుఁడీ విదేశీయుఁడు గోమను వనితను పరిగ్రహించి మాకందర కవమానంబుఁ జేసినవాఁడు. అంతే కాక నాయుద్యోగమును కృష్ణుని కిచ్చి నాహక్కును లెక్కఁజేయక నాకు కోపకారణంబుఁ గల్పించినవాఁడు. అయిన నాకు కోపకారణం బెంత కావలయును? వీని సౌఖ్యంబు భంగంబుఁ జేసిన నాకానందంబు గాదా! నాశక్తి చాతుర్యంబులు వానిపై ప్రయోగించుటయే నాకొక వినోదంబు. చూడు నా మహిమ! వాని, గాడిదెబోలె ముక్కుఁ బట్టి యాడించిన కొలదిని నన్ను ప్రేమించు, నాకువందనము లర్పించు, పారి తోషికంబుల నిచ్చు. ఈ కార్యంబు నెడఁ గూర్చుటకే రుధిరుఁడు నాకు కావలసి వచ్చెను. ఈసారమేయం బలయకుండ వేటందరి మెనేని, ఈకృష్ణసారంగంబు నాకుఁ జిక్కకుండునా? పుళిందునితో వీనిఁ గూర్చి కడు నసహ్యమయిన దోషంబు లారోపించి వర్ణించి చెప్పెద. నా పన్నుగడ యింకను తేటపడలేదు. పోయిన కొలదిని స్పష్ట పడగలదు.

రంగము II. వీధి.

సాటింపు (జనులు శిపాయిలు వెంటవచ్చుచున్నారు.)

దండోరావాఁడు.—ఆహా! సమస్తమైన వారికిఁ దెలియపరిచే దేమంటే: మన శౌర్య పరాక్రమవంతుండగు పుళిందసేనాధిపతిగా రిట్లాజ్ఞాపించుచున్నారు. తురుష్కనావలు భగ్నంబులైనవనిఁ దెలియ వచ్చినందున నెల్లవారును విజయచిహ్నంబుల ధరింప వలయుననియు, అంతేకాక, వారి పాణిగ్రహణ మహోత్సవదినంబులు గావున నెల్లవారును వారి యిష్టాను సారంబులైన సంతోషంబుల ననుభవించ వచ్చుననియు ననుజ్ఞ నిచ్చియున్నారు. కొందఱు నృత్యంబున, కొందఱు గానంబున, కొందఱు భక్ష్యభోజ్యంబుల ఎవరికెట్టి యాటల యందభిరుచి గలదో యిట్టి యాటలయందు కాలంబుఁ గడుపవచ్చును. ఈసాయంకాల మైదుగంటలనుండి రాత్రిపదునొకండు గంటలకు తమ తమ యుద్యోగంబులుమాని యథేచ్ఛగ సంచరింపవచ్చును. సైప్రసుద్వీపంబునకు క్షేమంబగుఁగాక! మన సేనాని పుళింద మహారాజునకు భద్రంబగుఁగాక!

(అందఱు వెడలిపోవుచున్నారు.)

రంగము III. భవనమునందలి కొనసాగలు.

(పుళిందుడు, సుశీల, కృష్ణుడు, సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పుళిం.—కృష్ణా, నేటిరాత్రి నీవు కావలియందప్రమత్తుండవై యుండవలెను. మన సైన్యమునకంతకు సెలవొసంగితిమి. నీవు జాగరూకుడవై యుండవలెను. మన యుత్సవంబు వివేకము నతిక్రమింపగూడదు సుమీ. మితి నెరిఁగి వర్తింప వలయును.

కృష్ణ.—ఉగ్రుండంతయు చక్కగ నెరింగినవాఁడు. అయిన నేనును పై పరామరిక సేయుచుండెద.

పుళిం.—ఔను, ఉగ్రుఁడు బహుమంచివాడు, విశ్వాసపాత్రుడు. కృష్ణా, నీతో కొన్ని సంగతులు చెప్పవలసియున్నవి, ఉదయమున నే నినుపడుము. ప్రియసఖీ, రమ్ము.

(పుళిందుడును, సుశీలయుఁ బోవుచున్నారు.)

(ఉగ్రుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కృష్ణుడు.—ఉగ్రా, మనము కావలియందు జాగరూకులమై యుండవలెను.

ఉగ్రు.—యువసేనానీ, ఇప్పుడుకాదిప్పుడుకాదు. ఇంకను పదిగంటలైనఁగాలేదు. మన సేనాని సుశీలయెడ ప్రేమాతిరేకంబున మనల శీఘ్రుంబుగ వదలిపెట్టిపోయినాఁడు.

కృష్ణ.—ఆమె పరమసాధ్వీమణి సుమీ !

ఉగ్రు.—ఆమె బహుచిత్రవిచిత్రమైన మనిషి. బహుతమాషాస్త్రీ.

కృష్ణ.—నిజముగ నామె నవసుకుమార సుందరియే.

ఉగ్రు.—ఆమె గొప్ప కనులెట్టి వానినైన శాంతచిత్తునిఁజేసి వశపర్చుకొనుసుమీ.

కృష్ణ.—అట్టి ఆకర్షణామె కనులందు గలమాట సత్యము. ఆ కరుణాకటాక్ష వీక్షణం బులెట్టి దుర్జనునినైనను సుజనుంజేయఁజాలుననుట కేమిసందియంబు?

ఉగ్రు.—ఆమె మాటాడునపుడెల్లను కుసుమాయుధుండు గుణటంకారముఁ జేయునట్లుం డునుసుమీ.

కృష్ణ.—ఆమె సర్వవిధంబుల పూజ్యురాలైన దేవత.

ఉగ్రు.—మంచిది, వారికి శుభమగుగాక! రమ్ము, యువసేనానీ, రమ్ము. నాయొద్ద మంచి ద్రాక్షారసంబుగలదు. వెలుపల నిద్దఱుసైప్రసు యోధులు వేచియున్నారు. మన

తోఁగూడఁగలిసి పుళిందుని యాశీర్వదింపుచు మధుపానంబుఁజేయ నిచ్ఛగించి యున్నారు.

కృష్ణ.—ఈరాత్రికాదు. నన్ను విడువుము. ఉగ్రా, నన్ను క్షమింపుము, నాకుత్రాగు డలవాటులేదు. నే నిలువలేను. మనమర్యాదలం దీ దురాచారమునుఁ దీసివేసి మరి యొకయేర్పాటుఁజేసిన బాగుండుననిఁ దలంతును.

ఉగ్ర.—నీ వట్లనఁగూడదు. వచ్చినవారు మనస్నేహితులు. పెద్దమనుష్యులు. శూరులు. కొంచెము తీసికొనివచ్చెదను. ఒకగ్లాసే పుచ్చుకొనవచ్చును. వారి నగౌరవింపఁ గూడదు. నీబదులు నే తక్కినవి పుచ్చుకొనెదను. రమ్ము.

కృష్ణ.—నే నప్పుడే యొక గ్లాసు పుచ్చుకొన్నాను. అది అప్పుడే నన్నెంత మార్చెనో చూడుము. నామతి అప్పుడే కొంచెము చలించినది. నాదురదృష్టమున నాకీ నీరసముగలదు. ఈ నీరసము నికఁ శోధింపఁగూడదు.

ఉగ్ర.—ఏమిటి? ఈవరకు నీ వెంతఁ జెప్పినను వినకున్నావు? నేటి రాత్రి గొప్ప యుత్సవము. ఆ యోధు లించుకసేపు సంతోషంబునఁ గాలంబుఁ గడుపఁ గోరుచున్నారు.

కృష్ణ.—వారెచ్చట నున్నారు?

ఉగ్ర.—ఇదుగో ఇచ్చటనే ద్వారమున వేచియున్నారు. నా ప్రార్థన నంగీకరించి లోనకుఁ బిలువుము.

కృష్ణ.—పిలిచెదనుఁగాని నామన సొప్పక యున్నది. (అని వెళ్లుచున్నాడు.

ఉగ్ర.—ఈ వఱకప్పుడే యొక గ్లాసునుఁ ద్రాగియున్నాడు. దానిపై నింకొక గ్లాసు వేయించితినా, వీడు కాట్లకుక్కవలె కజ్జాకు కాలు దువ్వును. ఇఁక మా బుద్ధిహీనుఁడు రుధిరుఁడు ఉండనే యున్నాడు! సుశీలమీఁది మోహంబున మనిషి తలక్రిందై యున్నాడు. సుశీలనుఁ దలచి తలచి తదేకనిష్టగా త్రాగి యున్నాడు. వీడు కూడా కావలి యందుండును. సైప్రసు ద్వీప వాసులగు ముప్పురు యౌవనులు, శూరులు, ధీరులు, పౌరుషవంతులు, తమమానము నెడ నసమాన గౌరవముఁ గలవారిని నే నీ రాత్రి విపరీతముగ త్రాగించి మత్తెక్కించెదను. వీరందఱు కావలి గాయుదురు. ఈ త్రాగుబోతుల మధ్య కృష్ణుని విడిచి కొంచెము గదలించవలెను. పట్టణము కల్లోలముఁ గాకుండునా? అదుగో వారును వచ్చుచున్నారు. నాపన్నుగడ సఫలమైన, గాలి వాలుఁగూడ నాకనుకూలమైన నా బోటు రయ్యన నిరాటంకముగ గమ్యంబుఁజేరదా?

(కృష్ణుఁడు మదనుఁడు మరికొందఱు పెద్ద మనుష్యులును—ద్రాక్షరసముఁగొని యొక సేవకుడును ప్రవేశించుచున్నారు)

కృష్ణ.—దైవమాన ! అప్పుడే నా కొకసారి ఇచ్చినారు.

మద.—అబ్బే! కొంచెము. నామాటఁదీసివేయవద్దు. కొంచెము, ఎంతోలేదు. ఈ ఒక గ్లాసే. మనము యోగ్యులము ఒకరి నొకరి ట్లవమానించు కొనఁ గూడదు.

ఉగ్ర.—హా ! హా ! హా ! తీసికొనిరండి. (చేతిలో నొకగ్లాసుపుచ్చుకొని

చ॥ తనువది బుద్బుదంబు సుఖ టాళికి ప్రాణము నేఁడొ రేపనన్
దిన మొక గండమయ్యు తగుదీవనఁబల్కుచుఁ ద్రాగుడీసురన్
మనమున సందియంబు ననుమానము మాని సుఖంబునొందుడీ
దినకర ప్రాభవంబు మతి దైన్యహిమంబు కరంచి మేలగున్॥
సేవకా, మనుగస మింకను గొనివచ్చి అందఱికిమ్ము.

(అందఱు మగల నొక్కొక్క గ్లాసు చేతులలో బట్టుకొనుచున్నారు)

క॥ సురత్రాగుటచే నమరులు
సురలయి వెలసిరి కరము యశోశోభితులై
ధరనెట్టివారిని సురయె
దరిఁజేర్చును క్లేశ జలధి దాఁకొని నపుడున్.॥

అందరు.—హోయి! హోయి! (అని త్రాగుచున్నారు)

కృష్ణ.—బహు బాగున్నది. మంచిపద్యము !

ఉగ్ర.—నే నిది హిందూస్థానములో నేర్చుకున్నాను. ఆదేశంబున మధ్యనే శాఖలును లేక ఓకటే విధముగ నాకాశంబులోని కెదిగి సామాన్యమానవుల కలవి గాకుండ నుండు వృక్షంబులుగలవు. చతురులగు నొక వర్ణంబువారు మాత్రము చెట్లపై కెగఁబ్రాకి దేవతల యమృతంబోయని న ట్లాదివ్యమైన గసంబుఁదెచ్చి మానవులకిచ్చి స్వల్పకాలంబు స్వర్గలోకజ్ఞానంబుఁ గలుగఁజేసి తద్దేశీయుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులగుదురు. భూలోకకల్పవృక్షంబులని బొగడొందునావృక్షంబులు హిందూదేశం బున బహుళంబుగనుండును. కావుననే వారును తమదేశం బన్ని దేశములకంటె నుత్కృష్టంబనియెంచి విగ్రవీగుచు తమదేశంబు నెడఁబాసి యొక నిమిషంబైన నుండఁజాలరు.

కృష్ణ.—ఆదేశమువారు త్రాగుడునందు ప్రవీణులేనా ?

ఉగ్ర.—కాదు, కాదు, వారట్లు సముద్రంబున మునిఁగి తేలుచున్నను ప్రావీణ్యం బునఁ దక్షిణ దేశస్థులతో సాటిరారు. త్రాగుడునందు ఆంగ్లేయునిఁ జెప్ప మరవరి నైనఁ జెప్పవలయును. హిందూదేశీయుఁడొక గ్రుక్కెఁడు త్రాగి క్రిందపడి దొర్ల నారంభించును. డచ్చివాడు గ్రుక్కెఁడున్నను, జేను డొంగద్దుచున్నను, ఆంగ్లేయు డింకను చలనములేకఁ ద్రాగుచునేయుండును సుమీ! అందుచేత నే వీరు దేశదేశ ములందును ముందు ప్రఖ్యాతిగాంచఁగలరని యొక భవిష్యత్తు గలదు.

కృష్ణ.—మన సేనాధిపతికి కుశలంబగుఁగాక! (అనిపుచ్చుకొనుచున్నాడు.)

మదనుడు.—యువసేనానీ, నేను నిన్ను గౌరవపఱచెదను. ఇదుగో, నేను నిన్ను గౌరవపఱచెదను. ఇదుగో! నేనుఁగూడ పుచ్చుకొనుచున్నాను.

ఉగ్ర.—చ॥ ఇనసమప్రాజ్జితంబు కమనీయవినిర్మిత కాయమూల శ
య్యను ప్రమదాను వర్ధిత మనస్య విలాసిని హస్తపోషితం
బనుపమ రాగరక్తిమశుభంబులు గుక్కెఁడు మందహాసముల్
మనమును హెచ్చరించు గరిమం బిది ద్రాక్షరసంబు గ్రోలుఁడీ॥

కృష్ణ.—ఇది మొదటికంటెనుఁ జమత్కారంబుగ నున్నదోయి.

ఉగ్ర.—మరల పాడుదునా?

కృష్ణ.—అయ్యా, వద్దు, వద్దు, ఈకార్యంబులు సేయువారికి యుద్యోగమున కష్టాలు గారు. మేలు మేలు, పైనదైవమున్నాడు. కొన్ని యాత్మలు స్వర్గంబుచేరును. మరి కొన్ని నరకంబునఁగూలును. (గూలిమూర్ఛఁబోదు మన్నాడు.

ఉగ్ర.—యువసేనానీ, నిజము నిజము. వహవా, వహవా.

కృష్ణ.—నామటుకు నేను-సేనానికి గాని మరి యే గొప్పవారికి గాని యపరాధము గాను. నన్నీశ్వరుడు క్షమించుఁగాక!

ఉగ్ర.—నేనుఁగూడ నట్లేదలంచెదను.

కృష్ణ.—అయ్యా, ఇకనూరకొనుడు. పానముఖమున నట్లు చెప్పవలదు ఆ! ఆ! యువ సేనాని, సేనానియనుచరుని ముందుక్షమింపవలయునా? చాలు, చాలు నిఁక నిదు చాలింపుదము. పాపముశమించునుఁగాక! పాపముశమించును గాక! మన పను లనుచూచుకొందము రండు. సజ్జనులారా, మనయుద్యోగముల జేగుదము రండు. సజ్జనులారా, నేను త్రాగియుండి తెగుంగియున్నానని దలంపకుడు. ఇదుగో ఇతడు నా అనుచరుడు. ఇది నాకుడిచేయి. ఇది నాయెడమచేయి (అని తప్పుగా చూపుచు

చున్నాడు) నేనిప్పుడు త్రాగియున్నానని ఎ-ఎవరనగలరు ? నేను తి-తిన్నగ-ని
ని-నిలువగలను, చక్కగ మాట్లాడగలను.

అందరు.—వహవా ! వహవా !

కృష్ణ.—అటులైన నేను త్రాగియున్నావని మీరు దలంపఁగూడదు.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.

మదనుడు.—వేదికపై నెక్కుడు. భటులారా. కావలి కాయుదముగండు.

ఉగ్ర.—క॥ మనసస్సుఖమున నేగిన

మనుజాఁడు సుభటుండు చూడు మాన్యుడు మదనా
మొనలను భీష్మునిప్రక్కను
మనుపంగ సమర్థుడతఁడు మత్తిలకున్నన్

ఉ॥ దయ్యపు మద్యపాన మిక డగ్గరి మస్తక మల్లఁ బట్టి నా
నయ్యల లూపకున్న నతఁ డూర్జిత సత్వ డహనోనిశఁ
ముయ్యేక కంటిరెప్పతప మూనినభంగి తదేక నిష్ఠగో
కయ్యము సాంతమాదనుకఁ గావలిఁ గాచును వివేకచిత్తుడై.॥

మదను.—మన సేనాని కీ లోపంబు నెరిఁగించిన మే లేమోనని దలంచెద. బహుశః
ఆయన దీనిని జూచి యుండడు. ఒకవేళ ఆయన సత్స్వభావంబు కృష్ణుని
సుగుణంబులనే లెక్కించి, దుర్గుణంబులను పాటింపకుండె నేమోగదా !
నిజమై యుండునా ?

రుధిరుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.

ఉగ్ర.—(దూరముగ వానితో బోయి) ఏమి ? రుధిరా, యువసేనాని వెంట నంటి
బొమ్ము. నామాట విని త్వరితముగఁ బొమ్ము.

(రుధిరుడు బోవుచున్నాడు.)

మదను.—ధీరుండగు మీరు, తన సహాయసేనానిగా, నిట్టి జీర్ణ దుర్గుణంబు గలవాని
నెన్నుకొన్నవాఁడు. మీరు న కీ సత్యంబుఁ దెలియ పరచు టెంతయు నుచి
తంబుఁగాదె?

ఉగ్ర.—అబ్బబ్బా! నేను మాత్ర మాపనినిఁ జేయఁజాలను. నాకు కృష్ణుండు పరమ
మిత్రుండు. అతని నీ దోషంబు నుండిఁ దప్పింప నా సర్వశక్తులఁ బాటు పడు
దునే గాని—అదుగో ! నేమియో కలకలము విన వచ్చుచున్నది.

(తెరలో కలకలము)

తెరలో (ఆరెరెరే రక్షింపుడు రక్షింపుడు ఆ, ఆ, రక్షింపుడు రక్షింపుడు)

(రుధిరుడు పరుగెత్తుకొనివచ్చును. కృష్ణుడు తఱుముకొనివచ్చును)

కృష్ణు.—అరే, దుష్టా, తులువా, నీచా.

మదనుడు.—(దగ్గరకుఁ బోయి) యువసేనానీ, యువసేనానీ, ఏమిటది?

కృష్ణు.—ఈ అధముఁడు నా కుద్యోగధర్మంబును బోధింప సాహసించుచున్నాడు! వీని మొదలి నారతీసి యారవేసెదను.

రుధిర.—ఆ. ఆ. నన్నుఁగొట్టెదవా ? ఊ ! చూడు.

కృష్ణు.—ఇంకను వాగెదవురా? తుచ్ఛా ! (రుధిరునిఁ గొట్టబోవుచున్నాడు)

మదనుడు.—అయ్యా, కొంచెము శాంతింపుము. యువసేనానీ, వద్దు వద్దు. ఊరకుండుము. (అని అడ్డముఁబోవుచున్నాడు)

కృష్ణు.—ఓరీ, నన్ను వదలిపెట్టు: లేనియెడ నీతల పగుల నేసెదను.

మదను.—నిలునిలు ! నీవు త్రాగి మొదలు మరచి యున్నావు.

కృష్ణు.—త్రాగియున్నానా ? (అని యిద్దఱునుఁబోరుచున్నారు)

ఉగ్ర.—(రుధిరుని వేరుగాఁబిలచి) వెంటనేపోయి తిరుగఁబాటు జరిగినదని కేకలిడుము.—గంట వాయింపుము.

ఉగ్ర.—(మరలవచ్చి) అయ్యో ! అక్కటా ! ఏమి యువసేనానీ, ఆయ్యో! సజ్జనులారా ! అహో, రక్షింపుడు రక్షింపుడు. అయ్యా, యువసేనానీ, అయ్యా, మదనా, ఏమండోయి, ఓ సజ్జనులారా ! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. కావలి బాగుగనే యున్నది! మహా బాగున్నది! (గంటమ్రోగుచున్నది) ఎవరా గంటవాయించెడువారు? ఏమీ గందరగోళము ! ఏమి ప్రళయమువచ్చినది? ఓహో పట్టణమంతయు కల్లోలమగుచున్నదిగదా! ఛీ! ఛీ! యువసేనానీ, ఆగు! శాశ్వతముగ నవమానము పాలగుదురుగదా !

(పుళిందుడును సేవకులును ప్రవేశించుచున్నారు)

మదను.—(క్రిందపడి) హా! నాకు దెబ్బతగిలినది. ఇంకను రక్తము కారుచున్నది. వఱదలై పారుచున్నది. హా! నేచచ్చిపోవుచున్నాను.

పుళిం.—ప్రాణంబులపై నాశలున్న చాలింపుడు.

ఉగ్ర.—ఓ యువసేనానీ, ఆగు, ఆయ్యా మదనా! సజ్జనులారా! దేశకాలపాత్రంబుల మరచి వివేకశూన్యులై యిట్లు వర్తించుచున్నారు. అయ్యా, చాలింపుడు. సేనాని పల్కుచున్నాడు. అపకీర్తి పాలుగాకుడు. ఇకఁజాలింపుడు.

పుళిం.—ఏమి, దీనికి గతంబేమి ?

క ॥ చాలింపుడు వైరములిఁక
కేలెత్తినవానిశిరము క్రిందనైవ్రాలుక్
చాలింపుడు ఆనాదము
దోలించెడు ద్వీపజనుల దొమ్మికి రేపుక్ ॥

చ ॥ కరుణసముద్రుఁడై మనలఁగావఁగ దైవము శత్రువీరు లం
దఱును సముద్రమందు బడఁదద్దయుఁ జేయఁగ మీరు మీర పా
మరత తురుష్కులై మిగుల మారణ కర్మలఁ జేయనెంచిర
శిరములు వంచనాపనులు చేయుటకెట్లు సహించిరో గదా ॥

యదార్థవాదియగు సూరాయుగారి, నీ వతిఖిన్నవదనుండ వై నావు. నిజముచెప్పుము. ఈయల్లరి నెవరుప్రారంభించిరి? నాయుడుగల స్నేహంబును మదినుంచుకొని యదార్థంబు వల్కుము.

ఉగ్ర.—నాకేమియుఁ దెలియరాకున్నది.

ఉ ॥ ఇప్పుడె మిత్రులట్లుఁ గడునింపుఁదలిర్పఁగ బల్కరింతురుక్
మెప్పుగ నిద్దపై దంపతుల మీరిచరించుచు సంతలోన నే
తప్పుఘటించెనో గ్రహముదారొకని బుద్ధిఁ గలంచెనోయనక్
కప్పులదూసి కత్తులను క్రౌర్యముఁజూపుచు డాసిరప్పుడే ॥

మఱియు.

క ॥ తలతోక గానిపించదు
కలహంబును గలిగె వట్టి గాలిని వినుమా
తిలకింప నన్నుఁ దెచ్చెను
కలిపేరణమున పాపికాళ్లిచ్చటికిక్ ॥

పుళిందు.—కృష్ణా, నీ వి ట్లొడలు మరచినందుకు కారణమేమి ?

కృష్ణ.—(తలవంచుకొని) అయ్యా, క్షమింపుడు. నేనిప్పుడొక్క మాటైనఁ జెప్పఁజాల.

ను.—క ॥ మదనా, బహువిధ సహనా
బాధజనసుత నయవినయ విభూతి విశాలా
వదలుచు సన్మార్గమిటుల
సిధిలము గౌరవభవనము సేయగనేలా ?

నీవన్న పేరు ప్రఖ్యాతులనెల్ల నుక్కునూరుగా బోఁగొట్టుకొని రాత్రించర నామధేయంబునుఁగొని తెచ్చుకొంటివేమి?

మదన.—మహానుభావుండవగు నోపుళింద సేనానీ, నాకు గాఢమైన గాయంబుఁ దగిలి ప్రాణావశిష్టుడనై యున్నాను. కాన నేనేమియుఁ జెప్పఁగొనఁ జాలని యవస్థ యందున్నాను. నిష్పక్షపాతియు, సూనృతవాదియు, నగు నుగ్రుండు మీకది సవిస్తరంబుగ విన్నవింపఁగలడు. నే నాత్మరక్షణకంటె నెక్కువకుఁ గడంగియుండలేదు. ఇక నాత్మరక్షణమే తప్పయినచో నేనుడువఁజాల.

పుళిందు.—ఉ॥ దేవునియాన! నాయొడలు తీక్ష్ణవహ్ని దహించుచుండె నా
సేవనుఁ దప్పి క్రోధమునఁ జెచ్చెర నాయజమానియయ్యె నా
భావమునందు హేతువిక పాలనఁ జేయదు చేయియెత్తి నే
నేవగ శిక్షఁ జేసినను నీరసమొందెడు మేటిఁ గూడ మీ
లో వడి జెప్పరేని యికనోర్తునె చెయ్దము లిట్టివానికిన్?॥

ఉ॥ యుద్ధముతిన్నగా ముగియ దూరి ప్రజల్ భయమందుచుండ కో
పోద్ధతి కెక్కి మైమరచి పోరులు సల్పుట లింటిలోనె? యీ
పద్ధతి యర్ధరాత్రమున బాధ్యతమోసెడువారె కావలిన్
శ్రద్ధవహించువారలె విచారణఁ జేయరు ఘోరమయ్యెరో!॥

ఈ యపరాధంబుఁ జేసిన వాఁడెవ్వఁడో నాకుఁ జెప్పిన, వాఁడు నా తోడి కమల వాఁడైన నావలన శిక్షింపఁబడును. ఉగ్రా, దీని నారంభించిన దెవ్వరు?

మదనుడు.—కృష్ణుని తోడియుద్యోగస్థుడవని గాని, స్నేహితుడవనిఁ గాని నీవు సత్యంబునకు లేశం బెచ్చుతగ్గుఁ జెప్పిన సుక్షత్రియుండవు గావు సుమీ!

ఉగ్ర.—ఉ॥ ఏమిటికింతయాన! చను నే? ప్రియుకృష్ణునిహాని సేతునే?
క్షేమముఁ గోరు దాతనికి జిహ్వనె కోసికొనంగ నిత్తు నే
నేమియుఁ గీడుఁ బల్కఁ గమనింతును సత్యమదేల యొట్టు? న
న్నేమియు నిందసేయకుఁడు నేనిపు డిట్టి యవస్థఁ జిక్కితిన్॥

సేనానీ, యిదియెల్ల నిట్లు సంభవించెను.

నేనును మదనుడును మాటలాడుచుండఁగ నెవ్వరో యొకఁడు 'రక్షింపుడు రక్షింపుడ'ని యిటుల పరుగెత్తికొనివచ్చెను. వాని వెంట కృష్ణుడు క్రోధావేశుండై తన ఖడ్గంబుతో వానిఁ గొట్ట నుద్యోగించి వచ్చెను. అంతట నీసజ్జనుఁడు కృష్ణునిముందు నిలచి

శాంతింపుమని వేడుకొనెను. నే నాకేకలు వేయుచు వచ్చినవాడు పట్టణమంతయు నల్ల కల్లోలముఁ జేయు నేమోయని వానివెంబడించితిని. వాఁడును నాకంటె తీవ్రంబుగ బరుగెత్తి నన్నుఁదప్పించుకొని పాఱిపోయెను. నేనింతలో నీరిఖడ్గంబుల ధ్వనివిని పరువెత్తి వచ్చితిని. కృష్ణుండు పగవశుండై శపథంబులఁజేయుచు సమరోత్సాహంబున నున్న వాఁడు. నేనిదివరకెన్నడు నిట్టిస్థితియందాతనిఁ జూచియుండలేదని చెప్పఁగలను. మీరు వచ్చి విడఁదీయునప్పటి స్థితియందు వారిని నేఁ జూచితిని. ఇంతకంటె నే నెక్కువఁ జెప్పఁజాలను. మనుజులలో లోపములేనివారుగలరా? ఎంతమంచివారికైనను నొకసమయంబున మైమరపు గలుగకుండునా? కృష్ణుండాతని నొప్పించియున్న నేదో యొక యవమానం బాతనికి జరగకున్న నిట్టి విపరీతకార్యము సంభవింపదని నా నమ్మకము.

పుళిందు.—ఉగ్రా, నాకర్థమైనది. నీయథార్థవాదిత్వమును, నీ ప్రేమయు కృష్ణుని యపరాధమును సంక్షేపముగ తెల్చిబలుకుచున్నది. కృష్ణా, నీయందు నాకు ప్రేమయేగాని, ఇంతటినుండి నాయుద్యోగస్థుడవుగ మాత్రముండకుము. నాప్రియసఖికి నిద్రాభంగము కాలేదుకదా! పలువుర కుదాహరణంబుగ నిన్ను శిక్షించెదను.

సుశీల.—ప్రియనాథా, ఈకలవరమేమి?

పుళిందు.—ప్రేయసీ, అంతయు చక్కనైనది. పోవుదముగమ్మా. అయ్యలారా, మీ గాయములకు నేనచికిత్సఁజేసెదను. అతనినిఁ దీసికొనిపొండు. ఉగ్రా, పట్టణమంతయును జాగ్రతగఁ గనిపెట్టియుండుము. ఈగందరగోళముకలన కలవరపడిన జనులను శాంతిపరుపుము. సుశీలా, రమ్మా.

తే. గీ॥ భటునిజీవంబు బహుదుఃఖ భాజనంబు
భద్రనిద్రల కలహముల్ భంగపరచు

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(కృష్ణుడు, ఉగ్రుడు, తప్ప తక్కినందరు పోవుచున్నారు.)

(కృష్ణుడు తలవంచుకొని స్తంభము నానుకొనియుండును.)

ఉగ్రు.—యువసేనానీ, నీకేమైన హానిగల్గెనా?

కృష్ణు.—అహా! ఈహాని కిఁక చికిత్సలేదు.

ఉగ్రు.—దైవము రక్షించుగాక!

కృష్ణు.—అహా! పేరు! ప్రతిష్ట! గౌరవము! హా నామానంబు ఖిలంబైనది. నాలో శాశ్వతభాగంబు నాశనమైపోయెను. ఇక నిలచినదంతయు పశుత్వము. ఉగ్రా, నాకీర్తి! నాయశస్సు!

ఉగ్ర.—నేను యదార్థముగా నీ కాయంబునకు గాయంబుదగిలినదని యనుకొంటిని. అటులైన కొంచె మర్థమున్నది. ఇకకీర్తిబోయిన దన్న నేమి ? కీర్తిగౌరవంబులు పట్టిబూటకము. అర్హతలేనిచో నవిలంఘించును. ఉన్నచో నవియుండవు. నీకిప్పు డేమి గౌరవహానిగల్గినది? నీయంతట నీవట్లు దలంచినఁగాని నీకు గౌరవహానియేమి యున్నది? ఏలనీకీచింత? నీవిప్పుడు సేనానియొక్క శీతలకటాక్షంబున కొంచెము ప్రుక్కితివికాని నీయెడల నతనికి విరోధభావంబుగలదా? తక్కినవారందఱకును బుద్ధిరాఁగలందులకు నిన్ను కొంచెము శిక్షించెను. నీవు మరలఁ బ్రార్థించిన నెప్పటి యట్లు మరల నీవాడెయగును.

కృష్ణ.—అట్టి ఉదారశీలుఁడగు సేనానిని నేనుత్రాగి మత్తెక్కి యొడలెరుంగక యవి వేకినై మోసపుచ్చుటకంటె చివాట్లు పెట్టఁబడుటకే నేను బ్రార్థించెద. త్రాగి, మదించి, పిచ్చికూతలఁగూసి, నోటికివచ్చినట్లెల్లనరచి, యెగిరిపడి, ప్రమాణములు చేసి, నీడతోనాపోట్లాడుటా! యవాగ్మనస గోచరంబగునో మధుపానమహాశక్తీ! నీకేపేరుపెట్టవలెనో దెలియరాకున్నది.

ఉగ్ర.—అయితే నీవు తఱుముకొని వచ్చిన యాదుష్టుఁడెవ్వఁడు ? అతఁడు నిన్నేమి చేసెను.

కృష్ణ.—నాకేమియును దెలియదు.

ఉగ్ర.—ఏమియు తెలియదా ! అదిసంభవమా ?

కృష్ణ.—నాకేమియో కలవరముగనున్నది ఏదియు స్పష్టముగ జ్ఞాపకములేదు. ఏది యో జగడము. ఎందుకో తెలియదు. ఓదైవమా ! మనుజులు తమ బుద్ధిని దొంగిలిం చుటకు దొంగను వదనగంహ్వరము ద్వారా లోనకు చేతులారఁబంపుకొనుచుం దురే ! ఒక్కనిమిషములో పిచ్చిసంతోషమున గంతులుతక్కి పశుప్రాయులగు చుందురే ! ఎంతయన్యాయము!

కృష్ణ.—నీవిప్పుడు బాగుగనుంటివే ! నీవింతలో నెట్లు స్వస్థుడవైతివి ?

కృష్ణ.—ఆ మత్తురాక్షసివదలి ఈక్రోధపిశాచమును ప్రవేశపెట్టినది. ఒకదయ్యమువదలి మరియొకదయ్యము నన్నావహించి నన్నతిహేయునిగాఁ జూపించుచున్నది.

ఉగ్ర.—చాలు ! చాలు ! నీవు బహులావు నీతులు ప్రసంగించుచున్నావు. దేశకాల పాత్రంబులను బట్టి ఇట్టిది సంభవించు టంత యుత్తమమనిఁదలంచనుఁగాని ఇఁక గతజాలసేతుబంధనమేల? అయినదేమో అయినది. దీనినిప్పుడు బాగుఁచేయుటకే ప్రయత్నింపవలెను.

కృష్ణ.——నేనుమరల నా యుద్యోగము నిమ్మని ప్రార్థించెదను. నేనుత్రాగఁబోతునని ఆయన సెలవిచ్చెను. నా కాదిశేషునకున్న సహస్రజిహ్వాలున్నను అమాట యొక్కటి వానినన్నిటి బంధించివేయును. ఇప్పుడు తెలివిఁగలిగియుండి ఇంతలోఁ దెలివిఁదప్పి, ఇంతలోనె మృగమైవర్తించుట ! ఆహాహా ! ప్రతిగ్రుక్కెడు మధురసము నొక్కొక్కదయ్యముగఁ బరిణమించెనుగదా !

ఉగ్ర.——చాలు ! చాలు ! ఇకచాలు ! ఉపయోగింపవలసిన రీతిగ నుపయోగించిన యెడల దానియంత మనోజ్ఞమైన వస్తువున్నదా ? ఇక దాని ననవసరముగ నిందింపకుము. యువసేనానీ ! అయితే నేను నిన్ను ప్రేమింతునని నీవుదలంతువని నే దలంచెదను.

కృష్ణ.——ఆహా ! సందేహమేమి ? హా! నేను త్రాగుబోతునైతినిఁగదా!

ఉగ్ర.——ఓ కృష్ణా, ఇకనూరకుండుము. ఇకచాలింపుము. నీవుగాని మరియెవ్వరుగాని జన్మలో నెప్పుడైన త్రాగియుండవచ్చును. నీకేమి చేయవలెనో నేచెప్పెద వినుము. మనసేనానియొక్క భార్య ఇప్పుడు సేనానిపై సేనానిగను యున్నది. అతఁడామె సుగుణసౌందర్య విలాసంబులపై వలపుందగులుకొని అత్యంతానురాగియై యున్నాడు. ఆమెయెడకుంజని నీకష్టంబులనెల్ల స్పష్టంబుగ విన్నవించుకొనుము. ఆమెనుప్రార్థింపుము. ఆమెపుళిందుని నీయెడ ప్రసన్నుఁడగునట్లు చేయగలదు. ఆమె యెట్టి దయాదార్యస్వాంతరాలనగా, నామె నడిగిన దానికంటె నెక్కువ యుపకారంబుఁ జేయకుంట పాపంబుగ పరిగణించును. నీకును సేనానికిని విరిగిన నీ స్నేహంబును మరల కట్టుగట్టి మాన్పఁగలదు. మీ స్నేహంబు మరల గలసెనేని తొల్లింటికంటె దృఢతరంబుగ నుండును సుమా !

కృష్ణ.——నీయుపదేశంబు కడులెస్సగనున్నదోయి.

ఉగ్ర.——యదార్థంబుగ నాకు నీయెడల గల ప్రేమాతిశయంబుచే నిట్టి యుపదేశంబునుఁ జేసితిని.

కృష్ణ.——నేను నిశ్చయముగ నట్లేదలంచెదను. ఉదయమున నేగి యా సుగుణవతియగు సుశీలను ప్రార్థించెదను. నాయదృష్ట మక్కడఁగూడఁ దప్పెనేని ఇక నా యాశ నిరాశయే.

ఉగ్ర.——నిజము, యువసేనానీ, నాకు సెలవిమ్ము. నేను కావలిలోనికిఁ బోయెదను.

కృష్ణ.——మంచిది,ప్రియమిత్రమా (కృష్ణుడు పోవుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.——హా! హా! హా! హా! నన్నెవడు ఖలుడని పిలువగలడు? నన్నెవడు దురాత్ముడని పిలువగలడు. హా! హా! హా! హా! ఏమి? నేనిచ్చినయుపదేశంబు ఎట్టి బుద్ధిమంతునకైన

యదార్థంబుగఁ దోచునదియే. సేనానియగు మూరు నెట్లు అనుగ్రహాంతఃకరణునిఁ జేసికొనవలెనో ధారాళంబుగ నెవ్వరైన జెప్పు యుపదేశంబునే నేనును జేసితిని. దయాశీలయగు సుశీల నెవ్వరైన ధర్మకార్యంబునం దాసక్తురాలుగ సులభంబుగఁ జేసుకొనఁ గలరు గదా! ఇక నామె పుళిందుని వశముఁ జేసికొనుటకేమి ఆయాసముఁ గావలెను? ఆమెయెడల మోహపాశంబుఁ దగులుకొనిన యాపుళిందుడు యామె యిష్టప్రకారము, చేదు తీపి, తీపిచేదు గ గ్రహించును. ఇక నేనెట్లు దురాత్ముగ్గుడను? కృష్ణునకు తనకార్యమునుఁ గట్టెకించుకొనుటకు సరియైన మార్గమును నేను చూపించితినా లేదా? హా! హా! హా! హా! దుష్టరాక్షసులు ఘోరపాపంబులుఁ జేయఁదలచినపుడు కామరూపంబున గంధర్వవేషంబుల ధరింతురుగాదె? ఆహా హాహా! నాకు తెలియును. ఈ తెలివి తక్కువ బోళాపోయి యాసుశీలను తనను రక్షింపమని ప్రార్థేయపడ నామెమూరుతో నితనిపక్షమున గట్టిగ వాదింప నేనేమి చేయుదును? ఈ కాలకూట విషంబు వాని చెవిలో పిండుదును. ఆమె కృష్ణునిపై మోహాతిరేకంబున నిట్లు బలుకుచున్నదని చెప్పెదను. అట్లామె యదార్థం బయదార్థంబుగా, ఆమె సౌశీల్యంబు దుశ్శీలంబుగ నేను చేసెదను. ఆ హా హా హా! ఈ చాపల నన్నియు నొక్కవలలో పట్టివేసెదను. చూడు నా ప్రభావము. హా హా హా!

(రుధిరుడు మరల ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.—ఏమోయి రుధిరా, ఏమిపని?

రుధిర.—నే నీ వేటలో పరుగెత్తి ఆయాసపడుటయే గాని నాకేమి ఆహార మిందుదో రుకునట్లు గనుపడు చుండుటలేదు. నా డబ్బంతయు ఖర్చయినది. రాత్రి నాకు మెత్తగా దెబ్బలుకూడ తగిలినవి. చిట్టచివరకు ఫలితము నాకనుభవమువల్ల కొంత బుద్ధి వచ్చునట్లు తోచుచున్నది. కావున డబ్బుపోయినను, కొంత బుద్ధినైన సంపాదించుకొంటిని గనుక నిక నింతటితో నింటికిబోయిన బాగుండునని, దలంచుచున్నాను.

ఉగ్ర.—రుధిరా,

ఉ॥ ఓపికలేనివారలు ప్రయోజకులౌదురె యెచ్చటైన? సే
వింప కనేక మందు లతి వేగమె మానువ్రణం బదేది? భా
వింప మనుష్యమాత్రులము వీలున బుద్ధిబలంబు చేతఁ గా
వింప సమర్థులౌదుము గ్రహింప మహాత్మ్యము లేదు గాన చిం
తింపకు మెల్లకార్యములు ధీబలవశ్యములౌను మెల్లగా॥

అంతయుఁ జక్కఁగా జరుగలేదా? కృష్ణుఁడు నిన్ను గవంత కొట్టుటవలన నీవు రవ్వఁజేసి యతని పదభ్రష్టుని చేయలేదా? తక్కిన కార్యము లెట్లున్నను మొదట పుష్పించిన కార్యములు మొదటఫలించును. నీవిప్పుడు వెడలిపొమ్ము. నీ వున్నకడ కేగుము. తరువాత తక్కిన సంగతులు తెలియగలవు. పొమ్ము. పొమ్ము.

(రుధిరుఁడు పోవుచున్నాఁడు.)

ఉగ్ర.—ఇప్పుడు రెండు పనులు జరుగవలసియున్నవి. నా భార్య కృష్ణునికి సుశీల యొక్క దర్శనమగునట్లు చేయవలెను. నేనీలోపుగ పుళిందుని దూరంబుగఁ గొని పోయి, కృష్ణుండును సుసీలయు మాట్లాడుచుండు సమయమున అతాత్తుగఁ దీసికొనివచ్చి పడవేయవలెను. ఆ! అదియే కర్తవ్యము. తామ సాభావములు నా పన్నుగడను విఫలంబుఁ జేయకుండుఁగాక!

తృతీయాంకము.

(రంగము I —పుళిందుని భవనము యొక్క సన్ముఖమున.)

(కృష్ణుఁడు, గాయకులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కృష్ణుడు.—గాయకులారా, ఇక్కడఁ గూర్చుని మీ గాన మాధుర్యంబుచే సేనానికి ప్రభాతమంగళాభి వందనంబులఁబాడుఁడు. శీఘ్రముగఁ గావలయును.

(పాడుచున్నారు.)

విదూషకుఁడు.

వి.—అయ్యలారా, మీ జంత్రంబులకేమి కొంచెము జలుబు చేసినట్లున్నది

గా.—ఏమి! ఏమి చెప్పెదరు స్వామి!

వి.—ఏమిలేదు, ఏమిలేదు, కొంచెము ముక్కులు బిగవేసినట్లున్నవి.

గా.—అయ్యా! లేదండి, లేదండి.

వి.—అయ్యలారా! మీకు పారితోషిక మిదిగో! మీ గానంబును మా సేనాధి పతిగారు మెచ్చుకొని ఇక దయజేసి పాడవద్దని ప్రార్థించుచు నీ పారితోషికము లిచ్చినారు.

గియ.—చిత్తము, చిత్తము, ఇకపాడము.

వి.—మా సేనానిగారును నేనును వినఁగూడనిపాటయేమైననుండినయెడల మీరు మరలఁ బాడవచ్చును.

గా.—అటువంటి పాట మావద్ద లేదు.

వి.—అట్లైన మీ జంత్రగాత్రములను మీ చంకలోఁ బెట్టుకొని గంధర్వులవలె యంతరిక్షమార్గంబున కెగసి గాలిలోఁ గలిసిపొండు.

(గాయకులు వెడలిపోవుచున్నారు.)

(కృష్ణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కృష్ణ.—ప్రియమిత్రుఁడా, నేఁజెప్పినమాట కొంచెము వినెదవా?

వి.—మీరు చెప్పినమాట విందునుగాని మీరు చెప్పినమాట విననను.

కృష్ణ.—నీ హాస్యప్రసంగములు చాలింపుము. ఇదుగో, నీకుబహుమానము. సేనానిభార్య చెలికత్తె యిచ్చు టెవ్వతైన తిరుగుచుండె నేని కృష్ణుండా మెతోఁ గొంచెము మాట్లాడఁగోరుచున్నాడని తెలియఁజేయుము.

వి. ఆహా! ఆమె యిచ్చుటెచ్చటనైనఁ దిరుగుచుండిన యెడల సాటింపుజేయించి పిలిపించెదను.

కృష్ణ.—మిత్రుఁడా, అట్లుచేయుము.

(ఉగ్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

మంచిసమయమునఁ గలిసికొంటిమి.

ఉగ్ర.—ఏమి నీవురాత్రియంతయు మేల్కొనియుంటివా?

కృష్ణ.—లేదు మనమిద్దఱమును విడిపోవునప్పటికి తెల్లవారవచ్చెను. ఉగ్రా, నాకు సుశీల దర్శనముఁ జేయింపుమని ప్రార్థించుచు నీభార్యకు నేనిప్పుడే కబురు పంపించుటకు సాహసించితిని.

ఉగ్ర.—అటులనా, మంచిపనిచేసితివి. నేనిప్పుడే ఆమెనిచ్చటకుఁ బంపెదను. నీ కార్యంబు సులభంబుగ సఫలంబగుటకు పుళిందుని వేఱొకమిషచే నేను దూరంబుగఁ గొనిపోయెదను.

కృష్ణ.— మిత్రుఁడా, వందనములు. (స్వగతము) ఇట్టి దయాస్వాంతుని నేనెచ్చటనుఁ జూచియుండలేదు.

కమల ప్రవేశించుచున్నది.

కమల.—యువసేనానీ, జయము జయము. నీయెడలఁ గలిగిన యాగ్రహమునకు నాకెంతయు విచారముగనున్నది. కాని యంతయు త్వరలోఁ జక్కఁబడును. సేనాని యుభార్యయు అందునుగూర్చి మాటలాడుచున్నారు. ఆమె నీపక్షమున బలముగవాదించుచున్నది.మీరు గొట్టినవాఁడీ ద్వీపమునఁ గడుప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడని

మూరు చెప్పుచున్నాడు. అతఁడు నీయెడల ననురాగముఁ గలవాఁడని చెప్పెను. మరల క్రమమ్ముగ నీయెడ ననుగ్రహముఁ జూప తరుణముఁ జూచుచున్నాడు.

కృష్ణు.—అయినప్పటి కిందునుఁగూర్చి మనదిఁజేసికొనుటకు సుశీలయొక్క దర్శనము నాకు లభించునట్లుజేయ నిన్నునే ప్రార్థించుచున్నాను.

కమల.—అటులైనరమ్ము. నీహృదయగతవిచారమునుఁ దెల్పుకొనుటకుఁ దగిన యవసరంబుఁజూపెద.

కృష్ణు.—నేను మిగ్కిలి కృతజ్ఞుడను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.

రంగము II. భవనములోనొకగది.

(పుళిందుడు, ఉగ్రుడు మరికొందరు పెద్దమనుష్యులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పుళింద.—ఉగ్రా, ఈయుత్తరములఁ దీసికొనిపోయి నావిషన కిచ్చి సభ్యులకు నా వందనములుదెల్పుము. అటుతరువాత నేను కోటగోడపై దిరుగుచుండెద.నీ వచ్చుటకు వచ్చి నన్నుఁగలిసికొనుము.

ఉగ్ర.—చిత్తము. మహాప్రసాదము.

పుళిందు.—యోధులారా, మనముకోటనుఁబరీక్షింతుమా ?

యోధు.—తమ సముఖమున వేచియుందుము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.

రంగము III. భవనముయొక్కవనము

(సుశీల, కృష్ణుడు, కమల ప్రవేశించుచున్నారు.)

సుశీల.—కృష్ణా, నీవు సందేహింపకుము. నీపక్షమున నా శక్తినంతయును ధారఁబోసెదను.

కమల.—అమ్మా, అటులఁ జేయుము. నా నాథుండుగూడ నీ దుఃఖము తనదేయని నట్లు పరితాపఁబడుచున్నాడు.

సుశీ.—అతెడు బహుయోగ్యుడు. కృష్ణా, చింతింపకుము. నా నాథునకును, నీకును, పూర్వ స్నేహంబు మరల నెలకొల్పెదను.

కృష్ణు.—దయాస్వాంతురాలగు నో జననీ,

ఉ॥ కృష్ణున కేమి సంధిలినఁగూర్చెడు సేవకుడమ్మ మీకు
సుశీల.
చిన్నతభక్తియుక్తడవు చిత్తమెరుంగవె? దీక్షసఖ్యవర్తి
ర్తిష్ణుడవేల సందియము? దీర్ఘవిరోధము గాదు నీ యుస
హిష్ణుతఁదాల్చి సౌఖ్యమున నింతియుదూరయునీకు వారికిన్॥

కృష్ణ.—క॥ ఆలోక్యము బహుకాలముఁ
గీలించినమగఁదలపడో క్రిందటిసేవల్
అలోకన లేకుండుటఁ
బాలింపగ మరచు నోక్కొ—పదపడి నన్నున్॥

సుశీల.—నీవు చింతింపవలదు. ఇదుగో, కమల యెదుట నేను వాగ్దానముఁ జేయుచున్నాను. నే బాసఁజేసిన నం దావంతయైనఁ దప్పకఁ దీర్చెదను. భర్తగారు నా ప్రతినఁదీర్చువరకు విడువను.

ఆ. వె॥ పడకమందిరమ్ము పాఠశాలనొనర్తు
భోజనంపుగృహము బోధమతము
నీదుమాటమయము నేఁజేతునెల్లను
విశ్రమింపనియ్య వినెడుదనుక॥

కావున, కృష్ణా, నీవుసంతోషమున నుండుము. ఏలనన, నా ప్రాణములైనఁ బోగొట్టుకొందును కాని నీపక్షము విడువను.

(పుళిందుడును ఉగ్రుడును దూరమునఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.)

కమల.—అమ్మా, అదుగో, దేవరవారు వచ్చుచున్నారు.

కృష్ణ.—దేవీ, నేను సెలవు పుచ్చుకొనెదను.

సుశీల.—ఎందుకు? నీయెదుటనే మనవిఁజేసెదను. ఇచ్చటనేయుండుము.

కృష్ణ.—ఇప్పుడుకాదు, నామదిస్వస్థముగలేదు. నే నేకార్యమునైన నిప్పుడసమర్థుఁడను.

సుశీల.—మంచిది, నీయిష్టము.

(కృష్ణుడుపోవుచున్నాడు.)

(ఉగ్రుడు పుళిందుడు ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఉగ్ర.—ఆ! నాకదే యిష్టములేదు.

పుళిం.—ఏమిచెప్పుచుంటివి ?

ఉగ్ర.—అబ్బే! ఏమియును లేదు. స్వామీ! అయినప్పటికి—నాకేమియుఁ దెలియదు.

పుళిం.—ఇప్పుడు నాభార్య దగ్గరనుండి పోయినది కృష్ణుడు కాదా?

ఉగ్ర.—కృష్ణుడా! దేవా? నిజముగా కృష్ణుడేనా? నేననుకోను. అతడైన నట్లు మీరు వచ్చుచుండఁ జూచి దొంగతనముగఁ బారిపోవునా?

పుళిం.—అతఁడేయనుకొనెదను.

సుశీ.—నాథా దయసేయుడు.

క॥ తమయాగ్రహమున నాథా
కమలిన యొకమనుజు కష్టగణముల విందు

పుళిం.—ఎవరాతఁడు?

సుశీ.—అతనిని మీ రెరుఁగరా? మనయువసేనాని కృష్ణుడు, ప్రాణనాథా.

ఉ॥ ఏను గరంప మీ హృదయ మిందును పాత్రనుఁ గానె? మీకు నా
పైనఁ బ్రియంబు గల్గినను పాపము! వాని యవజ్ఞసైపు మ
జ్ఞానముచేతఁ గాని యొక కల్మష మాతఁడె యుంగడంచు నా
బూనిన నోము తేటయె సుబోధ యొనర్చెదు సమ్మనుందుమే? ॥

మనోహరా, అతఁడిప్పుడు పోవుచున్నాడు, నా మవిపి సంగీకరించి యతని రమ్మని బిలువుము.

పుళిం.—ఆతడిప్పు డిక్కడనుండి వెడలెనా?

సుశీ.—ఆ. ఉ॥ దీనతఖిన్నుడై సగము దైన్యము వాకడ డించిపోయె నె
య్యానభరింపుమన్న గతి నాతని నోప్రియబిల్వనంపుమా.॥

పుళిం.—మనోహారిణీ, ఇప్పుడు కాదు. మరియొకప్పుడు బిలిపించెదను.

సుశీ.—త్వరలో బిలిపించెదరా?

పుళిం.—సాధ్యమైనంత త్వరలో ప్రేయసీ.

సుశీ.—నేటిరాత్ర భోజన సమయమునఁ బిలిపించెవురా?

పుళిం.—ఈ రాత్రి కాదు.

సుశీ.—లేకపోయిన రేపు మధ్యాహ్న భోజనకాలమందా?

పుళిం.—రేపు నేను గృహంబున భోజనము సేయను. యోధుల నందరిని కోటలో గలిసికొందుమ.

సుశీ.— అటులనుఁగాని యెడల,

ఉ॥ రేపటి రాత్రిగాఁ బగలొ రేపటి కావలి నాఁడొ నాపయిన్
మాపొ దినంబునందొ పదునావధి మూఁడు దినంబులంతకున్
బాపడఁగూడ దిష్ట మిముఁ బ్రార్థనఁ జేసెద నిశ్చయింపుఁడీ
పాపము! తప్పుడయ్యనికిఁ బాలన సేయక నుంట న్యాయమే?॥

యుద్ధమునం దాజ్ఞాతిక్రమణంబుఁ జేసిన వారిలో పెద్దవాని నొకని తక్కిన వా రందరకు బుద్ధివచ్చుట కుదాహరణంబుగ శిక్షించుట ధర్మమనుటయే తప్ప నింకొక విధంబుగ సామాన్య విచారణలో నతఁడు శిక్షార్హుండు గాడు. అతఁ డెప్పుడు వచ్చునో చెల్పరా? మీ రేదైన నన్నడిగిన నీవలెనట్లు మౌనముఁ దాల్చి యుపేక్షఁ జూచు చుండగలనా! ఏమీ! మీరు నన్ను వరింపవచ్చినపు డనేకసారులు మీతోఁగూడ వచ్చు చుండెడు వాఁడు కాడా? మిముఁగూర్చి నేను పేక్షఁ బలికినప్పుడు మీపక్షమున నతఁడు వాదించుచుండెడువాఁడుకాఁడా? ఆకృష్ణుఁడు కాఁడా యితఁడు? అతని కొరకు నేనింత ప్రార్థింప వలెనా?

పుళిం.—ప్రియసఖీ! ఇకఁ జెప్పనక్కఱలేదు. అత నిష్టము వచ్చినపుడు రానిమ్ము. నీవు కోరినదేదియు నేను లేదనను.

సుశీల.—ఏమి! ఇది యొకవరమా? మీ యొడలారోగ్యంబున నుంచుకొనుఁడనియు, మీ శ్రేయంబునకుఁ గావలసిన వెల్లనుఁ జేయవలయుననియు నేను చెప్పుదానివంటిదే యిది యొకటి. నే నేమైన నిజముగ నామీది ప్రేమ కొరకుఁ జేయుమని కోర నెడనదియింతకంటె కఠినమై యుపద్రవకరమై యుండును సుండీ.

పుళి.—మధురవాణీ, నీకేమియు నడ్డుఁ జెప్పను. కాని నన్ను మాత్రము క్షణకాలమొంట రిగనుండనిమ్ము.

సుశీ.—మహాప్రసాదము. అటులనే జేసెదను. సెలవిండు, పోయివచ్చెదను.

పుళిం.—ప్రియసఖీ, మంచిది. పోయిరమ్ము. నే నిప్పుడే వచ్చెదను.

సుశీల.—కమలా, రమ్ము.—మీ చిత్తము వచ్చినట్లుండుడు. నేను మాత్రము మీయాజ్ఞ నుల్లంఘింప. (కమలతో వెడలిపోవుచున్నది.)

పుళిందు.—ఓ కామనీమణీ! నీయెడఁ బ్రేమ పోయిన నాకధోగతియేగదా!

ఉగ్ర.—మహాప్రభూ,—

పుళిం.—ఉగ్రా, నీ వేమిచెప్పెదవు?

ఉగ్ర.—తమకును దేవిగారికిని జరిగిన రహస్యానురాగంబంతయుఁ గృష్ణుం డెఱింగి యుండెనా?

పుళిం.—దాని యాద్యంతంబంతయు నతం డెఱుంగును. నీవట్లేల యడుగుచున్నావు?

ఉగ్ర.—నా సందేహము నివారణఁ జేసికొనుటకే. అంతకంటె నపద్రవ మేమియు లేదు.

పుళిం.—ఉగ్రా, ఇప్పుడా ఆలోచనేల?

ఉగ్ర.—ఏమియు లేదు. అతఁడామెకు పరిచయుడని నే ననుకొనలేదు.

పుళిం.—ఔను, మా యన్యోన్యానురాగంబునకు రాయబారియతఁడే.

ఉగ్ర.—నిజముగా!

పుళిం.—నిజముగా! ఔను నిజముగా. అందు తప్పేమి గలదు? అతఁడు మంచివాఁడు కాఁడా?

ఉగ్ర.—మంచివాఁడా! మహాప్రభూ!

పుళిం.—మంచివాఁడా! ఔను మంచివాఁడు.

ఉగ్ర.—నాకు తెలిసినంతవరకు మంచివాఁడే.

పుళిం.—నీవేమనుకొనెదవు?

ఉగ్ర.—ఏమనుకొనెదను, మహాప్రభూ?

పుళిం.—ఏమనుకొనెదను మహాప్రభూ!

క॥ నామాటకు ప్రతిధ్వనిగను
మోమోటము లేకఁ బలుకు మోటుగ నితఁ
డేమో ఘోరము మనమున
క్షేమంబుగ దాచినటుల చిత్రము గాఁగన్ ॥

నీవేమో మనస్సునఁ దలంచుచున్నావు. నీవిప్పుడే 'నాకదే యిష్టములేదు' అని చెప్పితివి. అతఁడు నా వివాహముయొక్క రహస్యము సంయున్నవాఁడని చెప్పినపుడు 'నిజముగా!' 'నిజముగా!' నని నీ మొగము చిట్లించుకొని నీ మనమునందేమో రాక్షసకృత్యమును దాచియుంచినటులఁ బల్కితివి. నీవు నన్ను ప్రేమించిన యెడల నీ హృదయగతంబైన భావంబేమో దెలియఁ జెప్పుము.

ఉగ్ర.—దేవా, మీయెడ నాకు విశ్వాసము గలదని మీరెఱుంగుదురు గదా!

పుళిం.—నేనటులనే దలంచెదను. నీవు ప్రతిమాటయు తూచిగాని పల్కవు. అందువలననే నీ యనుమానములు నాకు మరింత భయకారణములుగ నున్నవి—టక్కరియు, దోసకారియునైన దుర్మార్గునం దీలక్షణములు సామాన్యమైనప్పటికిని యదార్థవాది యందివ్వియే ప్రేమావేశంబుచే లోపల నిలువఁజాలక బయలు వెడలు రహస్యములై యుండును.

ఉగ్ర.—కృష్ణుని విషయములో నలుడు మంచివాడనియే నా యదార్థమైన యభిప్రాయము.

పుళిం.—నేనుగూడ నట్లే తలంచెదను.

ఉగ్ర.—మనుష్యులు వారు పైకిగనుపడిన రీతిగనే యదార్థముగ నుండవలెను. లేనిచో పై కేవిధముగను దోచకుండ నుంటయే శ్రేయము.

పుళిం.—నిజము, పైకిక నుపడినటుల నే మనుష్యులు నిజముగ నుండవలెను.

ఉగ్ర.—అటులైన కృష్ణుడు మంచివాడనియే నా నమ్మకము.

పుళిం.—కాదు, ఇందింకేమియోయున్నది. నీయభిప్రాయములను స్పష్టముగఁ జెప్ప నేఁ బ్రార్థించెదను. ఎట్టిదుర్భావములైనను తగిన దుర్భాషలతో వానిఁదెలియబఱచ వలయును.

ఉగ్ర.—మహాప్రభూ! నన్ను మన్నింపుడు.

ఉ॥ సేవకుడైన నేను పలుసేవలఁజేతునుగాని మీకు నా
భావముమాత్రముం దెలుప. బానిసగూడస్వతంత్రుడో మనో
భావము దాచియుంచుకొన. బాగుగనున్నది! వారువీరు దు
ర్భావమనోవికల్పులని వా కొననేల? మహా పవిత్ర సౌ
ధావధులందు నెక్కడపథంబునుఁ దప్పి నికృష్టసంతతుల్
బోవకయుండు నేమిగల పూతచరిత్రయనంగఁ జెల్లు సం
భావన కర్హమైన కడుభాసురమానస ముండునయ్యా? దు
ర్భావవిశేషముల్ కొలది భాగములైన మనస్సునందు స
ద్భావసమూహముల్ సరస దామును యోలగ ముండకుండునే?

పుళిం.—ఉగ్రా, నీవు నాయెడల నపరాధముఁ గావించునటులఁ దలంచి, నీ భావముల నుండి నన్ను దూరునింజేసినయెడల నాకు ద్రోహముఁ జేసినవాడవగుచున్నావని నే నెంచెదను సుమీ!

ఉగ్ర.—అయ్యా,మిమ్ముల వేడుకొనెదను. నా యూహయందు నే పాపాత్ముడనౌదు గాన—ఏలనన,పరులయొక్క లోపములను వెదకుట నాదు స్వభావము, నాయను మానమునకు లేనిదోషములుకూడ పొడగట్టును.—నాకవ్యక్తముగ నేర్పడిన యభి ప్రాయములను మీ వివేక మంతగా పాటింపకుండుఁగాక! మీ శాంతమునకుఁగాని, మీ మేలునకుఁగాని, నాపౌరుషమునకుఁగాని, నా యదార్థమునకుఁగాని, నా వివేక మునకుగాని, దెలియపర్చుట అంతయుక్తంబుగాదు.

పుళిం.—ఏమి? నీయుద్దేశమేమి?

ఉగ్ర.—ఆ. వె॥ మనుజునందుఁ గాని మానవతికిఁ గాని
సద్యశస్సు గాదె చక్కనౌభూషణ
తస్కరుండుగొనిన ధనమును నేనెట్లొ
చెత్తగానుఁదలతు చిత్తమందు
నాదినేడు రేపు నలువుర కడకేగుఁ
బరగ దాసియగును పదివేలమందికి.
మానధనముఁగొనిన మహిమీఁదిచోరుండు
ధనికుడగుటలేదు తాను నన్ను
నిశ్చయముగఁజేయు నిరుపేద నట్టి
వానియెడలనాకు. భయముఁగలుగు.॥

పుళిం.—దేవునియాన! నీహృదయగతంబైన రహస్యమును నేను తెలిసికొని తీరెదను.

ఉగ్ర.—క॥ నాహృదయము మీచేతికి
దీసిచ్చినఁ దెలియరెంత ధీమతులైనన్
నాహృదయము నా వశమున
వాసింపగఁదెలియనగునె భావముమీకున్?॥

పుళిం.—ఆ! ఏమీ?

ఉగ్ర.—అయ్యా, అనుమాన భూతంబునుండి మీరు భద్రంబుగ నుందురుగాక!

క॥ అనుమానమె పెనుభూతము
మనఃహూవహామైన పచ్చమయముగఁజేయున్
తినుదాని వెక్కరించును
ఘనరూపముఁదాల్చఁజేయుఁగాంచిన దెల్లన్॥

క॥ తనకర్మగతియె తథ్యం
బనుకొని ప్రేమంబు వీడు నధముడు సౌఖ్యం
బున నుండును ప్రేమించుచు
ననుమానించుచుమనియెడు నతిపేమగునో!॥

పుళిం—ఓగ్రహచారమా!

ఉగ్ర.— ఆ. వె.॥ పేదతనము తృప్తి పేర్మిభాగ్యంబౌను
తృప్తిలేని యట్టి దూగులక్ష్మి

సేదనగుదు నంచు భీతిఁ జెందెదు వాని
కంతఁ గలిగియున్న సుంతె యగును,

ఓ పరమేశ్వరా! తోడి మానవుల నందఱి నను మానమునుండి భద్రంబుగఁ గాపాడుము.

పుళిందు.—ఏమది? ఏమది? నీవట్లుఁ దలంచుచున్నావా!

క.॥ అనుమానపు జీవితమును
మని యుండుదె నేను, చంద్రమానము దిరుగఁగ
ననుమానము లెక్కించుచు
కను దెరచుక మగల మగల గాంతునె దానిన్?॥

కాదుకాదు. ఒక మా టనుమానముఁ దగిలెనేని, నిశ్చయముఁ జేసికొనవలెను. కాని లేనిపోని యూహాలచే మగల మగలఁ జింతించుచుండుమని మాత్రము దలంపవద్దు. నాభార్య, రూపవతి, కలభాషిణి, గజగామిని, గానప్రియ యని చెప్పిన నం దనుమాన కారణమేమున్నది? సుగుణంబులు గలచోట నవి మరింత సుగుణంబులై ప్రకాశించు. నాయొక్క యవలక్షణంబులవలన నామె తిరుగబాటుఁ జేసినదని చెప్పుట కవకాశము లేదు. ఏలనన, నామె కండ్లుతెరచి నన్ను వరించినది. ఉగ్రా, నే ననుమానింపక పూర్వ మాలోచించెదను. అటుపిమ్మట తగిన నిదర్శనముఁ జూతును. నిర్ధారణ యైనచో ప్రేమయో యనుమానమో యొకటి పోవలెను.

ఉగ్ర.—నా కిప్పు డానందముగ నున్నది. మీయెడల నాకుఁగల భక్తి యనురాగం బుల ధారాళంబుగఁ జూప కొంత హేతు వగుపడుచున్నది. కావున మీయెడల బద్ధానురాగంబున నే దెలియపరచి నటుల నేనే జెప్పు సంగతులనుఁ గూడ మీరు బద్ధానురాగంబునఁ గైకొందురని నే వేడెదను. నే నప్పుడె నిదర్శనములనుఁ గూర్చి చెప్పను. మీ భార్యను పరీక్షగఁ జూచుచుండుడు. కృష్ణునియెడల నామె చర్యలను గమనింపుడు. ఒక కన్నామె మీదనుంచి పరిక్షింపుచుండుడు. అనుమానము గఁ గనుపడకుడు. అజాగ్రతగ నుండకుడు. మీవంటి నిష్కపట విశాల హృదయులు నిష్కారణముగ మోసగింపబడుట నే సహింపజాల. జాగ్రత, మాదేశీయుల స్వభావము నాకు చక్కగ దెలియును.

క॥ తమమగలకుఁ జూపింపరు
తమదైవముఁ జూడనిచ్చు తగని యువజ్జల్
తమ దోషంబుల దాచుటె
తమశీలముగాని మానదలఁపరు వానిన్॥

పుళిం.—నీవట్లు దలంచెదవా?

ఉగ్ర.—క॥ మీరూపు వికారంబుల
గారాబుగఁ జూచి పైకి గడగడవడఁకుచు
నారీతి కపటవర్తనమున
సారంబుగఁ దండ్రికండ్లఁ జక్కఁగమూసెన్ ॥

పుళిం.—ఔను, అదినిజమే.

ఉగ్ర.—ఆ. వె॥ చిన్నతనమునందె తండ్రిఁ జీకుఁ జేసి
వయసుమీరినపుడు వలెనెఁ జెప్ప
కపటవర్తనమునుఁ గాంచి యాముదుసలి
మాయమంత్రమంచు మదినిఁదలచె ॥

అయ్యా, నేనుఁగడునపరాధిని. మిమ్ము విస్తారము ప్రేమించి నందుకు క్షమింప నతివినయంబుతో వేడుకొనుచున్నాను.

పుళి.—నేను నీ కెప్పటికిని కృతజ్ఞుఁడనై యుందును.

ఉగ్ర.—ఇందువలన మీ మనోధైర్యము కొంచెము వీడినట్లున్నది.

పుళిం.—లేదు లేదు. ఎంతమాత్రమును లేదు.

ఉగ్ర.—నామాట నమ్మండి, మీధైర్యము కొంచెము తగ్గినది. నే చెప్పినదంతయు నా ప్రేమనుండి జనించినదని దలంతురని నేనునమ్మెదను. కాని మీమనస్సు మాత్రము చలించినట్లు గనుపడుచున్నది! నావచనంబులకు విశేషార్థముఁదీసి అనుమానమున కతిశయించిమాత్రముఁ దలపవలదని నా వినయపూర్వకమైన ప్రార్థన.

పుళిం.—లేదు, లేదు, నేనట్లు చేయను.

ఉగ్ర.—నా వచనంబులకు విపరీతార్థమును మీరు దీసితిరేని, నాయుద్దేశములోలేని ఫలితంబున కది దారిజూపును. కృష్ణుండు నా ప్రియమిత్రుండు.—దేవా, మీ ధైర్యము చలించుచున్నట్లు గన్పించుచున్నది!

పుళిం.—లేదు లేదు. చలింపలేదు. సుశీల యుత్తమురాలనియే తప్ప నాయభిప్రాయమిం కొకవిధముగమారలేదు.

ఉగ్ర.—ఆమె చిరకాలమట్లుండుగాక! మీ రట్లనే దలచుచు దీర్ఘాయుష్మంతులై యుందురుగాక!

పుళిం.—అయిన నెట్టి స్వభావవిరుద్ధంబు జరుగుచున్నది!

ఉగ్ర.—ఆ! అదుగో అచ్చటనేయున్నది! మీతోనిర్భయముగఁ జెప్పనగునెడల,

సీ॥ తనదేశజవ్యసనుల్ ధనవంతులగువారి పులికోలమువాండ్రశీలమతుల
నవమన్మథాకారు నాళీకపత్రాక్షు లగువారినొల్లక వెగటుఁజూపె
సహజరుచులుపోయె చవులిట్లు చెడిపోయె మనసుతత్త్వమిటుల మారిపోయె
బుద్ధిజాడ్యమిందు పొడసూపదేనిగాక ? వికలాత్మదుర్గంధవితతిగనరె ?
ఆమెనుగూర్చి స్పష్టముగ నేనుచెప్పనుగాని నన్ను క్షమింపుడు.

ఆ. వె॥ ఆమెబుద్ధి కొంచెమటులైన కుదిరిక
బడినయెడలను పొరపాటుదిద్దు
కొనుచుమరల తనదుకోలమువారిసెగోయ
ననుచు నేను భయముఁగొనెడువాఁడ॥

పులిం.—పొమ్మికపొమ్ము, నీవింకనుఁ జూచిన యెడల నాకుఁదెలియఁజేయుము. జాగ్ర
తగకనిపెట్టి చూచుచుండు నీభార్యను నియోగింపుము. ఉగ్రా, నన్నిక విడచిపెట్టి
పొమ్ము.

ఉగ్ర.—మహాప్రభూ, సెలవు పుచ్చుకొనెదను (అనిపోవుచున్నాడు)

పులిం.—నేనీయువతి నేలఁ బెండ్లాడితిని. ఈసత్యసంధుడుఁదాను జెప్పెడు దానికంటె
నెక్కుడెరుంగును.

ఉగ్ర.—(తిరిగివచ్చి) మహాప్రభూ ! ఈవిషయమును గూర్చి మీరింక శోధింపవలదని
మీకుమనవిను ప్రార్థించుచున్నాను. కాలక్రమంబున నంతయు విశదపడఁగలదు.
కృష్ణుండు తనయుద్యోగస్థానంబున కర్హుండైనను నిశ్చయముగ నతఁడు మిగులసామ
ర్థ్యముతో నిర్వహింపగలడు-అయిన నతని కొన్నిదినంబుల వఱకు దూరంబుగ
నుంచితిరేని యతనిప్రయత్నంబులవలనను మీభార్య యతనినిఁ బ్రవేశఁబెట్టుటకుఁ
జేయుబలాత్కారంబుల వలనను మీరు చాలగ్రహింపగలరు. అంతవఱకు నే
నామెను నిర్దోషురాలుగాఁ దలచినట్లే మీరు భావింపవలయునని నావిజ్ఞాపన.

పులిం.—నాయాత్మనిగ్రహమునుఁగూర్చి నీవేమియు భయపడనక్కరలేదు.

ఉగ్ర.—చిత్తము నేను మరల సెలవుఁగైకొనెదను.

(అనిపోవుచున్నాడు.)

పులిం.—ఆహా ! ఇతడెంత సత్యసంధుడు ! ఎంతకుశాగ్రబుద్ధితో మానవ స్వభావమును
పరిక్షించి యున్నాడు !

ఆ. వె॥ అడవిసాళువంబు దుడుకుబుద్ధియటంచుఁ
దగినరజ్జువుమదికిఁ దగిలినేని

దానిబంధనములుదగిలి యున్నను గాలి
వాలుజూచి పిడతు నీలవేసి॥

బహుశః నేను రూపసిని కాకపోవుటవలననో, పిటని కాయంబున నుండవల
సిన సరససల్లాపవచనా చాతుర్యంబులు లేకంబోవుట వలననో, లేక బహుశః వృద్ధా
ప్యమునకు దిగుచున్నందువలననో. అయిన నదిమాత్ర మెంత? ఆముదాత్మురాలు నన్ను
మోసపుచ్చినది. ఇక నామె నసహ్యించుకొను నామనశ్శాంతి. హా! వివాహశాపమెట్టిది!

క॥ ఈసుకుమారశరీరల
భేషుగమనవారనుకొను పిచ్చియదేలా ?
వాసిగతమ కామునకుం
జేసికొనిన సాధనలని చింతింపందగుజ॥

తే. గీ॥ అంధకార బంధురమగు కంధరమున
విషపుపురుగైన యగుదును వెసమదీయ
ప్రియసఖియటంచు నొక తెనుంజేరబెట్టి
పరులకొరకును భరియించువాఁడఁగాను

అదుగో! ఆమెవచ్చుచున్నది ఆసౌందర్యరాశియే దుర్మార్గురాలయ్యెనేనిదిక బ్ర
హ్మసృష్టియే వికారముగదా? నాకు నమ్మకములేదు.

(సుశీలయు కమలయు ప్రవేశించుచున్నారు.)

సుశీ.—జయము జయము ప్రాణనాయకా! మీభోజనము సిద్ధముగనున్నది. మహారథు
లగు ద్వీపవాసులందరను తమ రాకకై యెదురుజూచుచున్నారు

పుళిం.—నేనుంగడు నపరాధిని.

సుశీ.—ఏల మీరంత దీనస్వరముతోఁ బల్కుచున్నారు? మీదేహమునందస్వస్థతలేదు
గదా?

పుళిం.—ఇక్కడ నుదురంతయు నొప్పియెత్తుచున్నది.

సుశీ.—విస్తారము మేల్కొని యుండుటచే నది కలిగియుండవచ్చును. అది యిప్పుడే
క్షణములో పోగలదు. ఈరుమాలుతో గట్టిగఁ గట్టనిండు. త్వరలోనంతయు సర్దు
కొనును.

పుళిం.—ఈ రుమాలు మిక్కిలి చిన్నది, చాలదు (రుమాలును ప్రక్కకు త్రోసివేయు
చున్నాడు. ఆమె జారవిడుచుచున్నది.)

పోనీ, రమ్ము మనమిద్దరమును బోవుదము.

సుశీ.—మీ కస్వస్థతగ నున్నదని నా కెంతయు విచారముగనున్నది.

(పుళిందుడును సుశీలయును బోవుచున్నారు.)

(కమల రుమాలును దీసికొనుచున్నది.)

కమల.—ఈ రుమాలు దొరకినందునకు నా కెంతయు సంతోషముగనున్నది. చిత్రవిచిత్రమైన కోరికలుగల నా మగఁ డనేక సారులు దీనిని దొంగిలింపుమని కోరియున్నాడు. పాపము! సుశీల యెల్లప్పుడు నీ రుమాలు నెంతో ప్రేమతో భద్రపరచుకొనును. ఆమె మగఁడు దీనిని జాగ్రత్తగఁ గాపాడుమని యనేక సారులు గట్టిగ జెప్పెను. అందువలన నామె మరింత ప్రేమతో నీరుమాలును ముద్దుపెట్టుకొనుచు పలుమఱు నేకాంతంబున దానితో ముచ్చటగ సంభాషించుచుండును. దీనిపై నున్న యల్లికనుదీసి నామగనికిచ్చెదనుగాక! అతఁడేమిచేయునో నాకు తెలియదు. దైవమునకెఱుక. అతని ప్రియమును దీర్పనే నీపనినిఁ జేయుచున్నాను.

(ఉగ్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.—ఓహో! నీవిక్కడొక్కదాననేమి చేయుచున్నావు?

కమల.—(రుమాలును చేతిలో వెనుకఁ బెట్టుకొని) నన్ను కోపపడవలదు. మీకొక మంచివస్తువు నిచ్చెదను, మంచిది!

ఉగ్ర.—ఏమి మంచి దిచ్చెదవు? మంచిది! ఏమున్నది?

కమల.—ఆ! అట్లాగనా?

ఉగ్ర.—నీ మొగము? తెలివితక్కువ పెండ్లాము నిచ్చెదవా?

కమల.—ఆ! అంతేనా? ఆరుమాలు నిచ్చిన నాకేమిచ్చెదరు?

ఉగ్ర.—ఏరుమాలు?

కమ.—ఏరుమాలా? ఏమి? పుళిందుడు సుశీలకు మొట్టమొదట ఇచ్చినది. దానిని దొంగిలించి తీసికొనిరమ్మని నాకనేకసారులు చెప్పలేదా?

ఉగ్ర.—ఏమి? దొంగిలించితివా యేమి?

కమల.—లేదు లేదు. ఆమెపొరపాటున జారవిడిచెను. ఆసమయములో నేనక్కడుండి తీసితిని. ఇదుగో!

ఉగ్ర.—నీవుమంచిపెండ్లాము వే! ఇటు తెమ్ము.

కమల.—దానిసంగ్రహింపవలసినదని అనేకసారులు చెప్పియున్నారు. మీరు దానితో నేమి చేయఁగలరు?

ఉగ్ర.—అదంతయు నీకెందుకు? (అనిలాగుకొనుచున్నాడు)

కమల.—మీకేమియు నవసరమైన పనిలేకపోయిన దానిని తిరిగి నాకిచ్చివేయుడు. పాపము! సుశీలాదేవి యదిలేనియెడల బహువ్యాకులపడును.

ఉగ్ర.—నీవు తీసితివని మరియెవ్వరితోడను చెప్పవద్దు. నాకు దానితో పనియున్నది. నీవునన్ను విడిచిపొమ్ము.

(కమల వెడలిపోవుచున్నది.)

ఈరుమాలు కృష్ణుని బసయందు పడవేసి వానికిదొరకునట్లు చేసెదను.

ఆ. వె॥ కల్లబొల్లికథలు గాఢానుమానికి
వేదవచనమట్లు విదితమగును.॥

ఇదికూడ కొంతపనిచేయును. మా గన్నుడే నా విషముచే తత్వము మారిపోవుచున్నాడు.

ఆ. వె॥ చెడ్డయూహలెపుడు చెడువిషంబులుగావె?
మొదట తియ్యనుండి పిదపగక్తు
మనకుఁ బ్రాకి దేహము నుదహింపఁ జేయు
లాత్మగృహము లట్ల తీక్ష్ణములగ ॥

అదుగో! వచ్చుచున్నాడు.

తే. గీ॥ భంగు మాదుము మరిమత్తు మందులెన్ని
పుడమిగలయట్టి సారాలు పోసుపుఁజేసి
పుచ్చుకొనినను నీకునో పిచ్చివాడ!
నిన్నఁబొందిన సుఖనిద్ర నేడురాదు.॥

(పులిందుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

పులిం.—ఆ! ఆ! నన్నెంతమోసముఁ జేసితివే!

ఉగ్ర.—సేనానీ, ఇక దానిగూర్చి విస్తారము చింతింపకుము.

పులిం.—ఛీ, పొమ్ము, చింతింపకుమా!

సీ॥ చితిపేర్చిననుఁజేర్చి చిచ్చొట్టిదీపింప వెతఁగుందకెట్లు బ్రతుకఁగలను?
కొంచెంబుఁదెలసుక కించెమొందుటకంటె మోసంబునొందుటే ముదము గాదె?

ఉగ్ర.—మహాప్రభూ! ఏమనియెదరు?

పులిందు.—సీ॥ నాకేమిగ్రామ్యావతా నాకిసుంతరతులు దొంగసంశ్లేషముల్ ద్రోహ
[మతులు

నాకంటఁబడలేదు నాయుపాదాకవు నాకేమి హానియు చేయఁడు. మరునాఁడు నేనెంతో ప్రేమచ్చ నిగ్రహించి సంతోషమున నెంతో జరపియుంటి కృష్ణుని ముద్దులు కొంచెమ్మనను నామె యధరోష్ఠమును సనుండి వానవాళ్లు సొమ్మసిపోయిననాని నిమ్ము తెలియకయుండ నపహృతుండవలదు గాడిద్దు [తముగ.

ఉగ్ర.—దీనినంతయు విన నాకెంతయో సిహారముగనున్నది (అని చెవులుమూసుకొనుచున్నాఁడు.)

పుళిం.—సీ॥ సంతోషమునఁ దేలు శాంతమానసలక్ష్మి! సెలవుగైకొనుము యింక శీఘ్రగతిని
పటుప్రతాపముచాటు ప్రోషసంగ్రామ రంగములారా! మీ చక్కగదలనింక
రణసముద్యద్దీక్షకంకాబమూర్తులౌ భటులార! మీకింక పరిణతి సేతు
రణరంగమునకాలు రాసి ఘోషించెడు నశ్వమా! నిన్నింక నంటఁబోను
రణకుతూహలమిచ్చు శ్రవణభేదినియైన రణభేరి! నిన్నింక వినను నేను
రాజలాంఛనములౌ రోజగర్వాటోప, ఠరంభపతితులా! జరగిపొండు
కారు మేఘములట్లు కార్చిచ్చుఁగ్రక్కెడు మృత్యుయంత్రములార పుత్రు [విడుఁడు.

తే. గీ॥ మీకునాకును ఋణబంధమింతఁ దెగెను
తరలిపొండిక ననుఁగూర్చి తలపవలదు
చివఱవందనమిద్దిగో! చేయుచుంటి
ఘనపుళిందుని కార్యంబు కడకుఁజేరె॥

ఉగ్ర.—మహాప్రభూ! ఇదిన్యాయమా? ఇదిసంభవమా?

పుళిం.—అరే! దుష్టాత్మ, నాప్రియసతి ద్రోహియని నీవునిర్ధారణఁ జేయవలసియున్నదని తెలిసికొనము. నీమనస్సు నిశ్చయపరచుకొనము. నాకుతగిన ప్రత్యక్షనిదర్శనములఁ జూపింపుము. లేనియెడల నాయాగ్రహంబునకు పాలగుట కంటె కుక్కవై జన్మించిన వేయిమడుంగులు మేలని దలంచుకొనుము.

ఉగ్ర.—ఇంతవఱకు వచ్చినదా?

పుళిం.—నాకుఁజూపింపుము. లేనియెడల అధమము అనుమానమునకు తగిన యాధారములనైనఁ జూపింపుము. అటుగానిచో నీప్రాణములపై నింక నాశవిడుము.

ఉగ్ర.—అయ్యా మహాప్రభూ!

పుళిం.—సీ॥ ఆమెను దూషించి యీమెయి బాధించి పరితాపఁబడిన నిష్ఫలము సుమ్ము
ఘోరంబులకు పైన ఘోరంబు లెక్కించి పాపంబులను మేటి పడఁగ నేసి
గగనాంగనామణి గాఱ్చంగఁ గన్నీరు భువిఁ దేవి జూచి యద్భుతపడంగ
నరకకూపమునందు చిరకాలముండంగ పాపసుంకేలనో పాపసురుడ!

ఉగ్ర.—ఓ ధర్మదేవతా నన్ను రక్షింపుము. నీవు మనిషివేనా? నీకు బుద్ధియున్నదా?— దైవము నిమ్ము సదా గాపాడుఁగాక! ఇదిగో, నా యుద్యోగమునకు నేటితో రాజీనామా!—ఓ భ్రష్టా! యవివేకీ! నీ యదార్థమువలన పాపమును మెడకు జుట్టుకొనుటకా బ్రతుకుచున్నావు? ఓ దుష్టప్రపంచమా! చూడుము చూడుము! ఓ లోకమా! సత్యమును యదార్థమును క్షేమంకరములు గావు. నాకీబోధఁ జేసినందుకు నీకు నేక వందనములు. ఇకనుండి నే నేమిత్రునిఁ బ్రేమింపను. ఇక బుద్ధివచ్చినది (అని చెంపలు వేసికొనుచున్నాడు) ప్రేమమున నేగదా యీయపరాధము తారసిల్లినది.

(అని పోవుచున్నాడు)

పుళిం.—కాదు కాదు. ఆగుము, నీవు యథార్థముగ నుండవలెను.

ఉగ్ర.—కాదు కాదు! వివేకముగ నుండవలెను. యదార్థము తెలివితక్కువతనము. దాని యుద్దేశము నే యది నెరవేర్పఁజాలదు.

పుళిం.—హా! ఈలోకమాన!

సీ॥ నాభార్య గుణిశియందు నమ్మంగఁజాలను బాధించు మనము ద్వేషించినెపుడు
నీమాట నిజమంచు నిజముకాదంచును నిశ్చయంబేమియో యెఱుఁగఁజాల
చంద్రమండలమట్లు చక్కనౌ నామోము నరకలోకంబట్లు నల్లవడియె
విషమైన నగ్నైన మసలెడు నీరైన నతిక్రూరుడైన నే నోర్వగలను॥
నేను దీని సహింపఁజాల నాకు తృప్తికరముగఁ జూపింపవలయును.

ఉగ్ర.—అయ్యా, మీరు క్రోధావేశులైయున్నారు. నేను మీకుఁ జెప్పినందుకు పశ్చారపడుచున్నాను. మీకు తృప్తికరముగఁ జూపింపవలయునా?

పుళిం.—చూపింపవలయునే గాదు. చూపించునట్లు చేసి తీరెదను.

ఉగ్ర.—అటులైనఁ జూడవచ్చును? ఎటులా? మీకెట్లు తృప్తిగలుగును? మహాప్రభూ, మీరీకండ్లు పెట్టుకొని చూచెదరా? ఏమని చెప్పను? మీకు తృప్తియెక్కడికి? మీరుమాత్రము ప్రత్యక్షముగఁ జూడ నవకాశము లేదు. వారు మృగప్రాయులైనను, క్రొవ్వి మదించి యొడలెరుంగకున్నను, మీకుఁ జూడ లభ్యము గాదు. అయినను సత్యద్వారమునొద్దకుఁ దీసికొనిపోగల సందర్భములు మీకుఁ దృప్తినిచ్చు జాడలమీకు నేనుఁ జూపఁగలను.

పుళిం.—ఆమె ద్రోహియని స్పష్టమైన నిదర్శనము నాకుఁజూపింపుము.

ఉగ్ర.—నాకీయుద్యోగమేమియు బాగుండలేదు. అయిన నాతెలివి తక్కువతనముచే నింతవఱకుఁ దెచ్చుకొంటినిఁగాన చేయఁగలిగినంతవఱకుఁ జేసెదను. ఈమధ్య నేను కృష్ణునితో నొకరాత్రి నిద్రించితిని. నాపన్నొకటి తీపుపెట్టుటచే నాకు నిద్రపట్టలేదు. కొందరు బుద్ధిహీనులు నిద్రలో తమ వ్యవహారముల నన్నిటి నేకరువు పెట్టుచుందురు. అట్టివారిలో కృష్ణుడొకఁడు. నిద్రలో యతడు 'ప్రియసఖీ, సుశీలా మనము బహుజాగ్రతగ నుండవలెను. మన ప్రేమరహస్యములను భద్రముగఁ గాపాడవలెను సుమీ!' అని పల్కెను. అటుపిమ్మట నతఁడు నా చేయిపట్టుకొని గట్టిగ నొక్కుచు 'ఓ ప్రేయసీ' అని కేకపెట్టినన్ను గట్టిగ ముద్దుపెట్టుకొనెను. అటుపిమ్మట నా కాలుపై కాలువేసి నిట్టూర్పువుచ్చి మరల ముద్దుపెట్టికొని 'దుర్దైవంబు నిన్ను మూరునకిచ్చి వేసెనుగదా!' యని గద్గదికంబల్కెను.

పుళిం.—హా! ఘోరము, ఘోరము!

ఉగ్ర.—కాదు, కాదు, ఇది అతని స్వప్నవృత్తాంతము.

పుళిం.—ఔనుకాని యది పూర్వవిశేషములనుఁ దెలియఁజేయుచున్నది. అది కలయైన ననుమానమున కాస్పదంబేగదా!

ఉగ్ర.—అంతేకాక, ఇది తక్కిన స్వల్ప నిదర్శనములను బలపరచును.

పుళిం.—ముక్కలు ముక్కలుగా సంహరించెదను.

ఉగ్ర.—ఇంకను మనము శాంతముగ విచారింపవలయును. మనమింక నేమియుఁజూచి యుండలేదు. ఆమె పతివ్రతయే యై యుండవచ్చును. అయితే నాకొకటి చెప్పుడు. మీ భార్యచేతిలో నప్పుడప్పుడు మీరొక చిత్రములల్లిన రుమాలునుఁ జూచి యుండలేదా?

పుళిం.—నే నట్టిదానినొకటి యామెకిచ్చియున్నాను. నేను ప్రథమమున నిచ్చిన పారితోషిక మద్దియే.

ఉగ్ర.—అదేమో నాకు తెలియదు. అట్టి రుమాలొకటి, మీభార్యదనియే నా నమ్మకము.—కృష్ణునిచేతిలోనుండగా నేను నేఁడుచూచితిని.

పుళిం.—అదే అయినయెడల.

ఉగ్ర.—అదే అయినను, లేక మరియేదైన నామెదేయైనయెడల తక్కిన నిదర్శనములతోపాటు ఆమెకువ్యతిరేకముగ వాదించును.

పుళిం.—హా!

తే. గీ॥ ప్రాణముల్ వేయి లేవాయె బానిసకును!
చాల దొక్కటి నాకసి శాంతపడగ

ఉగ్రా, నా కిప్పుడంతయు నిజముగా గనుపట్టుచున్నది—
ఇదిగో! యాకాసవీధికే యెగురునటుల
నాదుస్నేహంబు నంతను నూదుచుంటి॥

ఆ! పోయినది, ఇకను,

ఆ. వె॥ మత్సరమ్మ! లెమ్ము మము నేల రావమ్మ
కాలకూటవిషమ! గద్దెనెక్కు
ప్రేమ! మకుట మిచ్చి తొలగు మీ రాజ్యంబు
హృదయమా! విషంబు ద్రావుమింక॥

ఉగ్ర.—అయినప్పటికి మనస్సు నెట్లో సంతుష్టి పరచుకొనుము.

పులిం.—హా! రక్తము! రక్తము! రక్తము!

ఉగ్రా.—అయ్యా, శాంతింపుము, శాంతింపుము. బహుశః మీ మనస్సు మరల తిరుగ గలదు.

పులిం.—ఉగ్రా, లేదులేదు. ఇక తిరుగదు?

తే. గీ॥ భూరిబడబానలంబట్లు భుగభుగమను
సప్తసంద్రము లింకిన చల్లబడదు
వెనుక తిరుగదు శాంతింప దని యెరుంగు
తగిన పగనాగు సాధింప నగుడుదనుక॥

ఇదిగో, స్వచ్ఛంబగు నీ నీల నభోమండలము క్రింద ప్రతిన బట్టుచున్నాను.
(అని మోకాళ్లమీద వ్రాలుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.—అయ్యా, అప్పుడే లేవవద్దు (అని తానును మోకాళ్లపై బడుచున్నాడు.)

సీ॥ నిత్యంబు మండెడు నింగితారకలార! సతతంబు మాకర్మసాక్షులార!
మాచుట్టువర్తించు పంచభూతములార! మముగాచి రక్షించు మాన్యులార!
ఉగ్రుండు తనయొక్క యూహయు తెలివియు ప్రాణము భక్తియు బలముమనము
యొగ్గవడినయట్టి యీపులిందుని సేవకర్పించు సాక్షులుమీరలెల్ల

ఆ. వె॥ నతనియాజ్ఞవచ్చు టాలస్యమే గాని
శిరసున ధరియింప సిద్ధమైతి
నెట్టిఘోరమైన నెంతపాపంబైన
నెంతరక్తకలితమైనగాని॥ (లేచుచున్నారు.)

పుళిం.—నీప్రేమను శుష్కవయస్కాగముల చేఁగాక నా ప్రయోజనాగములచే సఫలింతును. ఇక మూఁడు దినములలో కృష్ణుండు వచ్చునని నాకు గ్గఁ దెలుపుము.

ఉగ్ర.—తమయాజ్ఞ చొప్పున నామిత్రుండు వచ్చును. కాని యీమనుష్యుని త్రాఁగనిమ్ము.

పుళిం.—ఛీ! దురాత్మురాలు, ఆ మూర్ఖురాలను! నాతో డగమ్ము. ఆ సుందరి నీకు యిడుట కట్టి చావునుఁ గల్పింపవలయునో యోచింతును. నీవిప్పుడు నాకును గల నా సేనానివి.

ఉగ్ర.—నేను సర్వదా మీదాసుఁడను.

రంగము IV.

(సుశీలయును కమలయును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

సుశీల.—వయస్యా, యువసేనానియగు కృష్ణుండు వచ్చుచున్నాడో తెలియునా?

విదూ.—నేనేమి గూఢచారుఁడనా ఆసంగతిని తెలిసికొనుటకు. [illegible] నొక చోటనున్నాడని చెప్పగలనా?

సుశీ.—ఏమి?

విదూ.—ఏమి! అతఁడు మనిషి కాఁడా?

సుశీ.—అయిననేమి?

విదూ.—కాళ్లులేవా?

సుశీ.—నీమాట లర్థమగుటలేదు స్పష్టముగఁ జెప్పుము.

విదూ.—ఒకచోటనుండి, మరియొకచోటికి, మరియొకచోటనుండి యింకొకచోటికి, ఇంకొకచోటనుండి వేరొకచోటికి నడిచి పోవుచుండును గనుక నతఁడు, చోట నుండునని నేను చెప్పగలనా?

సుశీ.—ఛీ, ఛీ, ఆయనెచ్చట బసచేసియున్నాడో నీవు చెప్పెదవా?

విదూ.—ఊహూఁ! చెప్పను.

సుశీ.—ఏల చెప్పననుచున్నావు?

విదూ.—నాకు తెలియదు గనుక.

సుశీ.—అటులైనఁ బోయి కనుగొనిరమ్ము.

విదూ.—ఆహా, ప్రపంచమంతయు శోధింపఁ జేయుచుందును. కృష్ణుఁ డెచ్చటనున్నాడో తెలిసికొనివచ్చి చెప్పెదను. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

సుశీ.—కమలా, నా రమాలెచ్చట పోయియుండవచ్చును?

కమల.—దేవీ, నాకుఁదెలియదమ్మా.

సుశీ.—కమలా, సామాటనమ్ము. వేనవేలుగల పగవాల మాటలకోయున నాకంత వంత గలగదుసుమా! కాని.

ఆ. వె॥ నాథుడెంతొదలప నయవర్తనమువాఁడు
స్వచ్ఛమతినిమనసు శాంతమూర్తి
అలతిజనుఁబోలె ననుమానమునఁబోడు
కానిమదినికొంత కలతఁబడును॥

కమల.—ఆయ ననుమాన స్వభావము గలవాఁడుకాడా ?

సుశీ.—ఎవరు? ఆయనా! ఆయన జన్మదేశమునంగలి సహస్రకిరణుండట్టి కిల్బిషంబుల నెల్ల హరించెను సుమా!

కమల.—అరుగో! వచ్చుచున్నారు.

సుశీ.—కృష్ణుండు మరల యుద్యోగంబునందుంచ బహువిధకాయనను నే వగిలిపెట్టను.

(పుళిందుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

సుశీ.—నాథా, మీకు స్వస్థముగనున్నదా ?

పుళిం.—ప్రియసఖీ, బాగుగనేయున్నది. (స్వగతము) నటించుచెంతో కష్టముగనున్నది సుశీలా, క్షేమముగనుంటివా?

సుశీల.—ప్రియనాథా, క్షేమము.

పుళిం.—నీచేయినిటు దెమ్మా, నీచేయి బహుచల్లగనున్నది.

సుశీ.—ఈచేయి వృద్ధాప్యమును గాని దుఃఖమును గాని యింక నెరుంగదే, స్వామీ!

పుళిం.—ఈచేయి నీహృదయముయొక్క చల్లదనమును ఔదార్యమును, దెలియజేయుచున్నది. వేడిమియు చల్లదనమునుఁగూడ నున్నవి. తపంబు, జపంబు, నియమంబు, ఉపవాసంబు, జాగరంబునీచేయి నీకుబోధించుచున్నది. ధర్మంబును ధిక్కరించుచె మనుభూతమింం దప్పు డప్పు డాశ్రయించుచుండును. మంచిచేయి, ఔదార్యము గలచేయి.

సుశీ.—మీరట్లు నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఆచేయియేగదా నా హృదయమును తమకు సమర్పించినది.

పుళిం.—మిక్కిలి ఔదార్యము గలచేయి. పూర్వకాలమందు హృదయపూర్వకంబుగ పాణిగ్రహణంబులయ్యెడివి. నేడు కేవల పాణిగ్రహణంబులే గాని హృదయంబుల కిందేమియు సంబంధము లేదు.

సుశీల.—మీ మాటలు నా కర్థమగుటలేదు. గండీ, మీ వాగ్దానము మాటేమిచేసినారు?

పుళిం.—ఏవాగ్దానము ప్రియా?

సుశీ.—మీతోఁబోయి మాట్లాడవలసినదని నేనుకృష్ణునకు కబురు పంపించితిని.

పుళిం.—నాకు జలుబుచేసి శిరోభారముగనున్నది. నీ రుమాలొకసారి యిటు తెమ్ము.

సుశీ—ఇదుగో! తీసికొనుఁడు.

పుళిం.—ఇదికాదు, నేను పూర్వమొకసారి నీకిచ్చినది.

సుశీ.—అదా? ఇక్కడలేదు.

పుళిం.—లేదా?

సుశీ,—లేదు. నిజముగ లేదు స్వామీ!

పుళిం.—హా! గొప్పదురదృష్టము! ఆ రుమాలు నొక ఐగుప్తదేశ వాసురాలు మాతల్లి కిచ్చినది. ఆమె గొప్ప మంత్రవేత్త. జనులయొక్క మనోభావములను గ్రహింపగలిగిన దివ్యదృష్టి యామెకుఁగలదు. ఆమె మాతల్లికిచ్చినపుడు ఆరుమాలును దగ్గర నుంచుకొనినయెడల నామె నాతండ్రికి ప్రేమపదమై యాయనను వశపర్చుకొనునట్లు చేయఁగలదని చెప్పెను. అమె దానిని పోగొట్టుకొనినను లేక మరియెవరికైన నిచ్చినను నాతండ్రియామె నసహ్యించుకొనుచు చంచలమనస్కుఁడయ్యెడివాడు. ఆమె చనిపోవునపుడు దానిని నాకిచ్చి నేను పత్నీసహితుఁడనైనపుడు నాభార్య కిమ్మని బోధించెను. నేనట్లనే చేసితిని. కావున నద్దాని నీ కనుపాపవలె భద్రంబుగఁ గాపాడుము. పోగొట్టినఁ గాని పరులకిచ్చినఁ గాని అనుపమానమైన యధోగతి ప్రాపించును.

సుశీ.—నిజముగ నట్లు సంభవమేనా?

పుళిం.—నిజము నిజము!

చ ॥ పదపడి దానితంతువులు పావనమైనవి, మంత్రపూత మా
పదిలపు నేత, భూతలము భానునిచుట్టి చనంగ నెన్నియో
పదిపది వత్సరంబులను బాగుగఁజూచిన మంత్రకర్త నె
మ్మది వివశంబు నొంద కడుమంజుల చిత్రమునల్లె పట్టునం
బొదివిన పుర్వులున్ మడివి, పుణ్యజలంబుల మున్గియారె సం
పదలకు నెల్ల కేతనము భాసురదివ్యప్రభావ వాసమున్॥

సుశీల.— నిశ్చయముగ నిదినిజమేనా ?

పుళిం.—ముమ్మాటికిని నిజము. కావున జాగ్రతగ దాని వెదుకుము.

సుశీ.—అటులైన నయ్యో! దైవమట్టి దాసిని నాకెందుకిచ్చె!

పుళిం.—ఏమి! ఎందుచేత?

సుశీ.—ఏలమీరింత భీకరముగ మాట్లాడుచున్నారు?

పుళిం.—పోయినదాయేమి? పోయినదీ! ఏమిచెప్పుచున్నావు? కనుపడలేదా?

సుశీ.—దైవము గాపాడుగాక! దైవము రక్షించుగాక!

పుళిం.—ఏమైనది చెప్పుము.

సుశీ.—పోలేదుకాని పోయిననేమి?

పుళిం.—ఏలాగు పోయినది?

సుశీ.—నేను పోలేదని చెప్పుచున్నాను.

పుళిం.—అటులైన తీసికొనిరమ్ము. నన్ను జూడనిమ్ము.

సుశీ.—ఏమి? తీసికొనిరాగలనుకాని యిప్పుడు తీసుకొనిరాను. నా విన్నపము నావల ద్రోసివేయుట కీ పన్నుగడ యని నాకు తెలియును. కృష్ణుని మరల నుద్యోగమున ప్రవేశ పెట్టు మెప్పుడు? నా ప్రార్థన విని సెలవిండు.

పుళి.—రుమాలు పోయి తీసికొనిరమ్ము. నా హృదయము తల్లడ పడుచున్నది.

సుశీల.—చాలు చాలు! అట్టి సమర్థుడు మరి మీకు కెక్కడను దొరకడు.

పుళిం.—రుమాలు!

సుశీల.—నామనవి వినుడు. కృష్ణుని సంగతిం జెప్పుడు.

పుళి.—ఆ రుమాలు!

సుశీ.—మీ ప్రేమయందే తనయదృష్టమునుం జూచుకొని మీ యాపదలందు భాగము పంచుకొనువాడు.

పుళిం.—రుమాలు!

సుశీ.—నిజముగా మీదే తప్పు.

పుళిం.—పో, పొమ్ము. (అని వెడలి పోవుచున్నాడు)

కమల.—ఈ తండనుమాన మనస్కుడు కాడందురా?

సుశీల.—నే నిదివరకెన్నడు నిట్టిదిచూచియుండలేదు. తప్పక యా రుమాలునందు మహాత్మ్య మేమోకలదు, పోయినందుకు నాకు కడు దుఃఖముగ నున్నది.

కమల.—తే.గీ.॥ ఒకటి రెండేండ్లు గాలేదు వికటమయ్యె
మగువలేలిండ్ల యుదరముకు మగలు నుదటి
నాకలి కొలంది మెప్పుచ్చు నంత్ప్రైన
కడుపు నిండిన తేర్పరు గాదె మనల॥

అదుగో! కృష్ణుండును నా నాథుండు నీలాగే వచ్చుచున్నారు.

(కృష్ణుడు ఉగ్రుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

ఉగ్రు.—ఇంకొక మార్గము లేదు. ఆ మెరయే చేయవలెను. అదుగో! ఆనందము! పోయి యామెను గట్టిగఁ బ్రార్థింపుము.

సుశీ.—ఏమి సౌజన్యనిధీ! కృష్ణా, విశేషము లేమి?

కృష్ణ.—దేవీ, నాపూర్వవిజ్ఞాపనము. నే హృదయపూర్వకమైన సుద్యోగధర్మపరత్వముతో గౌరవించు సేనానియొక్క ప్రేమకు నీ సుగుణనికర సాధనంబులచేఁ బాత్రుడనగు నట్లుచేయ నేఁ బ్రార్థించుచున్నాను. నే నాలస్యంబు సహింపఁజాల కున్నాను. నా యపరాధమంత యుక్కుడై నాపూర్వసేవయు, ప్రస్తుతపరితాపంబును, భవిష్యత్ప్రవర్తనమును గూడ దాని బాగుఁ జేయఁ జాలవేని, నా కా వార్తనైన స్పష్టముగఁ దెలిపినమేలని తలఁచెద. అట్లు తెలిసిన నే మనసు తృప్తిఁజేసికొని నా యదృష్టము జూపు మరియొక మార్గముఁ ద్రొక్కుకొందును.

సుశీల.—అకటా! సద్గుణధాముండవగు నో కృష్ణా, నా ప్రార్థన యేమియు పాటిరాకున్నది. నానాథుండు నా నాథుండుగా లేడు. అయన కోపావేశంబున మారినంతవరకు మనోతత్వమందును మారెనేమో నాకు తెలియదు. నీ పక్షమున నే జెప్పఁగలిగినంతయుఁ జెప్పి యాయన యాగ్రహంబునకుఁగూడ గురియైతిని. నీవు కొంతకాల మోపికతో నుండవలెను. నేఁజేయఁగలిగిన దంతయుఁ జేసెదను. నాకొరకు చేయగలిగినదానికంటె నెక్కువఁజేయ సాహసించెదను.

ఉగ్రు.—దేవర వాగ్రహముతో నున్నారా?

కమల.—ఇప్పుడే ఇచ్చటినుండి వెళ్లిరి. ఆశ్చర్యముగ విహ్వలమానసులై వెడలిరి.

ఉగ్రు.—అయ నాగ్రహమును పొందగలరా?

తే. గీ॥ ఇరుగెడల ఫిరంగులుదాకి యితనిసేన
నెగురఁగొట్టంగ నావంతబిగువుచెడక
ఘాతమట్టులఁ బెనగి యద్భుతినొకండె
శత్రువీరుల నేఁజూడ చంపెనితడు॥

అట్టివాడాగ్రహంబునొందెనా ! ఏదోగొప్పకారణముండును. నేపోయి కలిసి కొనెదను. ఆతఁడు కోపమునొందినయెడల నేమోసంభవించియుండును.

సుశీ.—అట్లుచేయుము. నాప్రార్థనకూడ నతఁడు (ఉగ్రుడుపోవుచున్నాడు) తప్పక రాష్ట్రసంబంధమైన కారణమని తోఁచెడిని. వినీసుమండిగోరా లేక యిక్కడనే యేదో కుట్రనో తెలియవచ్చియుండును. ఆయన నిర్మలమైన మనస్సున కేదియో కలతగలిగి యుండవచ్చును. అట్టి సందర్భములలో మనుజుల మనస్సుల వారిదృష్టి యందు గొప్పసంగతులుండినను స్వల్పవిషయంబులందు కలవరపడును. ఔను, అంతే నిజము.

తే. గీ॥ వ్రేలుపోటెత్త వేధించు వింతగతిని
తక్కునంగములునుకూడ దానివలెనె॥

వివాహాదినవర్తనము లెల్ల కాలముండుఁటు యనువుకాదుగదా ! కమలా, నే నాయన నిర్దయను గురించి ఖండించియుంటినిగాని యిప్పుడాయన నధర్మముగ నిందించితినని తలంచెదను.

కమల.—మీరు దలఁచినటుల రాష్ట్రవ్యవహారములే యాయనమనస్సును కలతనొందించెనుగాని మిమ్మునుగూర్చి కాకుండుగాక యనినేను దైవమును ప్రార్థించెదను.

సుశీ.—నేనాయన కాగ్రహ కారణంబైన కార్యంబు నేమియుఁజేసి యుండలేదే !

కమల.—అనుమానమనుజుల కా విచారణక్కరలేదు. కారణమువలన వా రనుమానము నొందరు. వా రనుమాన స్వభావులు గనుక నే యనుమానముగల వారగుదురు. ఆ అనుమానభూతము దానిమీదనే పుట్టి దాని నే తిని దానిమీదనే పెరుగును.

సుశీ.—అట్టి భూతము నా నాధుమనంబు నాశ్రయింపకుండుగాక !

కమ.—దేవీ, తథాస్తు !

సుశీ.—కృష్ణుడా, నేపోయి యాయన నరసెదను. నీ వీచుట్టుప్రక్కలనే యుండుము. వీలయినయెడల నాసాధ్యమైనంతవఱకు నీసంగతిని మనవిచేసెదను.

కృష్ణ.—దేవీ, మీకు సవినయంబుగ మ్రొక్కుచున్నాను.

(సుశీల, కమల పోవుచున్నారు.)

(సీమంతిని ప్రవేశించుచున్నది.)

సీమం.—సఖుడా సుఖముగనున్నావా ?

కృష్ణ.—నీ వేపని మీద నిల్లు వెడలివచ్చితివి? సుందరీ, సీమంతినీ ప్రియసఖీ, విశేషము లేమి ? నీయింటికే వచ్చుచున్నాను.

సీమం.—కృష్ణుడా, నేను నీ బసకే పోవుచుంటిని. ఏమిది? మీరు కనుపడి వారము దినములైనది. వారము పగళ్లు వారము రాత్రులు. నూటఅరువది ఎనిమిది గంటలు ప్రియునెడబాసిన గంటలు! ఘడియారమునందుకంటె దీర్ఘములై యుండునుగదా! లెక్కచూడ వశమా?

కృష్ణు.—సీమంతినీ, క్షమింపుము. నేనిప్పుడు భంగమైన విచారమున మున్గియుంటిని. కొంత మనశ్శాంతి కలిగిన పిమ్మట యీయపరాధమునుఁ దీర్చుకొనెదను. సఖీ, (సీమంతినికిచ్చుచు) నాకీరుమాలుమీఁది యల్లికను దీసియిమ్ము.

సీమ.—ఆ! కృష్ణుడా, ఇదెక్కడ నుండి వచ్చినదిసి మరియొక క్రొత్తప్రియురాలిచ్చిన బహుమతిగానోపు. నా దగ్గఱకిన్నాళ్లు రాకఁబోవుటకు కారణము తెలిసినది. ఇంతవరకు వచ్చినదా! మంచిది. మంచిది.

కృష్ణుడు.—ఛీ, ఛీ, నీ దురూహలు చాలింపుము. నాకింకెవరో స్త్రీ యిచ్చినదని నీవన్యాయముగ భ్రమపడుచున్నావు. సీమంతినీ, నాకెవ్వరును దీని నియ్యలేదు. నిజము.

సీమ.—అటులైన నిది యక్కడిది!

కృష్ణు..—ఏవరిదో నాకు తెలియదు. నా గదియందిది పడియున్నది. దీనిమీఁద నున్న యల్లిక యెంతయు శృంగారముగనున్నది. దీనినెవ్వరును మరల నడుగక పూర్వమే ఆ అల్లికను దెలిసికొనిన నెంతయు బాగుండును. త్వరితముగఁ దీసిపెట్టుము. కొంతకాలము నన్ను విడిచి పొమ్ము.

సీమం.—ఎందుకు విడిచిపెట్టిపోవలెను?

కృష్ణు.—నేనిక్కడ సేనాని కొరకు వేచియున్నాను. నేనిట్లు స్త్రీసమేతుండనై యుండ నాయన చూచుటంత గౌరవముగా నేనెంచుకొనను. నాకోరికయుఁగాదు.

సీమం.—నాకొక్క సంగతిఁ జెప్పినఁ బోయెదను. నేటిరాత్రి తమరుదయచేసెదరేమో తెలియఁ జేయఁగోరుచున్నాను.

కృష్ణు.—నేనిక్కడ వేచియుండవలెను. తరువాత త్వరలోనే వచ్చికలిసికొనెదను.

సీమంతిని.—మంచిది. నేను స్థితిగతుల ననుసరించి నడువవలెను.

చతుర్థాంకము.

రంగము I. భవనము నెదుట.

పుళిందుడును, ఉగ్రుడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఉగ్రు.—మీ రట్లు దలంచెదరా ?

పుళిం.—ఉగ్రా, అట్లనే తలంచెదను.

ఉగ్రు.—ఏమి? రహస్యముగ ముద్దుఁబెట్టుకొనుట యా !

పుళిం.—అధికారములేని ముద్దు.

ఉగ్రు.—నేను నా భార్యకొక రుమాలిచ్చిన,—

పుళిం.—ఇచ్చిన ?

ఉగ్రు.—ఏమీ? అది ఆమెదే యగును. ఆమెదేగాన ఆమె మరయెవ్వరికైన నియ్య వచ్చును.

పుళిం.—ఆమె తన మానమునకుఁగూడ నధికారిగాన దానినికూడ బోగొట్టుకొన వచ్చునా ?

ఉగ్రు.—ఆమె మానము కంటికి గన్పించునదికాదు. లోకములో ననేకమంది లేని వారి కది యున్నట్లు గాన్పించును. కాని రుమాలు విషయములో,—

పుళిం.—ఓ దైవమా! నేను దాని మరచిపోయిన సంతోషించెదను.

తే. గీ॥ మృత్యు గృహముపై తీతువ మ్రోగినట్లు
నా స్మరణ కదివచ్చువినాశమునకు ॥

వాని చేతికి నా రుమాలు వచ్చినది !

ఉగ్రు.—ఆ! అంతటితో నేమైనది ?

పుళిం.—ఇంకేమి గలదు ?

ఉగ్రు.—అతఁడు మీ కపరాధ మొనర్చుచుండఁగ నే చూచితిననిగాని లేక దానిఁగూర్చి చెప్పుచుండఁగ నే వింటిననిగాని చెప్పిన నేమగును? కొందరు తుచ్ఛులు తమగంపు తనములనుఁ గూర్చి ప్రతాపములు గొట్టుచుందురుగదా!

పుళిం.—అతడేమైన నట్లు చెప్పెనా యేమి ?

ఉగ్రు.—మహాప్రభూ, చెప్పెనుగాని ఇప్పుడు ప్రమాణముమీద లేదనిచెప్పుటకు మించి యేమియుచెప్పలేదు.

పుళిం.—అతడేమి చెప్పెను ?

ఉగ్ర.—అతిడంతయు చెప్పెను, చేసినదెంతవఱకో నాకు తెలియదు.

పుళిం.—ఏమి ! ఏమి !

రుమాలు,—ఒప్పుదల,—రుమాలు,—ఒప్పుకొనిన తరువాత పడినకష్టమునకు శిరచ్ఛేదము; మొదట శిరచ్ఛేదము తరువాత ఒప్పుకొనుట :—నాయొడలు కంపమెత్తుచున్నది. తగిన కారణముండక నాహృదయ మిట్లావేశమునొందదు. మాటలా నన్నిట్లు చలింపజేయుచున్నవి? ఛీ! పాపిష్టి చెవులు ముక్కులు కండ్లు.—సంభవమేనా? ఒప్పుదల—రుమాలు! ఓపిశాచమా !

(అని మూర్ఛపోవుచున్నాడు.)

ఉగ్ర.—హా! హా!

తే. గీ॥ విషమ! తలకెక్కు మద్దిరయే విధము, బాగు !
పుడమి యవివేకు లీరీతి బొందవడరె ?
శుద్ధచరితలు విమల విశుద్ధ మతులు
పాపమెఱుగ కపయశస్సు పాలుఁగారె ?

దేవా, మహాప్రభో ! లెమ్ము లెమ్ము.

(కృష్ణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ఏమి, కృష్ణా, యిట్లు వచ్చుచున్నావు ?

కృష్ణ.—ఇది యేమి ?

ఉగ్ర.—సేనాని మూర్ఛవచ్చి పడిపోయెను. ఇదిరెండవసారి. నిన్ననొకసారి వచ్చినది.

కృష్ణ.—కణతలదగ్గిర గట్టిగ రాయుము.

ఉగ్ర.—కాదుండు. ఈరోగము క్రమముగ సద్దుకొనవలెను. మనము తొందర కలుగఁజేసినయెడల, నోటనురుగులు గ్రక్కి పిచ్చికేకలువేసి మరింత యెక్కువ బాధపడును. నీవు కొంచెము దూరముగఁ దొలగుము. ఆయనకుస్మారకమువచ్చును. ఆయన వెడలిపోయిన తరువాత నీతో కొన్ని ముఖ్యాంశములనుగూర్చి మాట్లాడవలసియున్నది. (కృష్ణుఁడు వెడలిపోవుచున్నాడు.)

సేనానీ, ఎట్లులున్నది ? మీతలకేమైన దెబ్బతగిలినదా ?

పుళిం. —ఓరీ, నన్నాక్షేపించుచున్నావా ?

ఉగ్ర.—మిము నాక్షేపణా ! దైవమాన ! లేదు లేదు. మీయదృష్టమును పౌరుషముతో సహించుకొనవలెనని నా కోరిక.

పుళిం.—కొమ్ములున్న పురుషుడు మనిషియా పశువా ?

ఉగ్ర.—అట్లైన ప్రపంచములో మీవంటి పశువులెంతమంది లేరు ?

పుళిం.—అతడంతయు నొప్పుకొనెనా ?

ఉగ్ర.—అయ్యా, పౌరుషమువీడి మీరిట్లు వర్తింపకుడు.

ఉ॥ మీసము గడ్డముం గల్గి మీవలెకాడి ధరించు నెల్లరున్
మీసరి లాగుచుందురని మీరుదలంపుడు స్వాంతమందు సం
తోస మనన్య మబ్బుగము ! తొయ్యలి సౌఖ్యమటంచు మెచ్చు మన్
మోసమెరుంగలేక కడుమోదము నొందుచు తుచ్ఛ తల్పముల్
డాసి చరించుచున్ మిగుల ధన్యులమంచును విర్రవీగు నా
వీసముసిగ్గులేని యవివేకు లనేకులఁ జూచుచుండరే ? ॥

మీ యదృష్టము వలన నట్టివారికంటె మీరు మంచిస్థితియందున్నారు. ఏలనన, మీయొక్క యదార్థస్థితిని దెలిసికొని అట్టి దుర్భ్రమ పాలుఁ గాక యుంటిరి.

ఉ॥ దయ్యపువెక్కిరింత పగదానవు హేళన లోకహాస్యమున్
నెయ్యపు పత్నియంచు గమనించి సుఖించుట గాదె జారిణిన్॥

కావున మన మేదోయొక నిశ్చయము చేసికొనినందు వలన మనకంత విచార ముండ నేరదు.

పుళిం.—నీవు చెప్పినది లెస్సగనున్నది. నిశ్చయము.

ఉగ్రా.—మీరు కొంచెము దూరముగా నిలిచియుండుడు. శాంతము నవలంబించి యుండుడు. మీరిచ్చట,మీవంటివారికి తగని దుఃఖముతో మున్గియుండగ, కృష్ణుండు వచ్చియున్నాడు. మీ యావేశమున కేదియో కారణమును చెప్పివేసి అతని నవ తలకుఁ బంపివేసితిని. మరల నాతోడవచ్చి మాట్లాడవలసినదని చెప్పితిని. అత డందులకియ్యకొనెను. మీ రీ చాటున దాగియుండి అతని ముఖమునందుఁ గనుపడు పరిహాసములను తిరస్కారములను మీరు కనిపెట్టుడు. అతనిచే నాకథ నంతను మీయెదుట మరల చెప్పించెదను. ఎప్పుడు, ఏలాగు, ఎంతకాలము క్రింద మీ భార్య నాతఁడు కలిసికొనెనో మరల నెప్పుడు కలిసికొనఁగలఁడో చెప్పించె దను. అతని యభినయముల నన్నియు మీరు కనిపెట్టుచుండుడు. మీరు బహు శాంతులై యుండవలెను. లేనియెడల కార్యభంగమగును.

పుళిం.—ఉగ్రా, నాశాంతమునం దతి చమత్కారముగ నుందు. అయినే విను, రక్త కలితము !

ఉగ్ర.—మేలు మేలు! అయినే ప్రతిజ్ఞానికిని సమయ మున్నది. కొంచెము దూరముగ నుండుడు.

(పుళిందుడు పోవుచున్నాడు.)

నేనిప్పుడు కృష్ణునితో సీమంతినిఁగూర్చి ప్రశంసించెదను. అతఁడు దానిని గూర్చి వినినతోడనే సంతోషము నాపుకొనలేడు. అదుగో, అతఁడు వచ్చుచున్నాడు. అతఁడు సంతోషపడిన కొలదిని పుళిందుడు విషాదపడును. అతని పిచ్చియనుమానము కృష్ణుని యభినయముల నన్నిటిని వేరుపథముగఁ దలంచును.

(కృష్ణుఁడు మగల ప్రవేశించుచున్నాడు.)

యువసేనానీ, కుశలమా ?

కృష్ణ.—నీవు పిలుచుచున్న బిరుదు లేనిచే మరింత విచార ము గలుగుచున్నది.

ఉగ్ర.—సుశీలను వదలిపెట్టవద్దు. ఆమె వలననే నీ కార్యము సుష్టుపడఁగలదు(మెల్లగా) ఈ కార్యము సీమంతిని చేతిలోనున్న నెంత సులభముగ గట్టెక్కెడిది!

కృష్ణ.—అయ్యో! పాపము పిచ్చిది.

పుళిం.—(స్వగతము) అప్పుడే ఎట్లు నవ్వుచున్నాడో!

ఉగ్ర.—ఏ స్త్రీయు పురుషునట్లు ప్రేమించియుండగా నే చూడలేదు.

కృష్ణ.—పాపము వెర్రిది! నిజముగ నన్ను బాగుగ ప్రేమించునని దలంచెదను.

పుళిం.—(స్వ) అదుగో! కొంచెములేదని చెప్పుచు నవ్వుచున్నాడు.

ఉగ్ర.—కృష్ణా, వినుచున్నావా ?

పుళిం.—(స్వ) మరలఁ జెప్పుమని యడుగుచున్నాడు. బాగుగఁ జెప్పితివి. బాగుగఁ జెప్పితివి.

ఉగ్ర.—నీ వామెను వివాహము చేసికొందువని చెప్పుచున్నారు. నిజమేనా?

కృష్ణ.—హాహా! హా!

పుళిం.—(స్వ) అటులనే చెప్పించు.

కృష్ణ.—నే నామెను వివాహమా! నా బుద్ధికి కొంచెము గౌరవమిమ్ము. అంత అన్యాయముగ మారిపోలేదు. హా! హా! హా!

పుళిం.—(స్వ) అలాగే! అలాగే అలాగే! గెలిచిన వారాలాగే సంతోషించెదరు.

ఉగ్ర.—నీ వామెను వివాహమును జేసికొందువని వాడుక పడినది.

కృష్ణ.—నాప్రార్థన మన్నించి నిజముఁజెప్పుము.

ఉగ్ర.—లేనియెడల నన్ను దుష్టాత్ముఁడని పిలువుము.

పుళిం.—(స్వ) నన్ను తీసి పారవేసితివా ? మంచిది.

కృష్ణ.—అది ఆ పిచ్చిది వేసిన వాఁడుక కోని మరియొకటికాదు. ఆమెకు నాయెడఁగల ప్రేమచే నట్లు మనస్సులోఁ దలంచి యుండవచ్చునుగాని నేను వాగ్దానముచేసి యుండలేదు.

పుళిం.—(స్వ) ఉగ్రుఁడు నాకు సైగఁజేయుచున్నాఁడు ఇప్పుడు. కథఁజెప్ప బ్రారంభించుచున్నాఁడు.

కృష్ణ.—ఆమె యిప్పుడిక్కడకే వచ్చినది. ప్రతిచోటను నావెంటబడి వచ్చుచుండును. సముద్రతీరమున నేను కొందఱు వినీసువాసులతో మాట్లాడుచుండఁగ నీకొంటె యచ్చటకు వచ్చి నామెడ పట్టుకొని నన్నాలింగనము చేసికొన్నది.

పుళిం.—(స్వ) ఓ ప్రియకృష్ణా! ఓ ప్రియకృష్ణా!యని కాబోలు. ఆ అభినయమట్లు దెలియఁజేయుచున్నది.

కృష్ణ.—నా మెడపట్టుకొని వ్రేలాడి హర్షాశ్రువులొలుక నేడ్చినది. హా! హా! హా!

పుళిం.—(స్వ) ఇప్పుడు తనను నా గదిలోని కట్లుతీసికొనిపోయినదో చెప్పును కాబోలు. ఆ! దుష్టాత్మా! నీతలకనుపడు చున్నదిగాని, తలఁగొట్టి తినిపించుటకు కుక్కలునక్కలు గానరాకున్నవిరా!

కృష్ణ.—మంచిది, ఇక నామె సహవాసమును విడిచివేయవలెను.

ఉగ్ర.—అదుగో! చూడు మిటు వచ్చుచున్నది.

(సీమంతినిప్రవేశించుచున్నది)

కృష్ణ.—నా వెంట నంటి వేధించు చుంటివేమి ?

సీమ.—దయ్యములు పిశాచములు నీవెంటఁబడి వేధించు గాక ! నీ విప్పుడిచ్చిన రుమాలుయొక్క యర్థమేమి ? తీసికొనుటకే నెంత తెలివితక్కువ దానను ! నేనాయల్లికనుఁ దీయవలెనా ? ఎక్కడి నుండి వచ్చెనో తెలియక నీ గదిలోనున్నదనుటకు నమ్మ దగిన వస్తువే యిది ! ఇదెవరో ప్రియురా లిచ్చినదై యుండి తీరవలెను. నే నీయల్లికను దీయవలెనా ? నీ కెవరిచ్చిరో వారి నే దీయుమని యడుగుము. నే నీ పనిని చేయను.

కృష్ణ.—సీమంతినీ, ప్రియసఖి సీమంతినీ, ఏమిది! ఏమిది!

పుళిం.—(స్వ) సత్యము సత్యము. ఆరుమాలు నాదియే.

సీమం.—ఈ రాత్రి భోజనమునకు వచ్చిన రావచ్చును. లేనియెడల మీ యిష్టమైనపుడు రావచ్చును. (పోవుచున్నది.

ఉగ్ర.—వెంట నంటి పొమ్ము.

కృష్ణ.—నిజముగా వెళ్లవలెను. లేనియెడల వీథినిఁ బడి యల్లరి చేయుదును.

ఉగ్ర.—నీ వచ్చుట సాయంకాలము భోజనము చేసెదవా ?

కృష్ణ.—చేయ నుద్దేశించితిని.

ఉగ్ర.—మంచిది. నేను నిన్ను మరలఁ గలసికొందును. నీతో కొంత మాట్లాడవలసి యున్నది.

కృష్ణ.—తప్పక రమ్మని ప్రార్థించెదను.

ఉగ్ర.—పొమ్మువచ్చెదను. (కృష్ణుడు పోవుచున్నాడు.

పుళిం.—(ముందుకువచ్చి) ఉగ్రా, వీనినెట్లు సంహరించవలెను ?

ఉగ్ర.—తన పాపకార్యమునుఁగూర్చి ఎట్లునవ్వెనో చూచితిరా ?

పుళిం.—ఓ ఉగ్రా !

ఉగ్ర.—మీ రా రుమాలును చూచితిరా ?

పుళిం.—నాదేనా ?

ఉగ్ర.—సందేహమేమి ? మీదే! మీభార్యనుగూర్చి ఎంతలక్ష్యముగ మాట్లాడెనో వింటిరా ! దాని నామె యతనికిచ్చెను. అతఁడు దాని తనసటుకత్తెకిచ్చెను.

పుళిం.—ఆ! వానిని రోజుకొక్క ముక్క క్రిందకోసి పదేండ్లుచంపినను నా కసితీరదు హా! రూపవతి! సుందరవతి ! లావణ్యవతి !

ఉగ్ర.—ఇఁకనీరు దానినంతయు మరచిపోవలెను.

పుళిం.—ఔనౌను. ఆమె నేడురాత్రిచచ్చి కుళ్లి నాశనముగుగాక !ఇక బ్రతుకదు. నేఁడు నాగుండె రాయియైనది. కొట్టుకొనిన చేయినొచ్చుచున్నది. హా! ప్రపంచ మందెఁకనట్టి సతియుండఁబోదు! చక్రవర్తి పజ్జనలంకరించి యతని నాజ్ఞాపింప తగినది.

ఉగ్ర.—మీరాత్రోవ నిఁక త్రొక్కఁగూడదు.

పుళిం.—చంపివేసెదను. ఆమె యెట్టిదైయుండెనో చెప్పితిని. సూదులతో నెట్టి యల్లిక ల్లును. గానకళయందెంత నిపుణురాలు! హా! భల్లూకంబునైన సాధించు గాంధ ర్వవిద్యానురణురాలు ! ఏమిశక్తి చాతుర్యములు !

ఉగ్ర.—అందువలననే మరింత యసహ్యాకరమైనది

పుళిం.—ఔను, వేయి రెట్లసహ్యాము! వేయి రెట్లసహ్యాము! అటుపైన నెంత సౌజన్య మెంత వినయము!

ఉగ్ర.—ఆ. అతివినయము.

పుళిం.—నిశ్చయము నిశ్చయము. ఉగ్రా, ఆ కరుణ! ఆజాలి! హా! ఉగ్రా!

ఉగ్ర.—ఆమె పాపకర్మములు మీకంత మనఃరముగనున్న యెడల మీ రామె యపరాధమున కనుజ్ఞనిండు. ఏమన, మీకే కష్టము లేకున్న యెడల మరియెవరికిఁ గలదు?

పుళిం.—లేదా? ముక్కలు ముక్కలుగా నరకివేసెదను. నన్నా మోసము చేయుట!

ఉగ్ర.—హేయము.

పుళిం.—నా యుద్యోగస్థునితోనా!

ఉగ్ర.—మఱింత హేయము.

పుళిం.—ఉగ్రా, నాకు కొంచెము విషము తెచ్చియిమ్ము. ఈ రాత్రి నే నామెతో చర్చింపను. ఆమె సౌందర్యము నా మనస్సు కరంచివేయును. ఈరాత్రి ఉగ్రా!

ఉగ్ర.—విషమువద్దు. ఆమె పాపముచేసిన పాన్పునందే యామె నురిదీయుము.

పుళిం.—మంచిది, మంచిది. ఆశిక్షయొక్క ధర్మ మెంతయును యుక్తముగనున్నది. మంచిది.

ఉగ్ర.—ఇక కృష్ణునికి నే తలవరి నయ్యెద. ఈయర్ధ రాత్రమున కంతయును వినెదరు.

పుళిం.—బహు బాగున్నది.

(భేరి వినవచ్చుచున్నది.)

ఆభేరి యెవ్వరిది?

ఉగ్ర.—వినీసునుండి యెవరో వచ్చియుండవచ్చును. రాజువద్దనుండి రఘుపతి వచ్చియున్నాడు. అదుగో! మీభార్యయతనిఁ జూడఁ బోవుచున్నది.

(రఘుపతియు సుశీలయు సేవకులును ప్రవేశించుచున్నారు)

రఘు.—సేనానీ, నీకు జయము జయము.

పుళిం.—అయ్యా, నమస్కారములు.

రఘు.—రాజును సభ్యులును మి మ్మాశీర్వదింపుచున్నారు.

(ఒక లేఖను పుళిందునికిచ్చుచున్నాడు.)

సుశీల.—సోదరవర్యా, రఘుపతీ వినీసునందు విశేషములేమి?

ఉగ్ర.—ఆర్యా, మిమ్మును జూచుటకు నా కెంతయు నానందముగనున్నది. అయ్యా, మీకు స్వాగతము.

రఘు.—అయ్యా వందనములు. యువసేనాని కృష్ణునకుఁ గుశలమేనా?

ఉగ్ర.—అయ్యా, జీవించియున్నాడు.

సుశీ.—సోదరా, నానాథునకును అతనికిని కొంచెము మనస్పర్థ సంభవించినది. మీరు వారిని సంధిఁజేసెదరని నమ్ముచున్నాను.

పుళిం.—నీవు నిశ్చయమేనా?

సుశీ.—నాథా!

పుళిం.—(లేఖను చదువును) "ఇది మీరు తప్పకఁ జేయుదురని నమ్ముచు నిట్లు"

రఘు.—ఆయన పలుకలేదు. లేఖను చదువుచున్నారు. సేనానికిని కృష్ణునకును విరోధము గల్గెనా?

సుశీ.—బహు విషాదకరమైన వైషమ్యము. కృష్ణుని యెడల ప్రేమ కే నెంతైన వగచుచున్నాను.

పుళిం.—అగ్ని, గంధకము!

సుశీల.—నాథా!

పుళిం.—నీవు వివేకమున్నదా?

సుశీల.—ఏమి! ఆయనకు కోపముగ నున్నదా యేమి?

రఘుపతి.—అయియుండవచ్చును. ఆయుత్తర మాయన మనస్సును కలఁచి యుండవచ్చును. కృష్ణునకు సైన్యాధిపత్యమిచ్చి యాయన నింటికి మరలుడని వారాజ్ఞాపించియున్నారు.

సుశీల.—నామాట నమ్ముడు. నాకు సంతోషముగనున్నది.

పుళిం.—నిజముగా!

సుశీ.—నాథా!

పుళిం.—నీపిచ్చిఁజూడ నాకును సంతోషముగనున్నది.

సుశీ.—ప్రియసఖా! ఎటులా?

పుళిం.—ఓపిశాచీ (అనికొట్టుచున్నాడు.)

సుశీల.—నేనీయాదరణ కర్హురాలను కాను. (ఏడ్చుచున్నది.

రఘు.—సేనానీ, నేనీసంగతిని చూచితినని ప్రమాణము చేసినను వినీసునందు నమ్మరు. మీరు చేసినపని బాగుగనుండలేదు. ఆమె యేడ్చుచున్నది. పోయి యోదార్పుము.

పుళిం.—ఓ దయ్యమా, ఓపిశాచమా!

తే. గీ॥ పొలతి కన్నీరు భూమిపై బొదుగఁ బడిన
నామె రాల్చెడు ప్రతి బిందు వవని మీద
మొసలి యగునది తథ్యంబు మోసమద్ది
ఛీ! వెడలిపొమ్ము సముఖమ్ము చెంతనుండి. ॥

సుశీ.—నే నిచ్చటనుండి మీ మనస్సు నొప్పింప నొల్ల (అనిపోవుచున్నది)

రఘుపతి.—నిక్కముగ నెంత వినయవిధేయతలు గలది! మరల బిలువుమని నేను మిమ్ము ప్రార్థించెదను.

పుళిం.—ఓ యువతీ!

సుశీ.—ప్రాణనాథా!

పుళిం.—అయ్యా మీ కామెతో నేమి పనియున్నది?

రఘు.—ఎవరకి నాకా!

పుళిం.—ఔను. ఆమెను తిరిగి రప్పింపమని మీరుకోరినారుగదా! ఆమె తిరుగఁ గలదు. ఇంకను తిరుగఁగలదు. దిమ్మ తిరుగునట్లు తిరుగఁగలదు. ఏడువగలదు. ఇంక నేడువఁగలదు. విధేయురాలు! విధేయురాలు! అతి విధేయురాలు! ఆహా! ఎంత చక్కని వేషము! ఏమి నటన! నన్ను దేశమునకు తిరిగిరమ్మని యాజ్ఞాపించినారు.—పో వెడలిపొమ్ము. నే నిప్పుడే నీ కొరకు కబురుపంపెదను.—అయ్యా, నే నాజ్ఞను శిరసావహించెదను. వినీసునకు వచ్చెదను.—ఛీ! లేచిపొమ్ము—(సుశీల పోవుచున్నది) కృష్ణుఁడు నా యుద్యోగమును స్వీకరించువాఁడు. మఱియు నీ రాత్రి మన మిద్దఱమును మా యింటి యందు భోజనము చేయుదము. మీకు సైప్రసులో స్వాగతము—కుక్కలు అడవిజంతువులు!

(పుళిందుడు పోవుచున్నాడు.)

రఘు. ఉ॥ శాంతుడు దాంతుడంచు సభ చాలఁ బ్రశంస యొనర్చు మూరు డీ
స్వాంతమువాడె? మది చంచల మొందఁగఁ జేయ లేదు ర
వ్వంతయటంచుబల్కరె? సెబాసితఁడా! ధృష సౌహృదంబు దు
ర్దాంతప్రమాద ఘూతమును దాకినఁగుంతితు జేయదందురే! ॥

ఉగ్ర.—ఇతఁడు మిక్కిలి మారి పోయెను.

రఘు.—ఆయన బుద్ధి సరిగా నున్నదా? లేక మతి దప్పినదా?

ఉగ్ర.—ఉన్నదేమో యున్నాడు. నేను మాత్రము ఖండించి చెప్పఁజాలను. అతడుండ వలసి నట్లుండకఁ బోయినయెడల నట్లుండ వలెనని నేను దైవమును ప్రార్థించెదను.

రఘు.—ఏమిటి! భార్యను పదిమందిలో కొట్టుటా!

ఉగ్ర.—నిజముగ నది బాగుండలేదుగాని కార్యమంత కంటె చెడ కుండిన యెడల మేలే.

రఘు.—అతండు సాంఘూలుగ నిట్లుండువాండా? లేక నేడువచ్చిన లేఖ క్రోధ కారణమైనదా?

ఉగ్ర.—అయ్యా! నేను జూచినదియు, విన్నదియు చెప్పుట ధర్మము కాదు. మీరు చూచిన యెడల ఆయన బుద్ధులు మీకే తేట పడంగలవు. నే నా యాస పడు కొందుసుపై ఆయన వెంటం బోయి పరికగం గనిపెట్టి యుండుదు.

రఘు.—నేను నిక్కముగ నతనిని గూర్చి మోసపోయితిని.

రంగము II భవనములో నొకగది.

(పుళిందుడును ~~సుశీల~~ కమలయు ప్రవేశించుచున్నారు)

పుళిం.—నీ వేమియుం జూచి యుండలేదా?

కమల.—నే నెప్పుడు విన లేదు. అనుమానమైన పడలేదు.

పుళిం.—ఔను. కృష్ణుడును ఆమెయు నుండగ నీ వెప్పుడైనం జూచితివా?

కమల.—చూచితిని గాని యందేమి యుపద్రవ మున్నది? వారు మాట్లాడిన ప్రతి ముక్కయు నే విని యుంటిని.

పుళిం.—వా రెప్పుడును రహస్యముగ మాట్లాడలేదా?

కమల.—మహాప్రభూ! ఎప్పుడును లేదు.

పుళిం.—నిన్నెప్పు డివతలకవతలకుం బంపలేదా?

కమల.—లేదు.

పుళిం.—విసనకఱ్ఱ, రుమాలు, బట్ట, యేమైన తేవలసినదని పంపలేదా?

కమల.—ఎప్పుడును బంపలేదు.

పుళిం.—ఆశ్చర్యముగ నున్నది!

కమల.—ఉ॥ ప్రాణము నైననొడ్డెదను పావనియాసతి, వేరు సేయ కే
ఓని దురాత్ముడప్పగిది హీనవిచారము బోధంజేసినన్
దానిమనంబుం జేర్పకము దగ్ధుడుం గావు తనాఖలుండు! మీ
మానిని దుష్టయైననిక మానవుడెవ్వండుం జెప్పంజాలు నా
మానిని సచ్చరిత్రయని మానినులందరు దోసపుంజముల్ ॥

పుళిం.—ఆమెనిటు రమ్మని పిలచుకొనిరమ్ము. (కమలపోవుచున్నది) చాలినంతఁజెప్పినది. ఇది దూతిక. ఇఁక నింతకంటె చెప్పదు. అదుగో! ఆ కపటజారిణి వచ్చుచున్నది. దుష్టరహస్యములపెట్టె! ఇంకను మ్రొక్కి ప్రార్థనలఁగూడఁ జేయును.

(కమలయు సుశీలయు ప్రవేశించుచున్నారు.)

సుశీ.—నాథా, ఏమిసెలవు ?

పుళిం.—సఖీ, ఇటురమ్ము.

సుశీ.—తమయభీష్టమేమి ?

పుళిం.—ఏమీ? నీకండ్లనుఁ జూడనిమ్ము. నాముఖమునకేసి చూడుము.

సుశీ.—ఈ భయంకరమగు కోరికేమి ?

పుళిం.—(కమలతో) ఓజవ్వనీ, నీయుద్యోగమునుఁ జేయుము. ఎవ్వరైన వచ్చినయెడల దగ్గిగాని తుమ్మిగాని తెలియఁజేయుము. పొమ్ము, నీమాయాలు మంత్రాంగము కానిమ్ము.

సుశీ.—మీ మాటల కర్థంబు తెలియకున్నది. మీ భాషయందు భయంబు జూపట్టుచున్నదిగాని యర్థంబగుటలేదు.

పుళిం.—ఏమి? నీ వెవరు ?

సుశీ.—నాథా, మీప్రియ సఖిని. మీ భార్యను, మీ సహధర్మిణిని.

పుళిం.—రమ్ము, ప్రమాణము చేయుము. నీధర్మవేషమునుఁ జూచి యమదూతలుగూడ దగ్గరరాశంకింతురు. అటులైన నీపాతకంబు ద్విగుణంబగును సుమీ! నీవు ధర్మము తప్పనిదానవని ప్రమాణము చేయుము.

సుశీ.—దైవంబు నిజంబెరుంగు.

పుళిం.—ఆ! దైవమెరుగును నీవు పాపాత్మురాలవని.

సుశీ.—నే నేపాపము చేసితిని? నే నెట్లు పాపాత్మురాలను.?

పుళిం.—హా! సుశీలా! పొమ్ము పొమ్ము.

సుశీ.—హా! దుర్దినమా! ఎలయేడ్చుచున్నారు?

ఉ॥ వీరకులావతంస! మదివేదురు బొందగనేల? మీదు క
న్నీరునకేమికారణమొ? మీరుదలంతురొ ? నాదుతండ్రిచే
కూరెనటంచు నాజ్ఞ యిటుగుందుచు నింటికిజేరనైన నా
భారపుదోషమిప్పుడిది భామిని నాపయిఁద్రోయ ధర్మమా ?
తీరెనునాతఁ తండ్రికినిఁ దీరెనయప్పుడె మీకువానికిన్ ॥

పుళిం.—ఉ॥ గాసిలఁ జేసినన్ను కడగండ్ల సరిత్తు సొనర్ప దైవ మెం
తేసి ప్రణాంబులఁ గుఱఁ దీరని బాముల గ్రుమ్మరించినన్,
జేసిన నన్ను బానిసగఁ జింపిన కోరికలన్ దరిద్ర వా
గ్రాశిని నోటిదాక పవరంబున ముంచిన నేమిచేసినన్
నీసము శాంతి గ్నుమన మనవీధిని నుండదె యాత్మనెక్కుడో॥

కాని హాహా !

ఉ॥ కాలము ప్రేలు సుస్థిరత గాదిలి జారిణి బత్తియంచు నే
కాలముఁ జూప హాస్యమునఁ గ్రాలెను నిశ్చయ విగ్రహంబనై
ఫాలము నెత్తి జాలని విపత్తున నుండెను జన్మమెత్తితిన్
తాళు సనట్టులైన మరి తాళఁగ లేని యవస్థఁ జిక్కితిన్॥

అని గుద్దియున,

ఉ॥ భావమునందు భాగ్యమని బంగరు ప్రేమల దాచి తెచ్చటో
జీవము, లేక నాశమని చేర్చితి నాయువు పట్టు లెచ్చటో
జీవప్రవాహ నిగముల చెమ్మజనించి స్రవించు మందు నా
శావిక నెండె పంకమునఁ దారెను నుల్లపు రంగులయ్యయో!॥

తే. గీ॥ శాంతి ! బింబోష్ఠి ! పంకజ చారునేత్రి !
దేవతలచాన ! వచ్చి యీదిక్కు మాను
భీకరాకార మూర్తియై భీతిఁ గొనము
పాపరూపమున కిదట కాపురంబు!

సుశీ.—ఉదాత్తమతియగు నా స్వామి నన్ను ధర్మంబుఁ దప్పని దానిగఁ దలంతురని నమ్మెదను.

పుళిం.—ఔనాను.

తే. గీ॥ జీర్ణపలలంబు పైగాలి చేరి వీవ
గానె యుదయించు పుర్వుల గతినిఁ దలతు.॥

తే. గీ॥ కనుల పండువ గలుగంగఁ గలయఁ బూచి
ముఖము మొత్తంగ నాసిక మొద్దు వడగ
కమ్మతావుల వెదజల్లు కొమ్మనీవు
పుడమిఁ బుట్టకున్నను శుభంబౌదవు గాదె!॥

సుశీ.—అకటా! నే నే పాపకర్మంబుఁ జేసితిని ?

పుళిం.—ఉ॥ స్వచ్ఛపు పత్రమియ్యది ప్రశస్తపు పుస్తక మిందు బ్రహ్మదా నచ్చు పడంగ వ్రాయఁజనునా? యిటు జారిణి యంచునయ్యగో!

ఉ॥ చేసితి నేమి యేమి యని సిగ్గుదొరంగగనద్దె దీవు నీ
చేసిన దుష్కృతంబులను జెప్పఁగఁ బూనిన కోల్మలట్ల నే
చేసెద నాదుచెక్కులను సిగ్గులు బొగ్గులు గాఁగఁ గాల్చెదన్
గోసము వచ్చు నింకఁ జెడు తొయ్యలి నీ పను లెంచిచూచినన్.॥

ఏమి చేసితివా?

ఉ॥ స్వర్గము దారిమూతవడు చంద్రుఁడు పూర్తిగఁ జూడ నొల్లఁ డే
మార్గము నందుఁ బోయినను మైలఁదలంపక ముద్దు పెట్టు నే
మార్గినురత్తు భూకుహరమార్గముఁ జొచ్చు కనంగలేకదు
ర్మార్గము దేవతానికర మంతయు కన్నులు మూతురిప్పుడే.॥

సుశీల.—దైవమాన! న న్నధర్మముగ నిందించుచున్నారు.

పుళిం.—నీవు కులటవు గావా!

సుశీ.—కాను, ముమ్మాటికిని కాను.

తే. గీ॥ పరుల కిల్బిష పవనంబు పైనసోక
కుండ గాచుకొ కులట గా కుంట యేని
శుద్ధ నిర్మల పాత్ర మీ సుదతి మీకు
పలుక రా నట్టి భాషల పలుకవలదు॥

పుళిం.—ఏమీ? నీవు కులటవుగావా?

సుశీ.—కాను, దైవము నన్ను రక్షించును.

పుళిం.—ఇది నమ్మదగిన మాటయే నా?

సుశీ.—హా! దైవము నన్నురక్షించుగాక!

పుళిం.—అటులైన ఈశ్వరుడు నిన్ను కృపతోఁజూచునుగాక! పుళిందుని వివాహ మాడిన టక్కరి వార నారిగా నిన్నుఁదలంచితిని.—ఓ జవ్వనీ, నరక ద్వార ముఁగాచు నోనాతీ! ఇటురమ్ము, నీవే, నీవే, నిన్నే, నిన్నే. మాపని యైనది. ఇది, గో, నీయుద్యోగమునకు బహుమానము. నీనోటికి తాళము వేసికొని మా రహస్య మును దాచి యుంచుము.

(అని వెడలిపోవుచున్నాడు.)

కమల.—అయ్యో, ఈసజ్జనుని యభిప్రాయమేమి? దేవీ, ఏమిచేయుచున్నావు?

సుశీల.—చెలీ, సగము నిద్రలో నున్నాను.

కమల.—అమ్మా, మహారాజా గారి భావమేమి ?

సుశీ.—ఎవరిభావము ?

కమల.—ఏమిా? మనమహారాజా గారు.

సుశీ.—మనమహారాజెవరు ?

కమల.— మిా మహారాజు గారు దేవీ!

సుశీ.—నా కెవరును లేరు. కమలా, నాతో మాటలాడవలదు. చెలీ, నే నేడువఁజాలకున్నాను. నీప్రశ్నకు నా కన్నీరుతప్ప వేరొక ప్రత్యుత్తరము లేదు. ఈరాత్రి నా తల్పంబుపై నా వివాహమునాటి మధుపర్కంబులఁ బరువుము. జ్ఞాపకముంచుకొనుము. నీవుగాని నొక్కసారి యిటుతీసుకొనిరమ్ము.

కమల.—ఏమో గొప్ప యుపద్రవము సంభవించినది.

(అని వెడలిపోవుచున్నది.)

సుశీ.—నన్నెట్లాదరించినను నాకు విచారము లేదు. కాని నేనెటుల ప్రవర్తించినందు కిట్టియనుమానంబునఁ జిక్కాను ! అనుమానమునకుఁగూడ నాస్పదము లేదే.

(కమలయు ఉగ్రుడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

ఉగ్ర.—దేవీ, తమయభీష్టమేమి ? మిారేమిట్లున్నారు ?

సుశీ.—నే చెప్పఁజాలకున్నాను.

తే. గీ॥ చిన్నపిల్లల బుద్ధులు చెప్పునపుడు
మక్కువగఁబిల్చి దరిఁజేర్చి మంచి మంచి
మాటలనువారి పెద్దలు మందలింత్రు
నన్ను నారీతిఁజేయుటే న్యాయమగును ॥

ఉగ్ర.—దేవీ, ఏమిజరిగెను.?

కమల.—అయ్యో !

తే. గీ॥ నాథ ! యీరోజు మహారాజు నయమువిడిచి
దేవి ననరాని మాటలఁ దిట్టిపోసె
కులటజారిణియంచును కోపగించె
మంచివారలు దీనిసహించు టెట్లు? ॥

సుశీ.—ఉగ్రా, నేనద్దాననా ?

ఉగ్ర.—దేవీ, ఎద్ది?

సుశీ.—ఇప్పుడు మహారాజుగారు నన్ను నిరని కమలచెప్పినది.

కమల.—ఆయన కులటయన్నారు.

తే. గీ॥ భిక్షుకుండైన మత్తెక్కి ప్రేలడట్టి
కఠిన వచనములను కులకాంత నెపుడు॥

ఉగ్ర.—అతడట్లేలఁ బల్కెను.?

సుశీ.—నాకు తెలియదు. నేనుమాత్ర మట్టిదానను కానేరను.

ఉగ్ర.—అమ్మా! ఏడువవలదు. ఏడువవలదు. అయ్యో! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

కమల.—తే. గీ॥ తండ్రి తెచ్చిన గొప్ప సంబంధములను
విడిచి చుట్టాల పక్కల వీడిపోయి
కులటజారిణియనిపించు కొనుటకొక్క
ఏలదుఃఖంబు రాకుండు శీలవతికి॥

సుశీల.—ఇదియంతయు నా దురదృష్టము!

ఉగ్ర..—అతనియెడ నిట్టిమార్పేల వచ్చియుండును ! ఏమైయుండునో ?

సుశీ.—దైవమునకు తెలియవలెను.

కమల.—తే. గీ॥ ఖలుడుదుర్జనుడత్యంత తులువయెవడొ
కుట్రగల్పించి బోధించె క్రూరుడెవడొ
తనకు నుద్యోగ మెద్దిరా దగులుకొరకు
బన్నె నీరీతియనియెంతు పాపియెవడొ॥

ఉగ్ర.—ఛీ, ఛీ, అట్టివాఁడెవ్వఁడును లేడు. అసంభవము.

సుశీ.—అట్టివాడెవ్వఁడైన నుండినయెడ దైవము క్షమించు గాక !

కమ.—క్షమాపణా !

తే. గీ॥ మంచియుత్తరాడు వానిక్షమించు గాక !
నరకమనిశంబు నరముల కొరకుగాత !
దేవినీరీతిదూషింప భావ్యమగునె ?
ఏమిసంభవమే ప్రొద్దుయేస్థలంబు?॥

మఱియు.

తే. గీ॥ మూరుమోసంబుఁజేసిన మోసగాని
దుష్టబుద్ధి క్రూరునధము స్పష్టముగను
దైవమా! దెల్పికొరడాల దెబ్బ లెల్ల
సజ్జనులు మోద సెలవిమ్ము చచ్చువరకు ॥

ఉగ్ర.—కేకలు వేయకుము. నెమ్మదిగా మాట్లాడుము.

కమల.—నెమ్మదిగ మాట్లాడ నేల? ఆయన గాస్సున కేకలు వేయుచాలదు.

ఉగ్ర.—నీవు శుద్ధ అవివేకపుదానమ్మ.

సుశీ.—సజ్జనా, ఉగ్రా, నా నాథుని ప్రేమను సంపాదించుటకు నే నేమి చేయవలెను? మిత్రుఁడా, అతనియెడకుఁ బోయి కనుఁగొని రమ్ము. నే నీశ్వరసముఖమునఁ జెప్పుచున్నాను.

ఆ. వె॥ అతని ప్రేమ కొఱకు యత్నమైన దాటిన
బుద్ధికర్మ వాక్కులందుగాని
యితరమనుజుల సుఖమెట్టి రూపమునైన
సోకియున్న ముందుసోకనున్న
ప్రేమకొఱ అతఁడడిన విడనాడిననుఁగూడ
దుఃఖమొదవుగాక! దురితనాకు॥

మరియు, తే. గీ॥ ప్రియుఁడు దయవీడ దరిలేదు వెతకు నాకు
కాని నా ప్రేమ యొక్కింతహీనమగునె?
జీవనంబతి ఘోరమై జిడికి జిడికి
పోవుప్రాణముల్; ప్రేమంబు పోదు పోదు॥

తే. గీ॥ పిలటియనుమాట నోటికిఁ బలుకగాదు
పలుకుచుంటిని నేనిష్ట పలుకలేక
పాపమా! యెట్టులోనరింతు భాగమెంత
నౌరా! ప్రపంచదంభంబైన నెల్లనగునె?॥

ఉగ్ర.—అమ్మా, నే ప్రార్థించెదను. ఊరకొనుఁడు. అది యే యావేశమువలననో గలిగినది. రాజకీయవ్యవహారములవలన మనస్సు కలతనొంది యుండవచ్చును. మరియొకటి కాదు. ఆయన మిమ్ము మందలించియుండవచ్చును.

సుశీల.—ఇంకొకటి గాకుండును గాక!

ఉగ్ర.—అంతే యని నేను నిశ్చయముగఁ జెప్పెదను.

(తెరలో భేరీకాహళనాదములు.)

అదుగో! సాయంకాల భోజనమయినది. యోధులందరును వచ్చి యుండవచ్చును
(సుశీలయు కమలయు పోవుచున్నారు.)

(రుధిరుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ఏమి రుధిరా యిట్లువచ్చుచున్నావు ?

రుధిర.—నీ వ్యవహారమేమియు ధర్మముగాఁ గనుపడుటలేదు.

ఉగ్ర.—ధర్మముగ లేకెట్లున్నది ?

రుధిర.—ప్రతిదినమును నీవేదో వంకఁజెప్పి దాటవేయుచున్నావు. అనగా, ఏమాత్రము లాభములు లేకపోఁగా మరింతయనుకూలము లన్నియు దూరము చేయునట్లు నాకిప్పుడు గన్పించుచున్నది. నేనిఁక సహింపను. నేనీవలను తెలివితక్కువ తనముచే నష్టపడినదాని కూరుకొనుట కూడలేదు.

ఉగ్ర.—రుధిరా, నామాటేమైన వినెదవా ?

రుధిర.—విన్నాను, విన్నాను. నీమాటలకును నీచేష్టలకును బంధుత్వమేమియు లేదు.

ఉగ్ర.—నన్నక్రమముగ నిందించుచున్నావు.

రుధిర.—అక్రమముగఁ గాదు. సక్రమముగనే నిందించుచున్నాను. నా ధన మంతయు ధారఁబోసితిని. సుశీల కిచ్చెదనని నీవు తీసికొనిన నగలను మహా పతివ్రత గూడ యీపాటికి లోబడి పోగలదు. ఆమె కిచ్చితి ననియు, ఆమె త్వరలో నాయెడ ననురాగములు చూపఁగలదనియు చెప్పియున్నావు. నాకేమియు నింతవఱకా చిహ్నములు కనుపడలేదు.

ఉగ్ర.—మంచిది. మంచిది. పోపొమ్ము.

రుధి.—మంచిది మంచిది, నీవుపొమ్ము. నే పోనోయి. ఇదంతయు బాగుగలేదు. ఇదంతా టక్కరు వేషముగ నున్నది. నాకు మోసము గోచరమగుచున్నది.

ఉగ్ర.—మంచిది మంచిది.

రుధిర.—ఇక మంచిది కాదని చెప్పుచున్నాను. తెలిసినదా ? నేను సుశీల కోరింగించుకొనెదను. నా నగల తిరిగి యిచ్చిన నే నీ వ్యాపారమును వదలివేసి పశ్చాత్తాపపడి ఇంటికిఁ బోయెదను. లేని యెడల నీవు సమాధానము చెప్ప వలసి యుండును.

ఉగ్ర.—చెప్పితి వికపొమ్ము.

రుధిర.—ఔను. నేను నిజముగఁ జేయఁదలచికొనిన దానిని చెప్పితిని.

ఉగ్ర.—బాపురే! ఇప్పుడు గదా నీలో కొంచెము శౌర్య మున్నట్లు గనుపడినది. ఇక నుండి నిన్నుఁ గూర్చి మునుపటి కంటె మంచి యభిప్రాయమును గలిగి యుండె

దను. రుధిరా, ఏదీ, నన్నొకసారి యాలింగనము చేసికొన నిమ్ము. మిత్రుఁడా! నీవు న న్నన్యాయముగ నిందించుచున్నావు. కాని నేను మాత్రమిందు ధారాళముగ వ్యవహరించితిని.

రుధిర.—నా కట్లు కనుపడలేదు.

ఉగ్ర.—నిజము! అట్లు కనుబడని మాట వాస్తవము. నీ యనుమానమునకు తగిన హేతువు లేక పోలేదు. కాని, రుధిరా, నే నిప్పుడు నీలో కలదని నమ్ముట కెక్కువ హేతువు గన్పించినది, నీలో నిక్కముగ నున్నయెడల, అనగా మనో నిశ్చయము, ధైర్యము, సాహసము నీలోనున్నయెడల నేటి రాత్రి గనుపర్చుము. మరునాఁడు నీవు సుశీల దక్కని యెడల నన్ను దుర్మార్గునిగ నీలోకము నుండి దరిమివేయుము. నాకెట్టి మరణ దండన నైన విధింపుము. సరియా?

రుధిర.—మంచిది. అదియేమి? సాధ్యమైనదేనా?

ఉగ్ర.—ఆర్యా, వినీసునుండి పుళిందుని స్థానంబున కృష్ణుని నియమించుచు నుత్తరువు వచ్చినది.

రుధి.—నిజమేనా? అటులైన పుళిందుడును సుశీల యును తిరిగి వినీసునకు పోవుదురా?

ఉగ్ర.—లేదు, లేదు. పుళిందుడు సుందరి సుశీలను మారిటేనియాకు దీసికొని పోవును. కావున నతఁడే మైన ప్రమాదమునఁ గాని యిచ్చట నాగఁడు. కృష్ణుని లేకుండఁ జేసిన నాప్రయాణమాగి పోఁగలదు.

రుధిర.—లేకుండఁజేయు టనగా నెటులా?

ఉగ్ర.—ఏమి? పుళిందుని యుద్యోగ మత డాక్రమించు కొన నసమర్థుడగు నట్లు చేయుటయే. అనగా శిరచ్ఛేదము.

రుధిర.—దాని నన్నుఁ జేయమనెదవా యేమి?

ఉగ్ర.—ఔను. నీకార్యసాధనఁ జేసికొనుట కాసక్తి యున్న యెడలఁ జేయవలెను. అతఁడు తన విటురాలింటిలో నేడురాత్రి భోజనము చేయును. నే నచ్చటికి పోయి అతనినిఁ గలిసికొందును. అతని యదృష్టమింక నతఁడెరుఁగడు. అతఁడచ్చట నుండి సుమారు 12 ఘంటలు 1 ఘంటమధ్య బయలువెడలి నీ పాలఁబడునట్లు నే చేసెదను. నీ వీలును మాచుకొనవలెను. నేను నీ వెనుకనే యుండెద. మన యిద్దర మధ్యనతఁడు చచ్చు. రమ్ము. ఏమట్లు నిర్భ్రాంతపడిచూచెదవు? నాతోడ రమ్ము.నీ వతనిఁజంపవలసిన యవసరమును నీ కింకను స్పష్టము చేసెదను. భోజనమునకు కాలాతీతమైనది. ప్రొద్దుపోవుచున్నది. మనపని చూచుకొందము గమ్ము.

రుధిరు.—ఇందు కింకను కారణ మరసెదను.

ఉగ్ర.—నే నిన్ను సంతుష్టి పరచెదను రమ్ము.

రంగము III. భవనమునందింకొకగది.

(పుళిందుడు, రఘుపతి, సుశీల, కమల, సేవకులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

రఘుపతి.—సేనానీ, నేఁప్రార్థించెదను. మీరింక శ్రమపుచ్చుకొనవద్దు.

పుళిం.—క్షమింపుము. కొంచెము నడచిన నాకు మంచిది.

రఘు.—దేవీ, సెలవొసంగుము. నా వినయ పూర్వకమైన వందనముల నైకొమ్ము.

సుశీ.—తమకు హృదయ పూర్వకముగ నా స్వాగతము.

పుళిం.—అయ్యా! మీరు వచ్చెదరా? ఓసుశీలా.

సుశీ.—నాథా.

పుళిం.—నీవు శయ్యాగారంబునకు బొమ్ము. నే నిప్పుడే వచ్చెదను. నీ సేవకురాలనుఁ బంపి వేయుము. నాయాజ్ఞ సేయుము.

సుశీ.—చిత్తము స్వామీ. [పుళిందుడును రఘుపతియుఁ బోవుచున్నారు.

కమల.—ఏ విధముగ నున్నారు? మునుపటి కంటె కొంచెము శాంతుడై నట్లున్నాడు.

సుశీల.—ఇప్పుడే వచ్చెదనని చెప్పిపోయెను. నన్ను శయ్యాగారంబునకు బొమ్మనెను. నిన్నుఁబంపి వేయు మనెను.

కమ.—నన్నుఁ బంపి వేయమనెనా?

సుశీ.— ఆయ నాజ్ఞ అట్లు. కావున కమలా, నీవుపొమ్ము. ఆయన యిష్టమును మన్నింప వలెను.

కమ.—మీరాయనను చూడకుండిన మేలేమోయని తలచెద.

సుశీ.—నే నట్లు తలంపను.

ఆ. వె॥ నాదు ప్రేమ దలచు నయమంచు నాతని
మూర్ఖరోష కోప మూర్తులెల్ల
సుముఖ మగుచు నాకు చూపట్టు చుండును
సమ్మతంబు నగుచు సరస మగుచు. ॥

కమ.—దేవీ, మీరు వేయుమనిన వస్త్రములను పాన్పుపైఁబరచితిని.

సుశీ.—కమలా, నా మనస్సున నెట్టి పిచ్చి భ్రాంతులు పుట్టు చున్నవి. నేను ముందు చచ్చిపోయిన యెడల ఆ వస్త్రములలో నొక దానిని నాపై కప్పుము.

కమల.—చాలు చాలు ; చావుమాట లెందుకు ?

సుశీ.—కమలా, నా తల్లికి సావిత్రియను నొక చెలికత్తె గలదు. ఆమె యొకని ప్రేమించెను. అ ప్రియుడు పిచ్చెత్తి యామెను విడనాడెను. ఆమె కొక కీర్తన గలదు. ఆమె యా కీర్తన పాడుచు చచ్చిపోయెను. నా కీ రాత్రి ఆకీర్తనయే మనస్సునందు దిరుగుచుండెను. పాప మా సావిత్రి వలెనే తలనొక వైపున కుంచి అ కీర్తన పాడెదను. నీ వింక పొమ్ము.

లాలి పాట.

పాప మా చిన్నదొక పాదపముఁ జేరి
నిట్టూర్పు వుచ్చుచు నించె కన్నీరు.
పాడవే, యోపచ్చ పాదపము ! పాడూ
ఓదార్పు మో కుజము ! యోదార్పుమమ్మ !
కరముంచె వక్షమున శిరముంచెతొడనూ
వలవల కన్నీరు వరదలై పడెనూ
పాడవే యోపచ్చ పాదపము ! పాడూ
ఓదార్పు మోకుజము ! యోదార్పుమమ్మ !
సగసబారెడు స్వచ్ఛ ఝురమొకటిచాలా
మరమరయని శ్రుతి మరి మ్రోగుచుండె
వేడైన కన్నీరు వేవేగఁబడిన
కరగించెరాలను కరగించెమనసు.

ఓ కమలా, ఆయనిప్పుడే వచ్చును. నీవుపొమ్ము.
పాడవే యోపచ్చ పాదపము ! పాడూ
ఓదార్పు మోకుజము ! యోదార్పుమమ్మా !
అతడునిందకునేమి యర్హుండుగాడు
నే సమ్మతించెద నిందింపనతని.

కాదు దాని తరువాత చరణమదికాదు. ఏవరో తలుపుతట్టుచున్నారు.

కమల—గాలి. ఎవరుఁౘేరు ?

సుశీ.— ప్రియుని ప్రేమను నేను నయముకాదనిన
అతడేమిబల్కెనే యతివతానపుడు
పరస్త్రీల పలువురఁ పడతి నేగోర
పరపురుషులనునీవు ప్రాపింతువనెను.

కావున కమలా, నీవుపొమ్ము. సెలవోసంగుము నాకండ్లు మంటబెట్టుచున్నవి. అది దుఃఖమును తెలియఁజేయుచున్నదా ?

కమల.—నాకేమియు నర్థమగుటలేదు.

సుశీ.—నేనట్లు చెప్ప గావింటిని.—హా ఈపురుషు లీపురుషులు! కమలా, నీమనస్సాక్షి పూర్వకముగ చెప్పుము. భర్తలనంత అక్రమముగ మోసపుచ్చు స్త్రీలుందురా ?

కమల.—అట్టివారు కొందరుండవచ్చును. సందేహ మేమి ?

సుశీ.—ఈ భూలోకమున కంతకైన నీవట్లు చేయుదువా ?

కమల.—ఏమి నీవు చేయవా ?

సుశీ.—చేయను. ఈ సూర్యచంద్రులేసాక్షి. నీవుమాత్ర మీ ప్రపంచము నంతకైన చేసెదవా ?

కమల.—ప్రపంచమనగా సామాన్యమా ? అంతచిన్నపాపమున కిది పెద్ద ప్రతిఫలము గాదా ?

సుశీ.—నిజముగ నీవట్లు చేయుదువని నే తలంచను.

కమ.—నిజముగ నేనుచేసి అటుతరువాత పరిహారముచేసికొనెదను. అయితే కానుకు గాని, రూకకుగాని, రవికెకుగాని, చీరెకుగాని మరిసామాన్యమైన వానికిగాని నే చేయను. కాని ప్రపంచమనగా, తనమగని మహారాజును చేయుటకు నీపని నెవ్వరైనఁ జేయకుందురా? అటులైన నేను నరకమునకైన సాహసింతును.

సుశీ.—ఛీ, ఛీ, యావత్ప్రపంచమునకైన నేనట్టి పాపంబునుఁ జేయనొల్ల.

కమల.—ఆ పాపమీలోకములోనిదే గనుక, లోకమంతయు దొరకునపుడు, లోకము లోని పాపమును లోకములో మాపుకొనవచ్చును.

సుశీల.—అట్టి స్త్రీయొక్కతె గూడనుండునని నే తలంచను.

కమల.—ఉన్నారు ఒకరుకాదు. పదిమందిగలరు. ప్రపంచలాభము కొరకింక నట్లు చేయువారికనంతమంది గలరు. కాని, భార్యలు చెడిపోయిన యెడల భర్తలదే తప్పని నేతలంచెదను. వారుతమధర్మములను . రిగా నిర్వర్తింపక మన ధనమును పరుల చేతులలో పోసెదరు. హేయముగు ననుమానములలో బడి మనల ననవసర ముగు నిర్బంధములలో బెట్టిబాధింతురు. మనలను కొట్టుచుతిట్టుచు పరిభవించు చుందురు. మనకు మాత్రము రాగద్వేషములులేవా? కొంత సరసమున్నను మనకు మాత్రము మత్సరము లేకపోలేదు. కావుఁన భర్తలుఁదురును తమ భార్యలుసను తమకు వలెనే తీపి పులుసు రుచులుగలవని యెరుంగుదురు గాక! మనలను విడిచి పరుల

నాశ్రయించు నపుడువారి యుద్దేశమేమి? అదేమో ఆటా? అయి యుండును. నిజమైన ప్రేమ యున్న యెడల నట్లు జరుగునా? జరుగదు. అది యేమి? గుణలోపమేనా? గుణలోపమే. మనకు మాత్రము ప్రేమలేదా? ఆట యం దిష్టములేదా? గుణలోపములు పురుషులవలె లేవా? కావున మనలమ వారు తగురీతి నాదరింతురు గాక! లేనియెడల మనము చేయు తప్పులకు వారు జేయు తప్పులే దారిఁజూపుచున్నవని వారు తెలిసి కొందురు గాక!

సుశీ.—కమలా, నాకు సెలవిమ్ము. సెలవిమ్ము. చెడ్డ నుండి చెడ్డను నేర్చుకొనక మంచిని గ్రహించునట్లు దైవము నన్ను రక్షించు గాక!

పంచమాంకము.

రంగము I —ఒకవీధి.

(ఉగ్రుడు రుధిరుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

ఉగ్రు.—ఇదుగో, ఇచ్చట నీ గోడ వెనుక దాగియుండుము. ఆతడు సరాసరి వచ్చును. నీ ఖడ్గమును గట్టిగ బట్టుకొనుము. బలముగ పొడువ వలయును. వెంటనే, ఆలస్యము చేయఁగూడదు. భయపడ వలదు. నేను నీ ప్రక్కనే యుండెదను. మన జయాపజయములు దీనిపై నాధారపడి యున్నవి. బాగుగ నాలోచించుకొని మనస్సు దృఢము చేసికొనుము.

రుధి.—నీవు దగ్గరనే యుండుము. దెబ్బ తప్పి పోవచ్చును.

ఉగ్రు.—ఇక్కడనే నీ వెనుకనే యుండెదను. ధైర్యముగ నిలువ బడుము.

(అని పోవుచున్నాడు)

రుధిరు.—నాకీ కృత్యమందు విస్తారమాసక్తిలేదు. అయిన నతడు తగినంత హేతువు చెప్పెను. ఒకమనిషి పోవుటయేగదా:—నా ఖడ్గముతో నొక్కవ్రేటు. వాడు చచ్చును. కానిమ్ము.

ఉగ్రు.—(స్వ) ఈ జవ్వన మూఢుని బాగుగ సానఁబట్టితిని. కోపము తెప్పించితిని. ఇప్పుడు కృష్ణుని నితడు చంపినను, నితని కృష్ణుఁడు చంపినను, ఒకరి నొకరు చంపుకొని యిద్దఱు చచ్చినను, ఏలాగైనను నాకు మంచిదే. రుధిరుండు బ్రతికిన సుశీలకు బహుమానము లని మోసపుచ్చి తీసికొనిన నగసొమ్ములను దెమ్మని నన్ను పీడించును. కృష్ణుఁడు బ్రతికిన నతనిజీవితసౌందర్యము నన్ను సర్వకా

లంబున వికారముగ జూపుచుండును. అంతేకాక మూరుండు నా సంగతి నతనికిఁదెలుప వచ్చును. నేను గొప్ప అపాయమునఁ జిక్కియున్నాను. కావున చావ వలసినదే. ఆట్లే కావలెను. కాలిసవ్వడి విన వచ్చుచున్నది. వచ్చు చున్నాడు.

(కృష్ణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

రుధిరుడు.—ఆసడ కతనిదే, అతఁడే,—అరేదుష్టాత్మా! చచ్చితివిరా (అని బయటకు వచ్చి ఖడ్గముతో వేయుచున్నాడు.

కృష్ణు.—ఆదెబ్బ నన్ను సంహరించెడిదేగాని నాకవచంబు నీవెరుంగవురా. ఇఁక నీ కవచంబును పరిక్షచేసెదనురా, నీచా !

(అని కత్తిదూసి రుధిరుని గొటుచున్నాడు.)

రుధిరు.—హా! నేను చచ్చితినిరా !

(ఉగ్రుడు వెనుకనుండివచ్చి కృష్ణుని కాలిమీదఁగొట్టి పారిపోవుచున్నాడు.)

కృష్ణు.—హా! నాకాలు తెగిపోయినది. హా, రక్షింపుడు రక్షింపుడు, హా ఖూనీ! ఖూనీ! (క్రిందపడుచున్నాడు.)

(పుళిందుడు దూరమున ప్రవేశించుచున్నాడు.)

పుళిం.—ఆది, కృష్ణుని కంఠధ్వనియే. ఉగ్రుఁడు తనమాట నిలుపుకొన్నాడు.

రుధి.—హా! నేనెంత దురాత్ముడను.

పుళిం..—సత్యము.

కృష్ణు.—ఓ! రక్షింపుడు. ఒహూ దీపము. వైద్యుడు.

పుళిం.—వాడే—ఓఉగ్రా! నీవుశూరుడవు, యదార్థవాదివి. ధర్మాత్ముడవు. నీమిత్రుని యెడ్గరయెడల నెంత యాదార్థ్యబుద్ధి నీకుగలదు ! నీవునాకు బుద్ధిఁగరపుచున్నావు: ఓవిటురాలా! నీవిటుడిటఁజచ్చె, నీదుర్గతి సమీపించుచున్నది. జారిణీ, వచ్చు చున్నాను.

సీ॥ నీనేత్రయుగళింపు నిండువెన్నెలనాడు
హృదయవీధినినుండి వెడలునింక
దుష్కామ పతితవహా తుచ్ఛ తల్పంబింక
కామరక్తము చేతఁ గడుగఁబడును.

(అని వెడలుచున్నాడు

(రఘుపతియు వీరసేనుఁడును దూరమునఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

కృష్ణ.—ఓహహో! కావలివారెవ్వరునులేరా? దగ్గిర నెవ్వరు రాబోవుచుండుటలేదా? ఖూనీ! ఖూనీ!

వీరసే.—ఏదిరో ప్రమాదము సంభవించినది. ఆరోదనము భయంకరముగ నున్నది.

కృష్ణ.—అయ్యా, రక్షింపుడు రక్షింపుడు.

రఘు.—అదుగో వినండి!

రుధి.—ఓరి దుష్టాత్మా!

రఘు.—ఇద్దరు ముగ్గురు మూల్గుచున్నారు.—చీకటి భయంకరముగ నున్నది. ఇది మోసముగావచ్చును. ఇంకను మనుష్యుల సహాయములేకుండ పోవుట క్షేమము గాదు.

రుధి.—ఎవ్వరులేరా! నే చచ్చిపోవుచున్నాను.

రఘు.—అదుగో వినండి!

(ఉగ్రుఁడు దీపముతో ప్రవేశించుచున్నాడు.)

వీరసేను.—ఇదుగో నిచ్చటెవరో దీపము నాయుధములను బట్టుకొని వచ్చుచున్నారు.

ఉగ్రు.—ఎవరచ్చట? ఆ ఖూనీ ఖూనీయని యరచువారెవ్వరు?

రఘు.—మాకు తెలియదు.

ఉగ్రు.—మీరు కేకలు వినలేదా?

కృష్ణ.—ఇచ్చటిచట, దయఁదలచి నన్ను రక్షింపుడు.

ఉగ్రు.—విశేష మేమి?

వీర.—ఆతఁడు పుళిందుని యనుచరుడని తోచుచున్నది.

రఘు.—ఔను, నిజముగ నతఁడు మంచి ధైర్యశాలి.

ఉగ్రు.—ఎవరచ్చ టింత యాక్రందనంబుఁ జేయువారు?

కృష్ణ.—ఓ ఉగ్రా, నన్నెవరో ఖలులు ద్రోహంబు సేసిరి. నన్ను రక్షింపుము.

ఉగ్రా.—ఓ నీవా! యువసేనానీ! ఏదుర్మార్గులీయపకృతిఁ జేసిరి?

కృష్ణ.—అందొకడు చుట్టు ప్రక్కల నేయుండును. పారిపోఁజాలడు.

ఉగ్రు.—ఆహా! ఎట్టిద్రోహులు!

(రఘురతిని వీరసేనుని చూచి) ఎవరచ్చటి? ఇటువచ్చి కొంచెము సహాయముఁ జేయుఁడు.

రుధి.—ఓ! నన్ను రక్షింపుఁడు నన్ను రక్షింపుఁడు.

కృష్ణు.—అదుగో! ఒకఁడచ్చటనున్నాఁడు.

ఉగ్ర.—అరే దుర్మార్గుఁడా! నీచుఁడా! (రుధిరుని పొడుచుచున్నాఁడు

రుధి.—అరెరే! దుర్మార్గుఁడా, ఉగ్రా! క్రూరవ్యాఘ్రమా!

ఉగ్ర.—చీకటిలో మనుష్యులను చంపెదవా? ఈదురాత్మ లెచ్చట నుండి వచ్చిరి? పట్టణ మెంత నిశ్శబ్దముగనున్నది! హా! ఖూనీ! ఖూనీ! మీరెవరయ్యా! మంచి వారలా? చెడ్డవారలా?

రఘు.—ఉగ్రా, మేము.

ఉగ్ర.—సభ్యులగు రఘుపతి వీరసేనులా? అంగ్యాకుమింపుఁడు. ఇక్కడ నామిత్రుడగు కృష్ణుఁడు దుర్మార్గులవలన కొట్టఁబడెను.

వీర.—కృష్ణుఁడా?

ఉగ్ర.—సోదరా ఎట్లున్నది?

కృష్ణు.—నాకాలు తెగిపోయినది.

ఉగ్ర.—భయములేదు. దైవమురక్షించుఁగాక! సజ్జనులారా, ఈ దీపమును పట్టుకొనుఁడు. నే నీ రుమాలుతో కట్టుకట్టెదను.

(సీమంతిని ప్రవేశించుచున్నది)

సీమం.—హా! ఏమిజరిగినది? అకేకలు వేసిన దెవరు!

ఉగ్ర.—అ కేకలు వేసినదెవరా ?

సీమం.—ఓ నా ప్రియ సఖా, కృష్ణా, నా ప్రియుఁడా! కృష్ణా, కృష్ణా, కృష్ణా!

ఉగ్ర.—ఓ చతురా! జారిణీ! కృష్ణా, నిన్నిట్లు గొట్టిన దెవ్వరో యనుమానము చెప్పఁగలవా?

కృష్ణు.—చెప్పలేను.

వీర.—ఈయవస్థను జూచుట కెంతయు విచారముగనున్నది. మీ కొరకు మేము వెదకుకొనుచు వచ్చితిమి.

ఉగ్ర.—ఎవరైన గుడ్డపేలికనిండు. ఒక సవారిని దెచ్చి వీనిని దీసికొని పొండు.

సీమం.—అయ్యో! ఆయన మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు. ఓ కృష్ణా, కృష్ణా, కృష్ణా.

ఉగ్ర.—సజ్జనులగా, ఈమధ్య్రలో నీ మనిషి యున్నట్లు నా కనుమానముగనున్నది. కృష్ణా! కొంచెము శాంతింపుము. ఇటురండి రండి. దీపము తెండి. ఈముఖము నెరుగుదుమా? లేదా? ఆహా! నా స్నేహితుడును మనదేశీయుడునైన రుధిరుడు! కాదు;—ఔను నిజమే ఆహా! రుధిరుడే!

వీర.—వినీసీయుడా ?

ఉగ్ర.—ఔను అతడే. మీరెఱుంగుదురా ?

వీర.—ఎఱుగుదును.

ఉగ్ర.—కృష్ణుడా, ఎట్లున్నది ? ఓ సవారీ! సవారీ !

వీర.—రుధిరుడా !

ఉగ్ర.—ఎవరైన పుణ్యాత్ము లితనిని భద్రముగఁ దీసికొనిపొండు. నేను సేనానియొక్క శస్త్రవైద్యునిఁ దీసికొనివచ్చెదను.

(సీమంతినితో) ఓయువతీ, నీ వేమియు శ్రమపడ నక్కరలేదు. ఇక్కడ దెబ్బ తగిలి పడియున్న కృష్ణుడు నామిత్రుడు. మీకేమివిరోధమున్నది?

కృష్ణ.—ఏమియులేదు. నే నతని నెరుగనే యెరుగను.

ఉగ్ర.—(సీమంతినితో) ఏమి ? తెల్లఁబోయి చూచుచున్నావు ? అతనిని భద్రముగఁ దీసికొనిపొండు.

(కృష్ణుడును రుధిరుడును తీసికొని పోబడిరి.)

సజ్జనులారా, ఒక్క నిముషముండుడు. ఆమె ముఖములో భయమునుచూడుడు. కాదుకాదు ఓజవ్వనీ, అట్లు విభ్రాంతలై చూచినయెడల మీకింకను తెలియవలసినదుండును. పరిక్షగఁ జూడుడు. ఆమె దిక్కుచూడుడు. సజ్జనులారా ? చూచితిరా? నోరు కదలకపోయి నప్పటికి దొంగతనము ముఖములో భాషించుచున్నది.

(కమల ప్రవేశించుచున్నది.)

కమల.—అయ్యో ! ఏమిది ? ప్రియనాథా ఏమిది ?

ఉగ్ర.—కృష్ణుడిక్కడ రుధిరునివలనను, మరికొందరు హంతకులవలనను చీకటిలో ముట్టడింపఁబడెను. ఆతనుప్రాణాపాయమునను న్నాడు. రుధిరుండు చచ్చెను.

కమల.—అయ్యో ! పాపము ! సజ్జనుడు కృష్ణుడు. అయ్యో పాపము !

ఉగ్ర.—ఇది వ్యభిచారదోషము వలన ఫలితము. కమలా, నీవుపోయి కృష్ణుడు రాత్రి యెచ్చటభోజనముచేసెనో కనుఁగొనిరమ్ము. ఏమి ? నీవు జంకుచున్నావు ?

సీమం.—ఆయన నా యింటిలో భోజనము చేసెను. అయిన నే జంకను .

ఉగ్ర.—ఓహో! అటులనా? అటులైన నా వెంటరమ్ము.

కమల.—ఛీ, ఛీ; దుర్మార్గురాలా జారిణీ.

సీమం.—ఓ! నేను జారిణి గాను. మీరెంత సన్మార్గవర్తనులో నేను నంతే.

కమ.—నాయంతా? ఛీ, ఛీ, పొమ్ము.

ఉగ్ర.—సజ్జనులారా, మనము కృష్ణునియొక్క దేహస్థితి నరయుదమురండు. ఓ జవ్వనీ, నీకధ సరిగాఁ జెప్పవలెను. కమలా, నీవు కోటలోనికి పరువెత్తి దేవితోడను సేనానితోడ నీవార్తఁదెలుపుము. నీవుముందుగాబొమ్ము. (స్వగతము) ఈరాత్రితో నాపనియేదో యొకవిధముగా తేలవలె.

(అని వెడలి పోవుచున్నాడు)

రంగము II శయ్యాగారము,

(సుశీల శయ్యపై నిద్రించుచుండును. దీపము వెలుగుచుండును)

పుళిందుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.

పుళిం. మ॥ అదియే కారణ మద్దియే నిజము నీ వార్తింపకోయాత్మ! పో
లదు దెల్పంగను మీకుకారణము శుభ్రాత్మ్యంబులో తారలా
రదియేకారణమైన జంపుదునె ? యారక్తంబుమైఁగార్చియా
మృదుసోమాంగము పాడుసేయగలనా ? మోసంబుసేయంగ నో
పుదువింకెందరినోగదా ! గనుక నే పుణ్యంబగుగ జంపినన్ ॥

ఆదీపమారిపి, అటుతరువాత,—ఈదీపమారపవలె

క॥ ఓ దీపము ! నిన్నారప
సందీపితఁ జేయురాణి ! సంతాపము నే
బొందిన వెలిగింతుగదే
యీదీపము మాటయేమి? యేమగునన్యో!॥

తే. గీ॥ బ్రహ్మతేజస్సుచే వెల్గుప్రాణదీప
మీవుబోయినదెచ్చుట కేరితరము ?
చతురరచితంబు పావకసారసార
మమరు లమృతంబు వైకుంఠమారుతంబు ॥

క॥ ఓ కమలమ! నినుఁ బెరికినఁ
జీకుదువుగ! మరల నియ్యజీవము్ఁ జాలక్
శ్రీకరముగ నెదుగవు గను
కాకుజము నెతావిఁ జూతునతివరో వినుమా॥

ఓ మృదుపవనమా, యమధర్మునికూడ తన కోలదండంబును దూరంబుగఁ బారవేయ మని బోధించుచున్నావుగదా! ఇంకొకటి, ఇంకొకటి.

(అని ముద్దుపెట్టుకొనుచున్నాడు.)

నీవు చచ్చినపిమ్మటఁగూడ నిట్లుండరాదా! అట్లైన నినుఁజంపి, తరువాత ప్రేమించెదను. ఇంకొకటి. ఇదియేకడపటిది. ఇంతమనురమైన ముద్దెప్పుడు నింత యుపద్రవంబు గా నేరదే! హా!

తే. గీ॥ దుఃఖమయ్యెడు కన్నీరు దొరగుచుండె
క్రూరబాష్పముల్ జాలికి దూరమయ్యె
దుఃఖమిచ్చోట దివ్యంపు దుఃఖమయ్యె
ప్రేమయిచ్చట నచ్చటే ప్రేటుగానెడు॥

అదుగో, లేచుచున్నది.

సుశీ.—ఎవరక్కడ? ప్రియనాథా!

పుళిం.—సుశీలా,

సుశీ.—శయనింప వచ్చితిరా?

పుళిం.—సుశీలా, నేటిరాత్రి ప్రార్థనఁ జేసితివా?

సుశీ.—స్వామీ, చేసితిని

పుళిం.—నీవుచేసిన పాపమేదైన దైవమింకను క్షమింపనియెడల మరల నింకొకసారి ప్రార్థించుకొనుము.

సుశీ.—అయ్యో! నాథా, మీయభిప్రాయమేమి?

పుళిం.—మంచిది. శీఘ్రముగఁ జేసికొనుము. సంగ్రహముగ. నేనిచ్చోట నంతవరకును తిరుగుచుండెదను. నీ అసంసిద్ధమగు నాత్మను నే జంపను. దైవమురక్షించుగాక! నీయాత్మను నేవధింపను.

సుశీ.—చంపుటను గూర్చి మాట్లాడుచుంటిరా?

పుళిం.—ఔను.

సుశీ.—అట్లైన దైవము రక్షించుగాక!

పుళిం.—నామనః పూర్వకముగ తథాస్తు.

సుశీ.—అటులఁ జెప్పినయెడల మీరు చంపరని తలంచెదను.

పుళి.—హుం !

సుశీ.—అయిన నాకు భయమగుచున్నది. మీకండ్లు క్రొన్నెఱ్ఱబారి యుండ నాకు భయమె త్తుచున్నది. నేనేల భయపడవలెనో తెలియకున్నది. నే నే పాపమెఱుంగను. కాని నాకు భయము వేయుచున్నది.

పుళిం—నీ పాపములనుఁ దలంచుకొనుము.

సుశీ.—అవి మీయెడ ప్రేమలే!

పుళిం.—అందుకే చచ్చెదవు.

సుశీ.—ప్రేమకు చావువిరుద్ధము. అయ్యో! మీ పండ్లట్లు గొరికెదరేల? మీరేదో క్రోధావేశమునఁ జిక్కితిరి. ఇవియన్నియు నా చిహ్నములు. అయిన నవి యన్నియు నాదిక్కుఁ జూపుచున్నవని దలంపను.

పుళిం.—నిశ్శబ్దముగా నుండుము.

సుశీ.—అటులనే యుండెదను. కారణమేమి ?

పుళిం.—నిన్ను ప్రేమించి యిచ్చిన రుమాలు నీవు కృష్ణున కిచ్చితివి.

సుశీ.—నా ప్రాణమాన! నే నియ్యలేదు. అతని పిలిపించి కనుఁగొనుడు.

పుళిం.—జాగ్రత, జాగ్రత. అప్రమాణమువలదు. మృత్యుతల్పము మీఁదనున్నావు.

సుశీ.—ఔను. అప్పుడే చచ్చెదనా.

పుళిం.—ఔను, శీఘ్రముగ. కావున నీ పాపము నెల్లనొప్పుకొనుము. ప్రమాణము మీద నబద్ధములు చెప్పుటవలన నా నిశ్చయ మే మాత్రమును మారదు. నీవు చావనున్నావు.

సుశీ.—దైవము నాయెడల కరుణించును గాక!

పుళిం.—ఆ, తథాస్తు.

సుశీ.—మీను కరుణగలదా? నేను మీయెడల నపరాధమేమియుఁ జేసియుండలేదు. కృష్ణుని నేను ధర్మానుకూలంబుగ నెంతవరకు ప్రేమింపవచ్చునో యంతవరకే ప్రేమించితిని. నేనే ప్రేమచిహ్నము నిచ్చియుండలేదు.

పుళిం.—నే నా రుమాలు నతని చేతిలోఁ జూచితిని. ఓ యప్రమాణికురాలా, నా గుండెరాయిచేయుచున్నావు. నేను యజ్ఞమనిఁదలచి చేయుచున్న దానిని హత్యగా జెప్పింపఁజూచెదవా? నేను రుమాలు చూచితిని.

సుశీ.—అతనికి దొరకకి యుండవచ్చును. నే నియ్యలేదు. అతని నిక్కడకుఁ బిలిపించి! నిజముఁ జెప్పింపుడు.

పుళిం.—అతఁడొప్పుకొన్నాడు.

సుశీ.—ఏమని?

పుళిం.—నీతో సంబంధమున్నదని.

సుశీ.—అధర్మముగనా?

పుళిం.—ఔను.

సుశీ.—ఎట్లు చెప్పఁగలడు?

పుళిం.—ఇకఁ జెప్పఁజాలడు. అతని నోరు మూయబడినది. ధర్మాత్ముండగు నుగ్రుండు అందు నిర్వర్తింగొన్నాడు.

సుశీ.—హా! నా భయము నిజమైనది. ఏమి చచ్చెనా?

పుళిం.—అతని తలవెంట్రుక లన్నియు ప్రాణములైన నా పగకు వాని నన్నిటిని హరించుకొనుటకు జఠరాగ్ని గలదు.

సుశీల.—అయ్యో! మోసము జరిగినది!

పుళిం.—ఛీ! జారిణీ అతనికొరకు నా యెదుట నేడ్చెదవా!

సుశీల.—హా! నన్ను ప్రవాసమునకైనఁబంపుడు. చంపవలదు.

పుళిం.—చావు! జారిణీ!

సుశీల.—రేపు చంపుము. ఈ రాత్రి బ్రతుక నిమ్ము.

పుళిం.—ఇంకను బ్రతుకఁ బ్రయత్నించెదవా?

సుశీల.—ఒక అరగడియ!

పుళిం.—చేసిన తరువాత నాగుటలేదు.

సుశీల.—నే నొక ప్రార్థనఁ జేసికొనువరకు.

పుళిం.—కాలము మించినది.

(అని నలుగఁగొట్టుచున్నాడు.)

కమల.—(తెరలో) మహాప్రభూ, మహాప్రభూ! అయ్యో మహాప్రభూ! మహాప్రభూ

పుళిం.—ఏమిధ్వని? ఇంకచావలేదా? ఇంకను బాగాచావలేదా? క్రూరుడనైన నాకింకను జాలిగలదు. బాధపడుచు నిన్నుండనీయజాల—అటులా అటులా.

కమల.—(తెరలో) ఓ మహాప్రభూ! మీతో నొక్క మనవియున్నది.

పుళిం.—ఔను:—అదికమల:—మంచిది మంచిది. చచ్చినది. కృష్ణుని చావు వార్తఁ దెచ్చియుండవచ్చును:—వీధిలో ధ్వనిపోచ్చుచున్నది. ఆ! ఇక కదలవద్దు. స్మశానవాటికవలె నిశ్శబ్దముగనున్నది. లోపలకు రానిత్తునా? మంచిదేనా? అది గో! మరలఁ గదలుచున్నట్లున్నది. లేదు లేదు. ఏమిచేసినబాగుండును? :—ఆమె లోనికివచ్చినయెడల నాభార్యతో మాట్లాడును. నాభార్య! నాభార్య! హా! ఇంకను నాభార్య యెక్కడ? హా! నిర్భరము! ఓ భారకాలమా! సూర్యచంద్రగ్రహణంబు లొక్కసారిగ వచ్చినట్లున్నది. భయోత్పాతంబులచే భూమికదలి పోవుచున్నట్లున్నది.

కమల.—(తెరలో) ఓ మహాప్రభో! నేనొక్కమాటచెప్పవలెను. తలుపు తియ్యమని ప్రార్థించుచున్నాను.

పుళిం.—ఆ, మరచితిని. కమలా, లోపలికిరమ్ము. కొంచెముండుఁ. పరదాలు లాగనిమ్ము ఏమివిశేషములేమి?

(కమల ప్రవేశించుచున్నది.)

కమల.—ఓ మహాప్రభో! అక్కడ దూరమున నొకఘోరహత్య జరిగినది.

పుళిం.—ఎప్పుడు? ఇప్పుడేనా?

కమల.—ఇప్పుడే, మహాప్రభో!

పుళిం.—దుష్టగ్రహంబులు భూమికి దగ్గర పడినవి. మనుష్యులకు పిచ్చియెత్తుచున్నది.

కమల.—మహాప్రభూ, కృష్ణుడు రుధిరుండను నొకవినీసీయునిఁ జంపెను.

పుళిం.—రుధిరుండు జచ్చెనా! కృష్ణుడు చచ్చెనా?

కమల.—లేదు. కృష్ణుడు చావలేదు.

పుళిం.—కృష్ణుడు చావలేదా? అట్లైన హత్యతప్పుజరిగినది. తియ్యని పగయింకను తీరలేదు.

సుశీ—ఓ! అక్రమముగ నధర్మముగఁ జంపఁబడితిని.

కమల.—అయ్యో! అ యేడుపెవరిది?

పుళిం.—అదా! ఏది?

కమల.—అదియే, అయ్యో! అది నాదేవికంఠధ్వని. హా! రక్షింపుడు రక్షింపుడు! ఓ దేవీ మరలఁబల్కుము. ప్రియసుశీలా! ఓ మహాదేవీ! మరలఁ బల్కుము.

సుశీ.—నే నన్యాయపుచావు చచ్చుచున్నాను.

కమల.—ఆపని చేసినవారెవ్వరు?

సుశీ.—ఎవరులేరు; నేనేచేసికొంటిని. సెలవిమ్ము. నాప్రియసఖుని దయకు నన్నుబోధింపుము. సెలవిమ్ము.

(చచ్చుచున్నది.)

పుళిం.—ఏమి ? ఆమె యెట్లు చంపబడినది?

కమల.—అయ్యో! ఎవరెరుగుదురు ?

పుళిం.—ఆమెయే చెప్పగా నీవు వింటివిగదా! నేనుకాదు చంపినది.

కమల.— ఆమె అట్లు చెప్పినది. కాని, నేనుమాత్రము నిజముచెప్పవలెను.

పుళిం.—నరకకూపంబున కసత్యంబు బల్కుచుం బోయినది! ఆమెను చంపినది నేను.

కమల.—అటులైన నామె మరింత గొప్పదేవత! నీవుమరంత దుర్మార్గుడవు!

పుళిం.—ఆమె పాపాత్మురాలు. జారిణి.

కమల.—నీ వసత్యంబుం జెప్పుచున్నావు. నీ వొక దయ్యము! పిశాచము!

పుళిం.—ఆమె పాపి.

కమల.—నీవు పరమకోపి ; యామెను పాపియనుచున్నావు. ఆమె పరమపావని.

పుళిం.—నే నెట్టి యదార్థకారణంబులేక నింత దురాగతంబున కొడిగట్టి నరక పాతాళంబున కురుకుదునా ? నీమగని కంతయుయుం దెలియును.

కమల.—నా మగనికా ?

పుళిం.—నీ మగనికే.

కమల.—ఆమె పాతివ్రత్యంబు దప్పెననియా?

పుళిం.—ఔను, కృష్ణునితో. లేక పతివ్రతయైనచో, బ్రహ్మదేవుం డింకొక స్వర్గంబు నిర్మించి నా కొసంగిన నామెను విడుతునా?

కమల.—నామగడా!

పుళిం.—ఔను. అతడే ముందు నాకుచెప్పెను. అతడు ధర్మము నందాసక్తిగలవాడు. ఇట్టి కల్మషంబుల సహింపడు.

కమల.—నామగడా ?

పుళిం.—ఎందుకట్లు మరల మరల ప్రశ్నించెదవు. ఓజాణా! నీమగడు.

కమల.—ఓ దేవీ! దౌర్జన్యమిట్లు ప్రేమతో నెక సక్కెములాడుచున్నది. నామగడామె పాతివ్రత్యము దప్పెనని చెప్పెనా ?

పుళిం.—అతడే, ఓయువతీ! యతడే, నీమగఁడేనని చెప్పుచున్నాను. మాటకర్థమైనదా? నామిత్రుడు, నీమగడు, యదార్థవాది, సత్యసంధుడు, ఉగ్రుడు.

కమల—అతడట్లు చెప్పినయెడల నతని దుష్టాత్మ దినదినంబొక్క యణువుచొప్పున కుళ్లి నశించుగాక ! అతడు చెప్పినది శుద్ధయబద్ధము. ఆమె అప్రయోజకుండగు నీ వరునిపై నమిత ప్రేమనిల్పినది.

పుళిం.—హుం (కొట్టఁబోవుచున్నాడు.)

కమల.—నీచేతనైనది చేయుము. నివెంతయామె కర్హుడవో, నీకార్యము స్వర్గమున కంత అర్హమైనది.

పుళిం.—చాలు చాలు చాలింపుము.

కమల.—నీకుహానిచేయుట కున్న శక్తికంటె నాకు హానికి నిలువబడు శక్తిపది రెట్లుగలదు ఓ మూరుడా,ఓ మూర్ఖుడా! ఓ మందబుద్ధీ! నీవెట్టికార్యమును జేసితివి? నీఖడ్గమునకు నేజడియను.నీ సంగతి చాటించెదను. నాకిట్టిప్రాణము లిరువదిపోయినను లక్ష్యము లేదు. హా! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. పుళిందుడు మాదేవిని జంపెను. ఖూనీ!ఖూనీ!

(మదనుడు వీరసేనుడు ఉగ్రుడు ప్రవేశించుచున్నారు.)

మదనుడు.—ఏమీ కలవరము? సేనానీ, ఏమిది ?

కమల.—ఓ వచ్చినావా, నాధా? బాగుగచేసితిరి. అందరును హత్యలుచేసి మీానెత్తి మీాదవేయుచున్నారు.

వీర.—ఏమది ?

కమల.—నీవు పౌరుషము గలవాడవైన నీఖలునకు బుద్ధిచెప్పుము. అతనిభార్య ద్రోహి యని నీవుచెప్పితివట. నీవుచెప్పియుండవని నానమ్మకము.నీవట్టిదురాత్ముడవుకావు, మాట్లాడుము. దుఃఖముతో నాకడుపు పగిలిపోవుచున్నది.

ఉగ్ర.—నాయుహకు తోచినది చెప్పితిని. ఆయనంతట ఆయనే యదార్థమని స్వయముగఁ దెలిసికొనినదానినే నేనును చెప్పితిని.

కమల.—అయిన నీవెప్పుడైన యామెను ద్రోహియని చెప్పితివా ?

ఉగ్ర.—చెప్పితిని.

కమల.—నీ వబద్ధము చెప్పితివి! దుర్భరమును పాపమునగు నబద్ధమును చెప్పితివి. నా ప్రాణమాన! అసత్యము ఘోర అసత్యము, ఆమె కృష్ణునితోనా? కృష్ణునితో ననియేనా నీవు చెప్పితివి ?

ఉగ్ర.—కృష్ణునితోనే పొమ్ము, నోరుమూసుకొని పొమ్ము.

కమల.—నేను నోరు మూసుకొనను, నాకు మాటలాడహక్కు గలదు. మా దేవి యచ్చట చచ్చిపాన్పుపై పడియున్నది.

అందరు.— హా! హా! దైవము రక్షించుగాక !

కమల.—నీ వాదము లాహత్యను పురికొల్పినవా ?

పుళిం.—సజ్జనులరా, విస్మితులై చూడవలదు. నిజము, నిశ్చయము.

వీర.—ఆశ్చర్యము! సత్యము.

మద.—అతి ఘోరము!

కమల.—మోసము! దుర్మార్గము! కుత్సితము! నాకు తేటపడుచున్నది. నాకు వాసన గొట్టుచున్నది. నే నప్పుడే భయపడితిని. నేనుదుఃఖముతో చచ్చిపోయెదను. హా మోసము మోసము!

ఉగ్ర.—ఏమి నీకు మతిపోయినదా? ఇంటికి పొమ్మని యాజ్ఞాపించుచున్నాను.

కమల.—సజ్జనులారా, నన్ను మాటలాడ నిండు; నే నతని యాజ్ఞ ననుసరింప వలసిన దేగాని యిప్పుడుగాదు. బహుశః ఉగ్రా, నేనిక నింటికింబోను.

పుళిం.—హా! హా! హా (అని పక్కపైపడుచున్నాడు).

కమ.—కాదు, క్రింద పడి మొత్తుకొనుము. ప్రపంచమున కన్నుదెరచిన వారిలోనెల్ల పరమపావనిని చంపుకొన్నావు.

పుళిం.—(లేచి) ఓ! పాపాత్మురాలు!—మామా, మిమ్మును చూడలేదు. మీ అన్నకూతు రదుగో! పడియున్నది. ఆప్రాణవాయువుల నీచేతు లిప్పుడే బంధించినవి. ఈ కృత్య మతి ఘోరమని నాకు దెలియును.

వీర.—హా! సుశీలా! నీ తండ్రి పరలోక గతుడైనందుకు నాకు సంతోషముగ నున్నది నీ వివాహ మాతనికి గర్భ నిర్భేదమాయెను. దుర్భర దుఃఖ మాతని ప్రాచీనజీవిత తంతువును ద్రెంపివేసెను. ఆయన బ్రతికి యుండి యీదురవస్థం జూచిన యెడల నేమయ్యెడివాడో.

పుళిం.—ఇది కరుణాకరము! కాని, యామె కృష్ణునితో నవమానంబుగ ననేకసారులు వర్తించినదని ఉగ్రుడెఱుంగును. కృష్ణుడొప్పుకొన్నాడు. అతని యెడగల ననురాగబంధంబులవలన నేనుమొదట ప్రేమించియొసంగిన చిహ్నంబు నతనికిచ్చెను. నే నాతని చేతిలోం జూచితిని. నా తండ్రి నాతల్లి కిచ్చిన యనుపమాన యనురాగ చిహ్నమైన రుమాలు !

కమల.—ఓ దైవమా! ఓ యష్టదిక్పాలవరులారా కావరే!

ఉగ్ర.—ఛీ, ఛీ, నోరుమూసుకొనుము.

కమల.—ఆగదు, ఆగదు.—నేనోరు మూసుకొనజాలను. అయ్యో, మూసుకొనజాలను! పశ్చిమ మారుతంబువలె విసరికొట్టెదను. దేవమనుష్య పిశాచగణంబులెల్ల సిగ్గని చెప్పనిమ్ము. నే మాటలాడి తీరెదను.

ఉగ్ర.—వివేకము తెచ్చుకొని యింటికిఁబొమ్ము.

కమల.—నే పోను. (ఉగ్రుడు భార్యను చంపబోవుచున్నాడు.)

వీర.—ఇస్సీ! నీఖడ్గము స్త్రీమీదనా?

కమల.—ఓ మూఢపుళిందా! నీవు జెప్పెడురుమాలు నాకుదొరకెను. నా మగ డనేక సారులు నన్ను బ్రార్థింపనే నాతని కిచ్చితిని. అంతేకాక నన్ను దొంగిలింపమనికూడ నతడుకోరెను.

ఉగ్ర.—దుష్టచారిణీ!

కమల.—ఆమె కృష్ణుని కిచ్చినదా! లేదులేదు. అయ్యో! నాకుదొరకెను. నేను నా మగని కిచ్చితిని.

ఉగ్ర.—పాపాత్మురాలా, అసత్యంబు బల్కెదవా?

కమల.—దైవమాన! నే నసత్యముచెప్పుటలేదు. సజ్జనులారా, అసత్యము చెప్పుటలేదు. ఓనరహంతకా! పాపీ! అంత చక్కనిభార్య నాయవివేకి ఏమిచేయ గలడు?

(ఉగ్రుడు కమలను పొడిచిపాటిపోవుచున్నాడు.

పుళిం.—హా! పిడుగులకు గాక నింకపనికివచ్చు రాళ్లేమియు నాకాశమునలేదా? అపూర్వదురాత్మ!

వీర.—పడిపోవుచున్నది! నిజముగ నాతడు భార్యను చంపివేసినాడు.

కమల.—హా! హా! నన్ను మాదేవిప్రక్కను పడుండఁబెట్టుడు.

వీర.—వాడు పారిపోయెను. భార్యచావనున్నది.

మద.—ప్రసిద్ధికెక్కిన దురాత్ముడు. మీరుదగ్గరనుండి నేనులాగుకొనిన యీ యాయుధమును తీసుకొని ద్వారమును గాచియుండుడు. వెలుపలికి పోనియ్యవద్దు. సాహసించిన చంపివేయుము. నే నాదురాత్మునిబోయి పట్టుకొనెదను.

(అనిపోవుచున్నాడు.)

పులిం.—నా శౌర్యమెచ్చటికేగినది! ప్రతిసామాన్యుడుగూడ నాచేతిలోని కత్తిని లాగుకొనుచున్నాడు. ధర్మము తప్పిపోయిన తరువాత ధైర్యమేలయుండును? పోనిమ్ము - అన్నియు పోనిమ్ము.

కమల.—దేవీ! నీవు పాడిన కీర్తనేమి సూచించినది? అమ్మా, విను, వినఁగలవా? నేనుగూడ నాహంసవలె పాడుచూ చచ్చిపోయెదను. (పాడుచున్నది.)

పాడవేయోపచ్చ పాదపమ! పాడూ!

ఓమూరుడా, ఆమె పతివ్రత, క్రూరకర్ముడా! నిన్నామె ప్రేమించెను. నేను నిజముఁబల్కుచున్నాను గనుక నాకుస్వర్గము లభించుఁగాక! హా నాప్రాణము పోవుచున్నది (చచ్చి పోవుచున్నది.)

పులిం.—ఈ గదిలో నింకొక ఖడ్గమున్నది. అదిగో—నన్ను బయటకుపోనిమ్ము.

వీర.—నీవట్లు ప్రయత్నించిన హానికల్గును. నీవునిరాయుధుండవుగాన పడియుండుము

పులిం.—నా దిక్కుచూచి మాటాడుము. నేను నిరాయుధుడనైనను నిన్ను కొట్టఁగలను

వీర.—ఏమి?

పులిం.—చూడుము ఆయుధమిదిగో. ఏవీరభటుని యిట్టి ఆయుధ మలంకరించదు. నా చిన్నభుజముతో నీఖడ్గముతో నీవంటియడ్డములను వేయింటిని గ్రోసినదినములం గలవు కాని యాప్రగల్భమిప్పుడేల? ఈ లిఖితమునెవ్వరు తప్పింపగలరు? ఇప్పుడెట్లుంటిని? నా ఆయుధమునుఁజూచి భయపడవలదు. నాప్రయాణమింతటితో నాఖరైనది. నాదోడ దిబ్బెక్కినది. భీతిచే వెనుకకుపోవలదు. పులిందుడు త్రోసిన పడిపోవును! ఇక పులిందుడెచ్చటికి పోవలసినది. ఓదురదృష్టపు నారీరత్నమా! ఎట్లుంటివి? నినుగప్పిన వసనంబట్లు నీవును వెలవెల బోవుచున్నావా? మనమా వైతరిణీ తీరంబున గలిసికొనునపుడు నీ చూపు నన్ను ధోలోకంబులకుఁ త్రోసి యమకింకరుల కప్పగింపదే! హా! పాతివ్రత్య మెట్లు చల్లఁబడి పోయినది! ఓ దురాత్మా! దు ాత్మా! బానిసా! ఓ పిశాచములారా, నన్ను స్వర్గతుల్యమగు సతీమణిం జూడకుండ చావమోదుడు. ఓ మారుతములారా, నన్నెగరఁగొట్టుకొనిపొండు. ఓ యగ్నులారా, మీకీలల నన్ను దహింపుడు. ఓ సుశీలా పోయితే సుశీలా, పోయితే పోయితే!

రఘుపతి, మదనుడు, కృష్ణుడు (మనుష్యులచే మోయబడుచు) ఉద్యోగస్థులుఁ; ఉగ్రుడు (ఖైదిగను) వచ్చుచున్నారు.

రఘు.—ఆ క్రోధావేశుండును దురదృష్టుండునగు వాడెచ్చటనున్నాడు?

ఉగ్రుం.—పాడవు పులిందుడు! ఇదుగో ఇచ్చట నున్నాడు.

రఘు.—ఆ విషసర్ప మెచ్చటనున్నాడు ? ఆదురాత్ముని ముందుకు తీసుకొనిరండు.

పుళిం.—పిశాచములకు పాదములు వెనుక నుందు వందరు, నీపాదములు సరిగానేమి యున్నవి. నీ వింకొక పిశాచమైన చంపఁజాలనురా! (ఉగ్రుని పొడుచుచున్నాడు.

రఘు.—ఖడ్గము నతనిచేతినుండి లాగుకొనుము.

ఉగ్ర.—నాకు దెబ్బ తగిలినది గాని చావలేదు.

పుళిం.—నాకు విచారములేదు. నీవు బ్రతికి యుండుటే నా యిష్టము. నామతమున బ్రతుకు కంటె చావే సుఖము.

రఘు.—ఓ పుళిందా, మహానుభావా! ఈ దుష్టమాయావి వలలలోఁ బడి యిట్లయితివి. నే న్నేమనగలము ?

పుళిం.—ఏమి? ఏమైనఁ ననవచ్చును, గౌరవహంతకుఁడని చెప్పుడు. నేను క్రోధంబు కొరకు గాక గౌరవంబునకే చేసితివి.

రఘు.—ఈ దురాత్ముఁడు తన దుర్మార్గమును కొంతవరకొప్పుకొని యున్నాడు. మీరును వాడును కృష్ణుని హత్యకియ్యకొంటిరా?

పుళిం.—ఔను.

కృష్ణు.—ప్రియసేనానీ, నేనే యపకారంబుఁ జేసితిని?

పుళిం.—నీమాట నమ్మెదను. నీ క్షమాపణ వేడుచున్నాను. కాని యామానవపిశాచము నా యిహ పరంబుల నట్లేల వంచించెనో కనుఁగొనుడు.

ఉగ్ర.—నన్నేమియు నడుఁగ వద్దు. మీకు తెలిసిన దేమో తెలిసినది. ఇకనుండి నే నొక్క మాటయైన బల్కను.

రఘు.—ఏమి దైవప్రార్థనకుఁగూడ మాటాడవా ?

వీర.—బాధలు నీ నోరు తెరిపించును.

పుళిం.—మంచిది. ఆలాగు చేయుము.

రఘు.—అయ్యా, సంభవించినదేమో తెలియ జెప్పెదను. మీకు తెలియదను కొనెదను చచ్చిపోయిన రుధిరుని జేబులో రెండు ఉత్తరములు దొరకినవి. అందొకటి రుధిరుడు కృష్ణుని జంపుటకు నిర్వహించినటులఁ దెలియఁ జేయుచున్నది.

పుళిం.—ఓరి దురాత్మా!

కృష్ణు.—అవమాన కరము! ఘోరము!

రఘు.—ఇదిగో రెండవది. రుధిరుడే దురాత్మునికి బంపవలెనని యుద్దేశించినది. ఇందులో ఉగ్రుడు వాని నోడంబఱచెను.

పుళిం.—ఓరిదుష్టబానిసా!—కృష్ణా, నాభాగ్యయొక్క రుమాలు నీకెట్లువచ్చినది?

కృష్ణ.—నాగదిలో దొరకినది. ఆదురాత్ముడు తానేయొక కార్యార్థంబున నచ్చటఁ బడవేసితినని యొప్పుకొన్నాడు.

పుళిం.—ఓ అవివేకీ! అవివేకీ! అవివేకీ!

కృష్ణ.—ఇంతేకాక రుధిరుని యుత్తరములో కావలియందు నాతో పోరాడవలెనని బోధించినందుకు తిట్టు మన్న మాటలు కూడకలవు. అటుపైన చాలవరకు చచ్చినట్లు పడియుండి—ఉగ్రుడే ప్రేరేపించెను. ఉగ్రుడే తనను క్రొట్టెనని వాడు చెప్పెను.

రఘు.—మీరీగదివిడిచి మాతోరావలయును. మీఅధికారమును ఉద్యోగమును తొలగింపబడినవి. కృష్ణుడు సైప్రసులో పరిపాలించును. ఈదుర్మార్గున కెట్టి శిక్ష నియ్యవలెనో యట్టిదానిని విచారించెదము. వినీసురాష్ట్రమునకు మీయపరాధమునుగూర్చి తెలుపఁబడువరకు నాఖైదిగా నుండవలెను, రండి. అతని తీసుకొనిరండు.

పుళిం.—అయ్యా, కొంచెము శాంతిఁపుడు. మీరుపోవుటకు పూర్వమొకటి రెండు మాటలుచెప్పవలసియున్నవి. నేను రాష్ట్రమునకు కొంతసేవఁ జేసితిని. వారెరుంగుదురు. దానినిప్పుడు చెప్పనవసరములేదు. ఈదురదృష్టపు కార్యములను మీ యుత్తరములోఁదెలియపరచినపుడు,ననుఁగూర్చి ఉన్నదున్నట్లు ప్రశంసచేసినపుడు నాదోషంబు నల్పంబుజేయవద్దు; రోషంబున నధికంబుగలుపవద్దు. అవివేకంబుగనైన నతిశయంబుగ ప్రేమించినవానిని గను, సామాన్యంబుగ ననుమానంబునఁబడక మనంబుచెదిరిపోయి యిట్లుపడినట్లు చేయబడిన వానిగను, కోయవానిరీతి తనజాతియంతకంటె ప్రశస్తమైన యమూల్యరత్నంబును బారవేసికొనిన వానినిగను,హృదయకాఠిన్యంబు గల్గియు సముద్రంబువలె కన్నీరుఁగార్చిన వానినిగను తెలియఁజేయుడు. ఇంతేకాక అలిప్పోలో నొకసారి తురుష్కుండొక వినీసీయునిఁజంపి, రాష్ట్రంబునుదూషించినపుడు, నాసోదరుడైన యాదురాత్ముని గొంతుపట్టి యిట్లు పొడిచితిని. (అని పొడుచుకొనుచున్నాడు.)

రఘు.—ఏమిఘోరమైన అంతము!

వీర.—చెప్పినదంతయు చెడిపోయినది గదా!

పుళిం.—నేనుచంపుటకు పూర్వము ముద్దుబెట్టుకొంటిని. ఆ ముద్దుపైబడి నేచచ్చెదను. (సుశీలమీద పడుచున్నాడు.)

కృష్ణ.—నేనిట్లు జరుగునని భయపడితిని. అతడు దాత్తహృదయుడు కాని ఆయుధము లేదనుకొంటిని.

రఘు.—(ఉగ్రునితో) ఓ క్రూరసర్పమా! ఈఘోర తల్పభాగంబు మూడు! ఇదినీకర్మ! చూడదుర్భరము కప్పివేయుడు. వీరసేనా, ఈమూరుదయొక్క ఆస్తి నీకు వచ్చును. కాపాడుకొనుము. ఈఖలుని శిక్షించుటనీపని గాదా సేనానీ. ఈసంక్షోభమును నేను రాష్ట్రమువారికిఁ దెలియచేసెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)